

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede

Andreja Kopač
Mentor: dr. Mitja Velikonja
Somentorica: dr. Sandra Bašić Hrvatinić

**MITOLOŠKI DISKURZ NA PRIMERU JANEZA DRNOVŠKA
KOT TRODELNA STRUKTURA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

*Zahvaljujem se
očetu in mami za vso podporo
in mentorjema
za dragocene nasvete in usmeritve.*

KAZALO:

1. UVODNA POJASNILA.....	5
1.1 Temeljno vodilo analize.....	5
1.2 Zakaj Drnovšek in metodološke težave.....	5
1.3 Od Drnovška do slovenstva in hipoteza.....	7
2. MITOLOŠKI DISKURZ KOT TRODELNA STRUKTURA.....	8
2.1 Prva raven analize: Trije tipi diskurzov.....	8
2.2 Druga raven analize: Prehod na analizo slovenske sampedobe.....	9
2.3 Tretja raven analize: Prehod na analizo Drnovškove govornice.....	9
3. OKVIR STRUKTURALISTIČNE ANALIZE.....	10
4. BARTHESOVA INTERPRETACIJA MITA.....	11
4.1 Sodobni mit kot semiološki sistem.....	11
4.2 Značilnosti mita.....	11
4.3 Branje in funkcija mita.....	12
4.4 Moč mita in njegova morala.....	13
4.5 Buržoazija kot izvrševalka mita.....	14
5. FOUCAULTOVA INTERPRETACIJA DISKURZA.....	15
5.1 Foucaultov strukturalizem.....	15
5.2 Diskurzivna pravila.....	15
5.3 Izjava, subjekt, arhiv.....	16
5.4 Pomen analize diskurza.....	17
5.5 Formacija sodobnega diskurza in oblast.....	17
5.6 Oblast in fantazma.....	18
5.7 Iskanje resnice.....	19
6. ŽIŽKOVA RAZŠIRITEV DISKURZOV.....	20
6.1 Ideologija po Žižku in diskurz po Lacanu.....	20
6.2 Formacija štirih diskurzov po Lacanu.....	21
6.3 Dva diskurza Gospodarja: fašistični in stalinistični.....	22
6.4 Psihoanalitična aplikacija opredelitve dveh diskurzov Gospodarja.....	23
6.5 Razsežnosti diskurzov.....	24
6.6 Od diskurza do fantazme.....	24
7. FANTAZME KOT MITI SODOBNOSTI.....	25
7.1 Ideologija in fantazme.....	25
7.2 Individualni značaj fantazme.....	26
7.3 Univerzalni značaj fantazme.....	27
7.4 Družbena vloga fantazem.....	27
7.5 Fetišistični ustroj fantazme in vprašanje nacionalizma.....	28
7.6 Slovenstvo kot ideološki subjekt.....	28
8. FANTAZME SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE.....	29
8.1 Muskov poskus rekonstrukcije psihološkega profila Slovencev.....	29
8.2 Vidmarjevo domoznanstvo in Kovačič – Peršinovo domačijstvo.....	31
8.3 Kuzmaničev politični ekstremizem in pivski rasizem.....	33
9. ANALIZA MNENJ O MITOLOŠKEM DISKURZU PRI SLOVENCIH	35
9.1 Strah pred Turki kot strah pred tujci (zlo je v pogledu)	35
9.2 Polje brez idej kot gojišče ksenofobije (slovenski nihilizem).....	36
9.3 Nacionalni junaki, melanholični hudiči in slovenski memi.....	38
10. MITOLOŠKI DISKURZ JANEZA DRNOVŠKA.....	39
10.1 Politično komuniciranje in etični dejavnik.....	39
10.2 Slovenski vodja.....	40
10.3 Eliade in mit o večnem vračanju.....	41
10.4 Meletinski in kulturni junak.....	43
10.5 Mikhailov in praslovanski mit.....	45

11. ANALIZA MNENJ O MITOLOŠKEM DISKURZU PRI DRNOVŠKU.....	46
11.1 Mitološka povezava vodje in množice.....	46
11.2 Mitologija prehoda: iz anonimnosti do šefa SFRJ.....	47
11.3 Mitologija vladanja I: spretnost in centralnost kot premier.....	48
11.4 Mitologija vladanja II: glas razuma kot predsednik.....	49
11.5 Mitologija vladanja III: umik v anonimnost.....	50
11.6 Osebnostne karakteristike vodje I: samovoljnost in arogantnost.....	51
11.7 Osebnostne karakteristike vodje II: igranje vlog.....	51
11.8 Osebnostne karakteristike vodje III: nepogrešljivost in nenačelnost.....	52
11.9 Osebnostne karakteristike vodje IV: pragmatizem.....	53
11.10 Mitološka zapuščina in vloga ljudstva.....	53
11.11 Mitološko izrazoslovje.....	55
12. SKLEP.....	57
12.1 Obnovitev temeljne ideje.....	57
12.2 Sklepi analize.....	58
12.3 Sklepna razmišljanja.....	61
13. LITERATURA.....	62
14. ČLANKI.....	64

1. UVODNA POJASNILA

1.1 Temeljno vodilo analize

Temeljno vodilo moje naloge pri interpretaciji mitološkega diskurza je predvsem odpor zoper miselno lenobo, saj z izborom tako različnih avtorjev ne morem ponuditi zelo trdne analitične strukture, lahko pa, kot bi dejal Foucault, prispevam nekaj k vednosti. Moj namen je biti drugačna v analizi mita in diskurza ter tako odkrivati povezave, ki so na prvi pogled morda nevidne. Pojmovanje mitološkega diskurza je pri sodobnih avtorjih precej heterogeno in ponekod izključujoče, vendar si vsi prizadevajo pokazati, da je naivni, trivialni diskurz vsakdanjega občevanja družbeni konstrukt, ki se je sčasoma povsem naturaliziral. Do zaključka v nalogi prihajam preko teorije mitov, diskurza in analize stereotipov Slovencev na eni strani in podobo Janeza Drnovška kot konkretnega predstavnika oblasti, generatorja diskurza in naslovnika slovenske samopodobe na drugi. Cilj moje analize je preko mitološkega diskurza pojasniti nekatera na videz dana dejstva, o katerih smo prenehali premišljevali, jih na ta način demistificirati in prikazati kot konstrukt.

1.2 Zakaj Drnovšek in metodološke težave

Miti so danes prikazani predvsem kot ostaline preteklosti, zato pojmovanje in funkcioniranje mitov sodobnosti velikokrat po krivici ostaja neraziskano in posledično nerazumljeno. Ker je ponavadi vezano na posamezne avtorje, je prav, da jih tako tudi obravnavamo. Zato je moja diplomska naloga narejena kot pogled na izbrane avtorje, ki pa jih vendarle skušam povezati. Nit mojega prešitja je spoštovana slovenska osebnost, predsednik Drnovšek. S tem hočem pokazati, da kult osebnosti ni zamrl s Titom in podobnimi osebnostmi iz naše politične zgodovine, ampak funkcionira drugače, vsekakor pa ne nastopa več tako odkrito kakor prej. S primerom Drnovška skušam pokazati, da je njegovo delovanje v marsičem sorodno s slovenskimi nacionalnimi kompleksi, zato lahko aktualni predsednik v takšnem okolju deluje kot nekakšna karizmatična osebnost brez karizme. S tem skušam obrniti pogled na neko drugo specifiko mitov sodobnosti, ki jo je po mojem mnenju treba raziskovati izrazito multidisciplinarno. Ker miti sodobnosti ne delujejo več tako odkrito kot prej, jih je treba poiskati. Ob tem so ostaline starodavnih mitov še vedno prisotne, nanje pa se nalagajo novi pomeni, ki služijo vsakokratni interpretaciji in valorizaciji sedanjosti. Drnovška sem si izbrala zaradi več stvari. Prvič, je zelo netipična osebnost na slovenski politični sceni, ki ne glede na svoje delovanje dosega izredne volilne rezultate. Drugič, njegova zasebna podoba je javnosti praktično nedostopna, zato je za medije že dalj časa praktično nedotakljiv. Tretjič, ima poseben, specifičen način političnega delovanja, ki združuje nekaj zelo antagonističnih lastnosti, ki jih je mogoče zaznati tudi pri analizi nekaterih elementov slovenske samopodobe.

In četrtič, njegova politična pot se je začela dobesedno v mitskem loncu Titove osebnostne in materialne zapuščine. Rigidne strukture, v katere je Drnovšek vstopil ob svojem, kakor opisuje, povsem nepričakovanem imenovanju za predsednika predsedstva SFRJ, so bile plodna podlaga za nadaljevanje nekega mitološkega diskurza. Ob tem je Drnovšek izoblikoval svoj specifični diskurz, ki ga je dovolj zgovorno nakazal v svoji knjigi *Moja resnica*. Čeprav se je Drnovšek po svojih besedah upiral morju mitološke zapuščine, pa je videti, da ob tem tudi sam ni ostal povsem ravnodušen. Njegova knjiga *Moja resnica* tako odraža zelo prefinjene, subtilne značilnosti diskurza, za katerega bom skušala pokazati, da odraža kar nekaj značilnosti mitološkega. Izolirani posamezniki v Andersonovi ideji zamišljene skupnosti, ki so v svojem nedelovanju sami sebi najvišja omejitev, so dobri recipienti mitološkega diskurza, saj ga sprejemajo bolj ali manj nekritično. Opremijo ga s svojo projekcijo predstav, ki jih Žižek opisuje kot fantazme, za katere bom skušala pokazati, da funkcionirajo kakor miti sodobnosti.

Avtor, ki je pri preučevanju gradiva pustil name največji pečat, je Michel Foucault. Njegova ideja me neizmerno privlači in odbija hkrati. Odbija zaradi svoje kompleksnosti in nejasnosti, privlači pa zaradi svojega neizpodbitnega intelektualnega naboja, ki mu ne oporeka nihče, ki je kadarkoli bral Foucaulta. V njem sem našla tisto vrsto analize in spopadanja z navidez danimi družbenimi dejstvi, da sem bila prisiljena na glavo obrniti vse svoje predhodne hipoteze, ki sem jih že postavila v nalogi. Z njeno strukturo sem imela nemalo težav, saj sem v svoji analizi hotela slediti Foucaultu in združiti na videz nezdržljivo. V procesu nastajanja naloge sem zato ovrгла vse poprejšnje analize izjav Drnovška in se najprej osredotočila na funkcijo njegove knjige kot take, na njegovo podajanje resnice in na njegov pogled pri opisovanju dogodkov nasploh. Kot podkrepitev svoje analize navajam mnenja različnih avorjev iz člankov časopisa *Delo* in revije *Mladina*.¹ Ob tem moram poudariti, da sem se namerno odločila za medije, ki so njegovi politiki relativno naklonjeni. Drnovškova knjiga se mi je kot beseda gospodarja v lacanovskem smislu vseeno zdela najprimernejše polje reference. Nenazadnje zato, ker se o njej nikoli ni nič govorilo, ker je napisana s pozicije golega, nepristranskega navajanja dejstev² in ima pomenljiv naslov *Moja resnica*. Nezanemarljiva pa je tudi pozicija Drnovška v nekdanjem jugoslovanskem in današnjem slovenskem političnem prostoru. Čeprav mediji naziv nekakšnega očeta naroda pripisujejo bivšemu predsedniku Kučanu, je za mojo obravnavo zaradi specifičnih karakteristik vladanja

---

¹ Potrditev svojih hipotez sem našla predvsem pri petih avtorjih: Bernardu Nežmahu in Aliju H. Žerdinu (*Mladina*) ter Janku Lorenciju, Borisu Ježu in Roku Praprotniku (*Delo*).

² kar ustreza Žižkovemu tipu stalinističnega diskurza

primernejši Drnovšek. Ob tem moram poudariti, da se ob tem ne spuščam v njegovo zasebno življenje, saj me zanima predvsem povezava njegove podobe mnenjskega vodje in njegovih zvestih volilcev, za katere kaže, da se mu ne bodo nikoli odrekli. Ob tem se postavlja vprašanje, zakaj.

1.3 Od Drnovška do slovenstva in hipoteza

Čeravno ne morem dokazati, da je Drnovškova medijska podoba skrbno načrtovan konstrukt, lahko pokažem, da imajo nekatere njegove poteze temelje tudi v nekaterih prvinah samopodobe Slovencev. S pomočjo novejših raziskav diskurza skušam razumeti, kako ta deluje v sodobni družbi. Svoja opažanja zaključujem s pojmovanjem fantazem kot novih mitov sodobnosti in ponujam vpogled v najbolj vidne fantazme Slovencev v zadnjih nekaj letih. S članki novinarjev skušam podkrepiti tezo glede Drnovškovega osebnostnega profila in delovanja ter problematizirati nekatere slovenske specifične nacionalnega karakterja, ki se kažejo v obliki naraščajoče ksenofobije. Moja naloga se v tem pojmovanju močno opira na nekatere glavne teoretike: Barthesa, Foucaulta, Žižka, Muska, Eliadeja in Kuzmanića. Struktura naloge je zasnovana tako, da preko teoretične analize mitov in diskurza prehajam na sestavine slovenskega nacionalnega karakterja in na kritiko slovenskega ekstremističnega diskurza, ki iz zasebnega vstopa v javni prostor. Hipoteza moje naloge ob tem je naslednja: **Diskurz, ki ga v svoji knjigi razkriva in v svojem delovanju razvija Drnovšek, ima značilnosti mitološkega. Podoben mitološki diskurz pa se kaže tudi pri vedenju Slovencev, ki na medosebnem nivoju poteka v obliki fantazem: na psihološko in zgodovinsko ogrodje se vežejo kompleksi mlade države, ki iz zasebnega vstopajo v javni prostor.** V svoji analitično zasnovani diplomski nalogi bom iskala ekstremne pozicije obeh mitoloških diskurzov; na nivoju družbe Kuzmanić (1999) takšen diskurz imenuje pivska govorica Slovencev, na nivoju političnega voditelja pa Žižek (1988) takšen diskurz opredeljuje kot zmes stalinističnega in fašistističnega diskurza. Na koncu bom z novinarskimi članki in izjavami skušala pokazati, da njuna narativna struktura marsikje sovpada. Analiza mitov in diskurzov med drugim generira tudi vprašanje, kdaj bodo mediji sposobni in zmožni misliti drugačen diskurz. Z analizo dokazujem, da miti vsaj toliko kot na strani trenutne politične elite živijo na strani apatične javnosti, ki jih v glavnem nekritično sprejema, in medijev, ki ji to omogočajo. Dokler bo novinarski diskurz le podaljšek političnega, bodo lahko politiki obdani z avro nedostopnosti, kar mitološki diskurz ohranja in krepi. Primer Drnovška deluje kot referenca, ki je nevidna in neskrita hkrati. Njegova knjiga kot opis predsednikovanja v SFRJ je delo, h kateremu se lahko znova in znova vračamo in v njem odkrivamo prvine, s katerim si lahko razložimo vedenje aktualnega predsednika.

2. MITOLOŠKI DISKURZ KOT TRODELNA STRUKTURA

Troplastno strukturo naloge sem zasnovala povsem arbitrarno, medtem ko sem temeljne pristope analize tekstov povzela po francoskem strukturalistu Foucaultu. Moja naloga ima v nadaljevanju tri nivoje analize. Še pred tem pa bi razložila predvsem tisto pojmovanje mita in mitološkosti, ki ustreza moji nalogi. Odgovor sem poiskala pri definiciji Geneive Droz (v Meletinski, 2001: 228–9), ki opredeljuje vlogo mita oziroma mitične naracije, ki jo mit opravlja v jasno načrtanem diskurzu. Geneive Droz izhaja iz šestnajstih Platonovih mitov, ki jih združuje v pet funkcionalnih enot: 1) Mit nastopa kot fiksijska pripoved: zamisli si situacijo, izpove zgodbo, v kateri nastopa eden ali več junakov. 2) Mit vdre v dialektično razpravo in pride v postopek dokazovanja kot radikalno drugačen tip govornice. Mit ni abstrakten, ampak imaginativen, ni deduktiven, ampak narativen, ne temelji na argumentaciji, ampak na sugestiji. Namesto na razum se sklicuje na domišljijo, lahko tudi na intuicijo. Mitična govornica je edina, ki lahko spregovori o nekaterih temah. 3) Mit kot tak je zgolj metoda raziskovanja resnice oziroma način vzpostavitve verjetnega. Čeprav nastopi v trenutku, ko dialektični diskurz odpove, sam ne more zapopasti resnice, ampak predstavi sprejemljivo ali verjetno hipotezo. Ta hipoteza ostaja le verjetna in je navadno ne moremo preveriti, a je zaradi tega ne smemo podcenjevati. Tako ali drugače je največ, kar lahko rečemo o neki stvari. 4) Čeprav si mit ne prilašča resnice, pa vseeno posreduje smisel. Ne smemo ga brati v dobesednem pomenu, odstirati moramo prikrite plasti, da bi prišli do skritega pomena. Mit nosi večplastno sporočilo, zato zahteva primerno optiko branja, interpretacijo, s katero dešifriramo na prvi pogled neopazno vsebino. Postopek izbiranja pomenov je po svoji naravi svoboden, mit sam, a neizčrpen, zato ga nobena razlaga ne razgrne dokončno. 5) Mit ima dvojen pedagoški smoter: sogovornikom pomaga razložiti težje abstraktne pojme, poleg tega pa nima moralistične poante, temveč sam nastopa kakor moralna in včasih resna duhovna spodbuda, ki presega tako goli svet bajk kakor sofisticirano razpravo. Izhajam iz definicije mita, ki ji pripada tovrstni mitološki diskurz.

2.1 Prva raven analize: Trije tipi diskurzov

Prva raven analize je izrazito teoretična. Namenoma sem izbrala tri pristope, ki izhajajo iz skupne strukturalistične osnove. S svojo strategijo se Foucault v delu Arheologija vednosti (2001) zoperstavlja dvema temeljnima pristopoma analize tekstov: interpretaciji in formalizaciji. Kot analitično ogrodje sem vzela tri načine pristopov k analizi tekstov:

- 1) interpretacija tekstov kot iskanje skritega pomena se kaže kot sestop k **ne-rečenemu**
- 2) arheologija tekstov kot vztrajanje **pri rečenemu**
- 3) formalizacija diskurza kot hierarhija izjav se kaže kot vzpon k **nad-rečenemu**

Ti pristopi predstavljajo tridelno strukturo mitološkega diskurza. Prvo stopnjo analize v analizi mitološkega diskurza pomeni Barthes (1979), ki mit išče v na videz najbolj vsakdanjih praksah človekovega življenja. To Foucault definira kot iskanje skritega pomena in ga umesti kot sestop k ne-rečenemu. Druga stopnja analize, ki je hkrati tudi najbolj teoretična in za Foucaulta edino sprejemljiva, je arheologija, ki jo pojmuje kot vztrajanje pri rečenemu. Je svojstvena in znanstveno nepriznana. Foucault namreč diskurz razume po svoje, še več, logiko analize popolnoma obrne s tem, ko si postavlja nasproti vse dotedanje poskuse diskurzivne analize. Kot tretjo stopnjo v analizi mitološkega diskurza navajam Žižkovo interpretacijo (1982, 1988, 1997), ki poteka kot nekakšen spoj in razširitev Barthesovega pojmovanja mita in Foucaultovega pojmovanja diskurza, hkrati pa pomeni prehod v slovenski prostor. Barthesovemu modelu v slovenskem prostoru nekako bolj ustreza njegova razširitev diskurzov, medtem ko Foucaultovemu fantazmatski nivo. Ravno Žižkova interpretacija fantazem je tista točka, v katero so vpete teorije, ki jih navajam. V fantazmah kot mitih sodobnosti vidim potrditev Foucaultove klasifikacije kot vzpon k nadrečenemu, v katerem se prečijo ravni individualnega in kolektivnega, javnega in zasebnega, zavednega in nezavednega, preteklega in prihodnjega. Vendar pa moram poudariti, da Žižkova formulacija po drugi strani ne ustreza Foucaultovi klasifikaciji glede formalizacije diskurza. Analitično temu pojmovanju bolj ustrezajo Eliade, Mikhailov in Meletinski, ki jih zaradi aplikacije Drnovškovih izjav obravnavam kasneje.

2. 2 Druga raven analize: Prehod na analizo slovenske samopodobe

Druga raven analize je mišljena kot aplikacija Žižkovih fantazem kot mitov sodobnosti na določene fantazme, ki se v tem delu nanašajo na slovensko samopodobo. Musek (1994) išče konkretne temelje slovenske samopodobe preko analize psihološkega portreta Slovencev. S tem pokaže, da so temeljne slovenske fantazme povezane z nacionalno determinanto in zavrne nekaj napačnih avtostereotipov,³ ki jih Slovenci gojimo o sebi. Preko pojmovanja Vidmarja in Kovačič Peršina prehajam na kritiko ekstremizma slovenskega prostora, ki jo najbolj razdela Kuzmanić (1999, 2001). Navedbe avtorjev skušam podkrepiti z mnenji v Delu in Mladini.

2. 3 Tretja raven analize: Prehod na analizo Drnovškove govornice

Tretji del je mesto, kjer se prava analiza Drnovškovih izjav šele začne. Na tej ravni si prizadevam vse teoretične poglede na mit, diskurz in fantazme ter njihove aplikacije na

---

³ Avtostereotipi so tisti stereotipi, ki jih gojijo pripadniki nekega naroda o samem sebi. (po Musek, 1994: 27) Stereotipi so sodbe, ki temeljijo na kognitivni komponenti, torej na nepreverjenih dejstvih ali govoricah. (po Ule, 1992: 121).

slovenstvo združiti in usmeriti na analizo mitološkega diskurza, kot ga ustvarja predsednik Drnovšek. Dejstvo, da je njegov diskurz mitološki, skušam pokazati tudi preko treh različnih avtorjev: Eliadeja, Meletinskega in Mikhailova, v interpretacije katerih sproti navajam izjave iz knjige *Moja resnica*. Skupno tem avtorjem je narativna struktura mita, torej skupne značilnosti mitološke naracije, ki potekajo linearno vse od antičnih časov do danes. Svojo hipotezo skušam dokazati tudi preko analize Drnovškovega propagandnega materiala za predsedniške volitve konec leta 2002. Sklepi, ki jih podajam, so, poudarjam, arbitrarni in doprinašajo k pomembnosti razumevanja mitološkega diskurza. Moja kritika se na koncu nanaša tako na delovanje aktualnega predsednika kot na slovenski javni prostor, kjer ni mesta za drugačno polje analize od že ustaljenega. Hkrati je analiza diskurzov kritika večine medijev, ki niso sposobni razvijati in uporabljati lastnega diskurza.

3. OKVIR STRUKTURALISTIČNE ANALIZE

Prvi del naloge je teoretičen. V nadaljevanju se bom osredotočila na dva ključna avtorja strukturalizma: Barthesa in Foucaulta, s čimer bom skušala pokazati nastavke in notranjo strukturo mita in diskurza ter ju preko Žižka povezati v mitološki diskurz. Kar zadeva diskurz v Drnovškovi knjigi *Moja resnica*, v tem poglavju postavljam pod vprašaj predvsem način in funkcijo tovrstnega posredovanja resnice nasploh. Barthes in Foucault kljub svojima različnima pogledoma razkrivata, da konstrukcijo diskurza sodobne družbe danes težje zaznamo, ker ga živimo in nimamo do njega nobene distance. Ravno to distanco skušata ponovno vzpostaviti, zato se spustita v ustroj mita in diskurza. Ob njuni analizi se ne morem ogniti tudi aplikaciji njunih dognanj na družbeno strukturo. Izhajata iz sodobne filozofske smeri strukturalizma in neostrukturalizma, ki temelji na razsrediščnem subjektu kot izvoru krize zahodnega duha.⁴ Freudovo odkritje nezavednega potrjuje, da se subjekta⁵ ne da natančno določiti. Po Freudu je poleg resničnega subjekta nedoločljiv tudi dejanski svet. Tako se ideološki diskurz umika mrežam relacij, ki naturalizirajo diskurz oblasti, o čemer govori Foucault, in sodobnim političnim mitom, ki to regulirajo na medosebnem nivoju, o čemer govori Barthes. Drnovškova knjiga kot celota je v tem smislu zanimivo polje reference zato, ker polpreteklih zgodovinskih dejstev ne razčlenjuje, ne problematizira, ampak opisuje kakor golo resničnost, s čimer jih naturalizira. Moj namen v teoretičnem delu naloge pa je obraten: denaturalizirati nekatere na videz dane pojme.

---

⁴ V političnem delovanju so subjekti podvrženi temu, čemur Nietzsche pravi volja do moči, čeprav se na ven kaže kot volja do resnice. Nietzsche (v Furst, 1990: 54) zavrne subjekt s tem, ko pravi, da so to, kar človek imenuje svoj jaz, oblikovale pisave stoletij, kulture in tradicije, prav tako pa tudi izkušnje iz zgodnjega otroštva. Ravno to je razlog, da v opredeljevanju mitološkega navajam tudi literarno pojmovanje mitov.

⁵ med instancami onega in nadjaza

4. BARTHESOVA INTERPRETACIJA MITA

4. 1 Sodobni mit kot semiološki sistem

Mit je za Barthesa vrsta govora, sporočilo, pa tudi način označevanja, forma. Torej vse, kar ustreza zakonom zlaganja. V skrajni različici Barthes verjame, da je vse, kar je izgovorljivo, lahko mit. To utemeljuje z možnostjo, da lahko vse na svetu preide iz nemega obstajanja v govorno stanje, kjer postane na razpolago družbi. Predmeti v mitski govor prihajajo in iz njega odhajajo. Zato za Barthesa večnih mitov ni, ker jih človeška zgodovina pretvarja v stvarnost, to se pravi v govor. Ob tem pravi, da samo zgodovina upravlja z življenjem in smrtjo mitskega jezika, saj je mit govor, ki si ga je izbrala zgodovina. Nikoli ne nastane iz narave stvari same, ampak je vedno sporočilo v najrazličnejših oblikah: slika, film, fotografija, reportaža, prireditvev, oglas ... Barthesa ob tem zanima predvsem shematična zasnova mitskega gradiva. *Mitski govor je narejen iz materije, že ujete v okvire določenega spremenljivega mišljenja. Zato vsa mitska gradiva predpostavljajo obstoj ene pomenske zavesti, o kateri se lahko sodi neodvisno od njene materije.* (Barthes, 1979: 230) Takoj ko je materija nosilec pomena, postane tekst, kar je predmet Barthesove analize. Barthes mitski govor ne razume kot jezik v ožjem pomenu besede, ampak kot splošni nauk, ki je širši od lingvistike, semiologijo. Pod semiologijo razume vsako enoto ali sintezo, verbalno ali vizualno, ki je nosilec pomena. V kolikor so predmeti nosilci pomena, lahko postanejo govor, ki je mitski govor.⁶ Mitski govor Barthes imenuje metajezik. Semiologu takšen sistem omogoča, da na isti način proučuje tako pisno kot slikovno gradivo, da v njih preučuje tisto sestavino, po kateri so oboji znak. *Vsako gradivo ima tako dve možni razlagi: svoj dobesedni pomen, ali pa svojo funkcijo, ki zaživi šele v širšem družbenem kontekstu.* (Barthes, 1979: 236). Mit ima tako dvojno funkcijo: označuje in razlaga. Dejstvo, da ima več slik ali tekstov lahko isti pomen, potrjuje, da v mitologiji ni stalnega odnosa med označevalcem in označencem, medtem ko je v lingvistiki ta odnos sorazmeren. Položaj pa je lahko tudi obraten: en mitski pojem ima lahko več pomenov, ki se lahko spreminjajo skladno z družbeno ureditvijo. Mitski pojmi so po Barthesu nestalni, zgodovina jih lahko hitro ukine.

4. 2 Značilnosti mita

Mit je po Barthesu vrednota na sebi, ki ne potrebuje resnice za svojo potrditev. Do zdaj vemo, da je mit govor, ki ga mnogo bolj določa njegova intenca kot dobesedni pomen, zato se

---

⁶ Mitologijo Barthes vidi kot del semiologije, obsežnega nauka o znakih, ki jo je utemeljil francoski lingvist Saussure okrog 1940. Semiologija se nenehno vrača k problemu pomena, ki ga obravnava ne glede na vsebino. V mitu Barthes najde isto trodimenzionalno shemo kot Saussure: označevalec, označenec in znak, vendar jih med seboj poveže z drugimi relacijami. Mit je za Barthesa kompleksnejši od jezika, ki ga ima za prvostopenjski semiološki sistem. Mitski govor je za Barthesa tako drugostopenjski semiološki sistem, ki je nadgradnja jeziku.

istočasno kaže kot poziv in kot utrjevanje dejstva. Po naravi je mit zapovedan, to se pravi interpelacijski, pride zato, da me poišče: obrnjen je proti meni in me poziva, da sprejem njegovo ekspanzivno dvoumnost, jaz pa sem podvržen njegovi intencionalni moči. Vse podrobnosti od celote tako odpadejo, ostane samo kratek, jasen signal, ki mi daje občutek, da je predmet tukaj zaradi mene, medtem ko vsa njegova zgodovinska, geografska, etnična razsežnost izgine.⁷ Mitski pomen v primerjavi z jezikovnim ni nikoli povsem poljuben in nemotiviran; vedno je vsaj delno motiviran, saj je v njem prisotna zavestna analogija. Ravno zato je mit po Barthesu sporen tudi z etičnega vidika. Mit raje dela v prid nepopolnih slik, v katerih je smisel že pripravljen na pomen, na primer v karikaturah in simbolih, medtem ko etiketiranje stalno potrjuje, da je zaloga mitskih označevalcev neizčrpna.

4. 3 Branje in funkcija mita

Barthes opredeljuje tri različne tipe branja mitov. Proizvajalci mitov te razumejo dobesedno na ravni simbola. Razlagalci mitov dosledno razlikujejo smisel od forme, pomen mitov razumejo kot alibi. Analitiki pa se skušajo ravnati po nedeljivi celoti smisla in forme. Takšen pomen ustreza tako mehanizmu mita kot njegovi svojstveni dinamiki. Mit ni tako ne simbol ne alibi, ampak kaže na prisotnost samo.⁸ Medtem ko sta prva dva sistema statična in analitična,⁹ je tretji sistem dinamičen, saj sprejema mit v smeri njegove strukture: bralec doživlja mit kot istočasno resnico in nerealno zgodbo. Če hočemo iz semiologije preiti na ideologijo, meni Barthes, je treba to narediti na ravni tretjega sistema, ki pa ga najbolje definira šele Foucault. Po Barthesu šele bralec mita pokaže njegovo pravo funkcijo. *Če bralec mita ne vidi njegovega pomena, je mit nekoristen, če ga vidi, je mit samo ena lojalna politična trdnjava.* (Barthes, 1979: 249) Mit tako ničesar ne prikriva, ne razkriva, ampak izkrivlja; ni laž, ne priznanje, ampak stranpot. Mit med obema skrajnostma najde rešitev v kompromisu in s tem postane kompromis. Dvostopenjski semiološki sistem mitu omogoča, da pojma ne razgali, ampak ga naturalizira. To pa nas približa k najbolj pomembni funkciji mita. *Mit preobraža zgodovino v naravo.* (Barthes, 1979: 250) Pobuda mitskega govora je takoj preobražena v naravo: ne kot gonilo, ampak kot opravičilo. Mit postane opravičljivi govor, bralec pa pride do racionalizacije označenega. Ob tem ni pomembno, če se mit za tem poruši, saj se njegovo dejstvo kaže močnejše kot racionalne razlage: *Mit je istočasno neskončen in*

---

⁷ Mit lahko po Barthesu funkcioniira tudi tako, da se v trenutku, ko pride do mene, prekine, obrne proti meni in ponovno preide v splošnost, kjer počasi jenjuje. To razsežnost Barthes imenuje ugrabljeni in vračani govor.

⁸ S tem ponovno pridemo do treh ravni analize oziroma branja mitov, ki ustrezajo Foucaultovi shemi na začetku. Prva raven ustreza praznemu označevalcu, formalizaciji diskurza, torej iskanju simbola in literarnim pojmovanjem mita. Druga raven ustreza polnemu označevalcu in interpretaciji diskurza kot iskanju skritega pomena, torej iskanju alibija. Tretja raven ustreza označevalcu kot nedeljivi celoti smisla in forme kot vztrajanje pri rečenem, ki kaže na prisotnost samo.

⁹ po Barthesu oba rušita mit in razkrivata njegov namen

nepogovoren, ne čas, ne znanje mu ne bosta nič dodala in nič odvzela. (Barthes, 1979: 251) Mit doživljamo kot nedolžen govor zato, ker sta za bralca označevalec in označenec naravno povezana. Temelji na izgubljanju zgodovinske kvalitete stvari, ki pozabljajo, da so proizvedene. *Svet prihaja v jezik kot dialektičen odnos med človeškimi dejanji, iz mita pa izhaja kot skladna slika bistva.* (Barthes, 1979: 263) Stvarnost je s tem izkrivljena, zgodovina odstranjena, njeno mesto zavzame narava. Stvarem je vzet njihov ljudski smisel, kar je človeško, postane neznatno. Funkcija mita je, da odstrani stvarnost, zato se mit kaže kot nenehno hlapenje in odsotnost. Mit postane depolitizirani govor, ki daje jasnost brez razlaganja, jasnost zaključka. *Prehod iz zgodovine na naravo mnogo prihrani: /.../ prinaša ugodno jasnost, da stvari same po sebi nekaj pomenijo.* (Barthes, 1979: 263) Ljudje mit depolitizirajo glede na svoje potrebe, njegovo politično pomembnost določa zgolj njegov položaj. To pomeni, da odnos do mita ni zasnovan na resnici, ampak na uporabi. *Če mit ocenimo kot politično nepomemben, to pomeni, da ni narejen za nas!* (Barthes, 1979: 265)

4. 4 Moč mita in njegova uporaba

Za Barthesa je mit v končni fazi vedno prisvajanje jezika, ki proti mitskemu govoru ni ravno odporen: za slednjega ničta točka smisla ne obstaja kot pri jeziku v primeru predloga ali veznika. V matematičnem jeziku denimo ni prostora za noben parazitski pomen, medtem ko lahko mit v jeziku lahko vse popači.¹⁰ Ravno to po Barthesu počne klasična literatura, ki jo Barthes označi kot izrazit mitski sistem in hoteno sprejemanje mita.¹¹ Za Barthesa je največji greh književnosti mešanje ideološke realnosti s semiološko. *Jezik je forma, ki ne more biti realistična ali nerealistična, ampak samo mitska ali nemitska.* (Barthes, 1979: 257) Realizem pisca je za Barthesa namreč ideološki problem. *Ni vloga jezika, da predstavlja stvarnost, ampak da jo označuje.* (Barthes, 1979: 257) Za Barthesa mit ne bo nikoli umrl, saj se hrani z jezikom in se vanj udobno namešča. Delovanje, ki si prizadeva za osvoboditev od mita, lahko hitro postane plen mita, meni Barthes, zato lahko mit v skrajnem primeru vedno pomeni odpor, proti kateremu je naperjen. Proti mitu se po Barthesu najuspešneje borimo, če proizvedemo nov mit. *Drugostopenjski mit ima moč, da naredi vidno vso naivnost prvega mita.* (Barthes, 1979: 256) Barthes skuša drugostopenjski mit vpeljati s poskusom rekonstrukcije mitskega govora buržoazije.

---

¹⁰ Primer jezika, ki se upira mitu, je za Barthesa sodobna poezija, saj njen ideal ni doseganje smisla besed, ampak stvari samih: povečuje abstraktnost pojma in poljubnost znakov ter do skrajnih meja rahlja vez med označevalcem in označencem. Pojem tako zavzame lebdečo strukturo.

¹¹ Ravno zato je kot način upovedovanja v normativnem smislu sporna izpoved Drnovška v knjigi *Moja resnica*, saj se predstavlja kot realistično delo. V teh delih je problematično to, ali je jezik uporabljen za označevanje stvarnosti ali zlorabljen za njeno predstavljanje.

4. 5 Buržoazija kot izvrševalka mita

Za Barthesa je sodobna družba še vedno buržoazna. Buržoazija se kaže kot družbeni razred, ki noče biti imenovan, njena prisotnost pa v političnem smislu poteka preko ideje o narodu. Ta ideja se po Barthesu danes kaže kot usmerjeni sinkretizem, ki omogoča buržoaziji, da si pridobi podporo vseh razredov.¹² Anonimnost buržoazije je po Barthesu toliko bolj nasilna, ko iz kulture v ožjem pomenu besede preide na splošnejše, nepisane norme življenja v buržoazni družbi. Te normalizirane oblike pritegnejo le malo analitične pozornosti, kar je sorazmerno z njihovo razprostrtostjo: *Njihovo poreklo je možno zatreti, okoriščajo se ugodnosti sredinskega položaja in ker niso ne politične ne ideološke, nemoteno živijo ...* (Barthes, 1979: 260) To razmišljanje navajam izključno zato, ker vsebuje dve stvari, ki sta pomembni za mojo nalogo: izvajanje buržoaznega diskurza preko ideje o narodu in analitična nepozornost na določene vsakdanje prakse. Barthes si s tem prizadeva pokazati, da miti niso nekaj zgodovinskega in preživetega, da so dobesedno vtikani v forme buržoaznih norm, ki se imajo ravno zato za zakone naravnega izvora. Tako živijo v simbiozi s skupnostno ideologijo, ki ni nikoli postavljena pod vprašaj. Posamezniki se tako prepoznavajo v slehernem obredu buržoazije, kar zaslužuje in osiromašuje njihovo zavest. *Buržoazni filozofi so ugotovili svet pomenov in vsako stvar podredili strogi racionalnosti s tezo, da je vse namenjeno človeku.* (Barthes, 1979: 262) Nasproti buržoaznemu mitu, ki je apolitičen, Barthes postavlja revolucionarni mit, ki je političen, operativen, kar pomeni vezan na predmet. Za Barthesa je mit levice funkcionalno vključen v graditev sveta in novih poimenovanj;¹³ ker je njegov pomen dobeseden, je mitični naboj šibek.¹⁴ Pravi mit je za Barthesa na desni: tam je dobro ohranjen, ekspanziven, nenehno obnavljajoč in vseobsegajoč.¹⁵ Njegova moč je v prikrievanju svojega imena, medtem ko njegova ideologija zamegljuje proizvodnjo sveta; določa ga kot predmet, ki se lahko neomejeno poseduje in popisuje kot imetje. Pomen mitov je tako v zaustavljanju sveta. Miti zaustavljajo človeka in ga vračajo na prototip njegovega delovanja, ki mu postavlja ozke meje. *Človek je v vsakem trenutku vklenjen v lažno naravo, ki teži k temu, da pod naivnim družbenim življenjem ponovno najde globoko odtujitev.* (Barthes, 1979: 276) Naslednji korak k razkritju lažne narave stvari pomeni Foucaultova interpretacija.

---

¹² Posledica tega je depolitizacija besede narod, saj pridevnik nacionalni dobiva ravno nasproten pomen.

¹³ Pravi mit pa po Barthesu obravnava le predmete, ki so z jezikovnega vidika že dobili posrednika, zato je mitski govor na začetku političen, na koncu pa naraven.

¹⁴ Mit levice je po Barthesu skromnejši kakor buržoazni mit, ker zastopa malo predmetov, političnih pojmov in ne pokriva širine medčloveških odnosov. Težko se razvija, manjka mu moč fabule, vsebuje priokus parole, vsakdanje življenje pa ostaja zunaj njegovega dometa. Stalinistični mit je zanj siromašen: *Jezik levice ne zna lagati, laž pa je bogastvo, ki predpostavlja imetje, rezervne resnice in oblike.* (Barthes, 1979: 296)

¹⁵ Medtem ko ima tlačen na voljo samo en aktivni politični jezik, je jezik tlačitelja gestikularen, teatralen, torej mitski. Če jezik prvega teži k preobrazbi sveta, jezik drugega teži temu, da ga naredi za večnega.

5. FOUCAULTOVA INTERPRETACIJA DISKURZA

5. 1 Foucaultov strukturalizem

Če se Barthes osredotoča na mit, se Foucault osredotoča na diskurz. Njegov poznavalec Mladen Dolar (1991) ocenjuje, da je Foucaultova knjiga *Arheologija vednosti*, iz katere v tem poglavju izhajam, v šestdesetih prinesla pravo revolucijo.¹⁶ Analizo izjav je zasnoval kot deskripcijo zgolj izrečenih stvari. Vse je na površini in površina je vse, kar je treba upoštevati, meni Foucault. Ključno vprašanje za Foucaulta je, zakaj na določenem mestu nastopi točno določena izjava in ne nobena druga, saj so izjave vselej redke in v deficitu s številnimi možnostmi, ki jih ponuja struktura. To pomeni, da je ostaja vedno več neizrečenega kot dejansko izrečenega. Zato v izjavi ne išče intence govorečega subjekta ali skritega pomena, niti jih ne klasificira ne interpretira. Prizadeva si definirati pozicije in funkcije subjekta znotraj različnih diskurzov. Svoje delovanje ne umešča v znanost, ampak na polje vednosti. Dolar to označi kot *paradoksalna strast površine brez globine* in predvideva, da vprašanja diskurza, knjige in avtorja ne bodo nikoli več ista za bralca, ki je prebral *Arheologijo*. Ravno zaradi teh elementov pri konstrukciji diskurza Foucaulta izpostavljam kot premislek še preden se lotimo analize *Moje resnice*. Foucault pa je zanimiv tudi zato, ker ob teoretični analizi ne zanemara političnega, saj meni, da je tisto, za kar gre, vseskozi politični boj.

5. 2 Diskurzivna pravila

Foucault si prizadeva zgodovinsko enotnost iztrgati njeni kvazi evidentnosti in razkriti zastrto plat zgodovine, zato njene temeljne pojme jemlje kot populacijo razpršenih dogodkov. Materialno enotnost knjige na primer jemlje zgolj kot pomožno enotnost, ujeta v sistem navodil druge knjige, tekstov, stavkov ... Enotnost knjige je zanj zgolj relativna, *vozel v mreži*, saj se konstruira iz kompleksnega polja diskurza. Foucault poudarja, da je tisto, kar je v knjigi izrečeno, prav tako pomembno kot tisto, kar ni. S tem zavrača teme, ki zagotavljajo neskončno kontinuiteto diskurza in se upira vsemu, kar utrjuje obstoječi diskurz. Nasproti jeziku postavlja polje diskurzivnih dogodkov, ki je vselej končna celota jezikovnih sekvenc. Sprašuje se, pod kakšnimi pogoji se na določenem mestu pojavi neka izjava in ne nobena druga. S tem hoče pokazati, da diskontinuiteta ni zgolj veliko naključje, temveč leži v samem dejstvu izjave. *Izjava je vselej dogodek, ki ga niti jezik niti pomen ne moreta nikoli povsem izčrpati.* (Foucault, 2001: 32). S tem se Foucault spušča v prazen, še neraziskan prostor.

---

¹⁶ Temeljna paradigma strukturalizma do tedaj je bila, da je strukturo iz lingvistike mogoče uspešno razširiti na vrsto sodobnih družbenih pojavov, celo na kulturo nasploh. Zunaj sistema je ostal dogodek kot tisti preostanek, ki ga ni bilo mogoče zvesti na strukturo logiko. Strukturalizem je tako prešel v dramo strukture proti dogodku, Foucault pa je to perspektivo postavil na glavo. Dogodki so zanj postali izjave. Foucaulta ni zanimal njihov sestop v matrico, ki naj bi jih skrivoma uravnavala, temveč dogodkovna površina sama.

Foucault poskuša določiti pravila, kako se elementi diskurzivnih formacij skozi zgodovino postavljajo drug ob drugega. S tem premakne pozornost analize iz samih objektov na *relacije*, značilne za diskurzivno prakso. Z analizo diskurzov si prizadeva pokazati, kako se rahlja na videz čvrst sklop stvari in besed in kako se ob tem sprosti celota pravil, značilnih za neko diskurzivno prakso. Ob tem opozarja, da se pravila ne odvijajo v zavesti posameznikov, pač pa v diskurzu samem, zato so vsiljena vsem posameznikom, ki vstopijo v diskurz. Po drugi strani ta pravila niso univerzalno veljavna, saj nastopajo kot nekaj, kar je zunaj diskurza. Njegova analiza tako določa točke lomljenja in funkcije diskurza v polju nediskurzivnih praks, ki so lahko v obliki fantazem, simbolizacij, prepovedi ... Ob tem se kot notranji element diskurza vzpostavlja razmerje med diskurzom in željo. Določena strategija lahko poljubno uporabi ali izključi pravila ali pojme,¹⁷ vendar ne pomeni določitev končnega stanja diskurza.

5. 3 Izjava, subjekt, arhiv

Izjava je za Foucaulta atom diskurza: je funkcija obstoja, ki pripada znakom. Izjavljalna raven formulacije je tako v nasprotju z njeno gramatično in logično ravnjo. Izjava po Foucaultu iz različnih področij možnosti naredi stavek, ki mu lahko pripišemo pomen, in ki lahko prejme vrednost resnice. Izjava se od drugih serij jezikovnih elementov razlikuje tudi po tem, da s subjektom vzdržuje določeno razmerje: *Subjekt izjave je določena funkcija, ki pa ni ista od izjave do izjave.* (Foucault, 2001: 101) Foucault se namesto k analizi avtorja obrača k pozicioniranju subjekta: kam se mora ta v izjavi umestiti, da je izjava namenjena prav njemu. Subjekt je zanj le izpeljanka iz izjave, je mesto, na katerega se pod določenimi pogoji lahko postavi kdorkoli. *Bistveno pri tem je določiti pozicijo, ki jo mora zasedeti vsak individuum, da bi lahko bil njen subjekt.* (Foucault, 2001: 104) Za obstoj izjave je stavek treba postaviti v razmerje s celotnim sosednjim poljem, zaradi česar je vsaka izjava specifična. Izjavo konstruira tudi njena materialnost: substanca, opora, mesto in datum. Ko se te zahteve spremenijo, izjava ni več ista, vendar je njena materialnost ponovljiva. Knjiga denimo je za Foucaulta instanca ponavljanja brez spreminjanja identičnosti. Ta ponovljiva materialnost daje izjavi status objekta, ki ga ljudje lahko poljubno uporabljajo. Izjava zato ni nikoli izgubljena v preteklosti, temveč kroži in živi. Deskripcija izjav je za Foucaulta *nevidna in neskrita*. Neskrita zato, ker temelji na dejansko izrečenih stvareh. Nevidna zato, ker implicira, da je izjava tisto preveč znano, ki se nenehno izmikata, čeprav ničesar ne skriva. Foucault zavrže vidik označevalca in označenca, da bi prikazal, da v razmerju do subjektov, objektov in formulacij vsakokrat obstaja določena govornica. V zvezi s tem opredeljuje tri značilnosti

---

¹⁷ Tako dobesedno nastajajo novi pojmi za potrebe potrditev določenih hipotez, kar dokazuje mobilnost diskurza na ravni elementov kot nastanek novih pojmov in na ravni področja, ki ga diskurzivne prakse spreminjajo.

analize izjav.¹⁸ Foucault meni, da vsak diskurz prikriva moč, da izreče nekaj drugega od tistega, kar je dejansko izrekel. Diskurz po Foucaultu nima samo pomena ali resnice, ampak tudi svojo specifično zgodovino, ki poteka pod uradno. Foucault vse sisteme izjav imenuje arhiv.¹⁹ Med tradicijo in pozabo kaže na pravila neke prakse, ki omogoča izjavam, da se ohranijo in modificirajo. Deskripcija arhiva se po Foucaultu začneja z zunanostjo naše lastne govorice, z diskurzi, ki so prenehali biti naši.

5. 4 Pomen analize diskurza

Foucault ne pripoveduje zgodovine znanosti, ampak zgodovino nepopolnih, slabo utemeljenih praks, ki nikoli niso dosegle forme znanstvenosti. V področje analize znova umesti problematiko izvora; v vsakem delu, tekstu, knjigi si prizadeva odkriti točko preloma. Zgodovina idej po Foucaultu ves čas teži k zmanjševanju in ukinjanju nasprotij, medtem ko si mora analiza prizadevati, da jih odpravi. Diskurz je zato pot od vidnega k skritemu protislovju: vidna protislovja omogoča zato, ker se podreja skritemu. *Analizirati diskurz pomeni povzročiti, da protislovja izginejo in se znova pojavijo; pomeni pokazati igro, ki jo igrajo protislovja v diskurzu.* (Foucault, 2001: 162) S pomočjo diskurzivnih pravil Foucault analizira fenomene kontinuitete, vračanja in ponavljanja, pri čemer mu ponavljajoče ne predstavlja nič manjšega problema kot prelomi.²⁰ Cilj Foucaulta je pokazati, da tudi prelom funkcionira kot kompleksna celota. To utemeljuje v vednosti, ki ni podrejena zgolj dokazovanju, temveč obsega tudi fikcije, refleksije, pripovedi, institucionalne uredbe in politične odločitve. Protislovja v diskurzivnih praksah kažejo na ideološko funkcioniranje znanosti, ki jo Foucault jemlje kot prakso med drugimi praksami.²¹ Foucaultov diskurz je zato *diskurz o diskurzih*, ki ne daje splošne teorije, ampak pomeni disperzijo in razsrediščenje, ki nobenemu središču ne dopušča privilegija, meni Dolar.

5. 5 Formacija sodobnega diskurza in oblast

V tem poglavju se od analize izjave obračam k analizi političnega diskurza. Moj cilj je pokazati rekonstrukcijo sodobnega političnega diskurza in postaviti pod vprašaj predstave o

---

¹⁸ Prva značilnost je njihova redkost in razkriva tisto, kar so ljudje hoteli reči. Realno obstaja relativno malo stvari, ki so bile izrečene, zato so izjave glede jezika vedno v deficitu. Druga značilnost je zunanost izjav, ki se kaže v tem, da je analiza osvobodena utemeljitve subjektivnosti. Tretja značilnost je kumulativnost izjav, kjer gre zato, da tekste spremljamo tudi skozi njihov spanec, da vzpostavimo teme pozabe in izgubljenega izvora.

¹⁹ Arhiv je zakon izrečenega, ki vlada pojavljanju izjav kot enkratnih dogodkov. Arhiv je splošni sistem formacije in transformacije izjav. V tem smislu velja za diagnostiko naše govorice.

²⁰ Zanimiv je ravno zato, ker skuša analizirati stvari, ki na videz gladko tečejo, medtem ko je praksa vse zgodovinske stroke, da analizira in klasificira zgolj prelome. V tem je njegova analiza podobna Barthesovi definiciji, da je pravi mit tisti, ki skuša samega sebe zakriti. To je mit desnice, buržoazni mit.

²¹ Ravno zaradi svoje vseobsežnosti je Foucaultov strukturalizem problematičen za aplikacijo na določeno delo. Struktura postane fantom čistega simbolnega, brez realnega in imaginarnega, saj je njena heterogenost vpisana že v samo strukturo, meni Dolar.

avtonomnem delovanju posameznika v javni sferi. Foucault nastanek sodobnega diskurza povezuje s sistemom nadziranja, ki segregacije ne odpravi, temveč jo univerzalizira. Takšen sistem naj bi takrat vzpostavila centralna vloga zdravnika kot nosilca Vednosti,²² medicina pa z nadzorom socialnega prostora ohranja specifične učinke gospostva. Foucault zato meni, da je treba izjave razsvetljenstva in njegovo empirično nasilje misliti skupaj, saj se oboje kot pogoj vednosti vpisuje v določeno razporeditev oblasti.²³ Foucaultov meni, da je treba tudi vse dejansko izjavljeno vzeti na isti ravni in enakomerno razporediti pozornost, zato na isto raven postavlja tako znanost kot norost. Znanost je za Foucaulta zaznamovana s tistim, česar bi se rada otresla, to je nediskurzivnega prostora v obliki praks in institucij.²⁴ Diskurz je za Foucaulta neposreden mehanizem oblasti in gospostva, ki se kaže v prepovedih in omejitvah. *Diskurz ni enostavno nekaj, kar prevaja boje ali sisteme gospostva, temveč tisto, za kar in preko česar se borimo, oblast, ki se je skušamo polastiti.* (Dolar, 1991: XII) Vstop oblasti v diskurz zahteva analizo ne-dogodkov, kar ni samo merjenje teže izjav, temveč tudi teže molka. Namesto kaj je oblast Foucaulta bolj zanima, kako oblast deluje, saj je njeno bistvo po njem zgolj v delovanju in učinkovanju. Za Foucaulta oblast ne more biti v posesti posameznika ali skupine. Je strategija, mreža razmerij, katere rezultat je šele določena razporeditev moči, toda ta strategija kot oblast brez kralja preči vse razrede in skupine. Oblasti se za Foucaulta ne da lokalizirati, ampak jo je treba misliti kot disperzno polje sil; ni proizvod interesa buržoazije, ampak jo bolj določa forma represije kot njena vsebina. Oblast po Foucaultu ne tlači in zatira, ampak šele konstruira tisto, kar naj bi bilo predmet represije. Da bi odkril vzvode oblasti, se Foucault odpravlja na družbeno obrobje. Oblast skuša locirati na ekstremnih točkah izvajanja (zapori), kjer je po značaju vedno manj legalna. Oblast zanj ni odnos med vladajočimi in vladanimi, ampak deluje v obliki verige: postane peklenska mašinerija, kjer vsak nadzoruje vsakogar.²⁵

5. 6 Oblast in fantazma

Foucault v instituciji ne vidi realizacije diskurza, ampak jo jemlje kot skupek diskurzivnih strategij (pravo) in nediskurzivne organizacije vidljivosti (zapor), kar imenuje dispozitiv. Povezavo med njima omogoča oblast kot polje sil, ki preči oboje. Edino skozi oblast kot polje sil je po Foucaultu možno mešanje dveh sfer, med katerima ni sicer nobenega stika.

---

²² Kot nosilec prave vednosti se v knjigi *Moja resnica* kaže tudi Drnovšek.

²³ tako kakor je treba misliti skupaj izjave iz Drnovškove knjige tedaj in njegovo vedenje danes, ali po Kuzmaniću brati skupaj Drnovška z Janšo, poslušati Heleno Blagne z Laibachom in razumeti Žižka z Rugljem

²⁴ Institucije po Foucaultu sicer temeljijo na diskurzivnih mehanizmih, vendar uravnavajo nediskurzivni prostor.

²⁵ Foucault izpostavlja kot dokaz utopičnosti teorije pogleda ravno – novinarstvo.

Benthanov model panoptikona²⁶ naj bi kot oblika družbene kontrole ustrezala sodobnemu tipu suverenosti. Tudi institucije delujejo tako, da množstvo razpršenih odnosov sil usrediščijo okoli centralne instance. Nosilec kontrole je postavljen na središče tako, da lahko gleda, ne da bi bil sam viden, množstvo kontroliranih pa se pogledu ne more izogniti. Razporeditev sil je tu ekonomska in učinkovita, model pa enostaven in univerzalno uporaben. Za Foucaulta to pomeni primat oblasti nad vednostjo. S tem vzpostavlja neko nemožno razmerje, ki je ekvivalentno psihoanalitičnemu pojmu fantazme. Fantazma je za Foucaulta kraj nemogočega razmerja med mestom subjekta v polju izjav in nediskurzivnim objektom, ki ga uteleša pogled. Takšno razmerje med objektom in pogledom, ki ga nikjer je ni, toda učinkuje, kaže na iluzoričnost središča. To središčno praznino po Foucaultu zapolnjuje **fantazma**, ki hkrati omogoča misliti modus središča.²⁷ Mesto kralja po Foucaultu danes ostaja prazno, medtem ko funkcija diskurza in prava prikriva dominacijo notranje oblasti.

5. 7 Iskanje resnice

Foucault meni, da izza hotenja po izrekanju resnice vedno stoji želja ali oblast, kar poteka predvsem kot omejevanje diskurza.²⁸ Željo po iskanju resnice povezuje z izbiro med vednostjo in telesnostjo, saj ima resnica ima za Foucaulta vedno ceno. *Subjekt ne more imeti dostopa do resnice, če prej na samem sebi ni opravil določenega dela, ki ga naredi dovzetnega za poznavanje resnice.* (Foucault, 1991: 141) Resnica zanj ni zunaj oblasti ali odsotnost oblasti, *ampak nekaj tuzemskega: proizvedena samo skozi raznovrstne oblike prisile.* (1991: 73) Resnica je za Foucaulta skupek pravil, ki razločujejo resnično od neresničnega. Resničnemu pa so vedno pripojeni učinki oblasti, meni Foucault. Politično vprašanje zanj zadeva resnico samo, problem na osi znanost – ideologija premakne na os resnica – oblast. Foucault vidi v tem paradoks: *Podvrženi smo produkciji resnice prek oblasti in oblasti ne moremo izvajati prek produkcije resnice.* (Foucault, 1991: 29) Prisiljeni smo na priznanje ali odkrivanje resnice, ki jo v zadnji instanci moramo producirati kakor bogastvo, trdi Foucault.²⁹ Problem sodobne politike Foucault vidi v dejstvu, da ne more iznajti nobenega principa za utemeljitev nove etike. *Poanta ni v tem, da se ženemo za nepopisljivim, da*

---

²⁶ Foucault pri konstrukciji institucij izhaja iz Benthamovega modela panoptikona, ki je zanj najbolj najboljši model družbenega nadzora. S tem modelom naj bi buržoaziji uspelo vzpostaviti družbeno hegemonijo, ki se ji nikoli več ne odpove. Ne temelji na oblasti, ki se razkazuje, ampak na oblasti, ki te gleda.

²⁷ Razpršena oblastna razmerja na eni strani in centralna urejevalna fantazma na drugi ustreza, kot bomo videli kasneje, delovanju Drnovška na premierskem položaju. Njegova podoba predsednika pa bolj ustreza fiktivni podobi, kot jo pojmuje Foucault, ki verjame v centralno instanco oblasti in v moč njene anonimne strategije.

²⁸ Foucault omenja tri postopke omejevanje in kontrole diskurza. Prvi je komentar, ki povzema vire, jih preoblikuje ali govori o njih. Nastopi takrat, ko originalni teksti izginejo. Drugi je avtor kot princip izbire diskurza, ki ima obliko individualnosti. Tretji je preprečitev dostopa do določenih področij diskurza.

²⁹ Ta ugotovitev je tesno povezana tudi s funkcijo novinarstva, v kateri je želja po iskanju resnice v zadnji instanci pogojena s plačilom.

odkrivamo skrito, da izrečemo neizrečeno, ampak nasprotno, da izrečemo že izrečeno, da ponovno sestavimo, kar lahko slišimo ali preberemo z namenom – konstituirati samega sebe. (1991: 138) Lik novega intelektualca za Foucaulta ni več genialni pisatelj, temveč lik absolutnega učenjaka. Ni več tisti, ki se upira oblasti in nepravičnemu suverenu. Nasprotno: je tisti, ki skupaj s peščico ostalih razpolaga s silami, ki lahko življenju koristijo ali ga dokončno uničijo. Ni več zagovornik večnega, ampak strateg življenja in smrti. Slovenci s tem doživimo izginotje lika velikega pisatelja in prihod lika misterioznega, ambicioznega vodje, ki nikoli ne reče tistega, kar dejansko misli. Razširitev tovrstnega diskurza prinaša Žižek.

6. ŽIŽKOVA RAZŠIRITEV DISKURZOV

Žižka navajam kot nadaljevanje Barthesa zato, ker njegovim mitom leve in desne pripiše specifične oblike diskurza s svojstveno dinamiko in notranjo strukturo, zaradi česar se veže tudi na Foucaulta. Kot razširitev pogleda obeh avtorjev pa Žižka navajam tudi zato, ker enakovredno obravnava mite leve in desne ter pripadajoče diskurze, česar za Barthesa in Foucaulta ne moremo trditi.³⁰ Njuno delovanje primerja tako, da enega sooča z drugim. Kot klasični zgled mita leve, ki mu Barthes pripisuje izpraznjenost in siromašnost, Žižek navaja primer stalinske partije, katere ustroj pogojuje, da v osnovi deluje drugače kot buržoazna ideologija. V nadaljevanju navajam Lacanovo matrico štirih diskurzov, skušam utemeljiti glavne tipe sodobnega političnega diskurza in ugotoviti, kateremu od teh pripada Drnovšek.

6.1 Ideologija po Žižku in diskurz po Lacanu

Diskurz se po Lacanu (povzeto po Žižek, 1982) formira takrat, ko mitična, pre-simbolna intenca, prešije niz označevalcev, pri čemer je produkt tega prešitja subjekt. Gre za proces interpelacije individuov, ki so Lacana pre-simbolne, nedefinirane mitične entitete, v subjekte. Točka prešitja posameznika interpelira v subjekt tako, da se nanj obrača s pozivom označevalca – Gospodarja. Najočitnejša značilnost tega pojava je retroaktivnosti smisla glede na označevalca, kar pomeni, da se učinek smisla vedno določi ali proizvede za nazaj. V terminologiji Laclaua in Mouffove *se lebdeči označevalec, katerega pomen še ni fiksiran, na neki točki retroaktivno fiksira, in s tem določi pomen verige, prešitje in zaustavi drsenje pomena.* (povzeto po Žižek, 1988: 122) V ideološkem prostoru tako lebdi pojmoma (svoboda, država, pravičnost), ki jim nato označevalec v vlogi gospodarja (npr. komunizem) retroaktivno fiksira pomen. Iluzija je v tem, da se nam zdi, da je pomen, ki ga nekemu elementu retroaktivno fiksira točka prešitja, že od vsega začetka navzoč v tem elementu kot

---

³⁰ To lahko nenazadnje pripišemo tudi različnim družbenim ureditvam kot različnim mestom pogleda.

njegovo imanentno bistvo. Merilo uspešnosti prešitja je v kolikor se ta spregleda kot operacija. Ta definicija je blizu sodobnim pojmovanjem mitološkega diskurza, ki si prizadeva formalne kategorije kazati kot vsebinske. Ideologija je tista, ki prazno mesto napolni z vsebino in omogoči prešitje. Takšna definicija je blizu tudi povezavi ideologije in mita, kot ga definira Velikonja: *Mit in ideologija se seveda ne izključujeta, niti nista zaporedni stopnji v zgodovinskem razvoju družbenih samopredstav. /.../ Delujeta skupaj: sobivata in se pomensko zaokrožata.* (Velikonja: 1996: 24, 25) Medtem ko mit ponuja matrico, jo ideologija napolni z vsebino. Mit je po Velikonji smerokaz, ideologija pa skrbi za stabilnost skozi spremembe. To je tudi osnovna Lacanova postavka glede razmerje med označevalcem in označencem. Vendar Lacan logiko časovno zasuka: vztraja pri tem, da se pomen vedno določa za nazaj.³¹ Kot ostanek označevalske operacije Lacan navaja glas, ki mu pripisuje pomembno vlogo.³² Paradoks pojma govornega dejanja Žižek povezuje s funkcijo avtoritete. Meni, da izvršitev dejanja s pomočjo izrekanja besed subjekt oropa avtorstva, saj veliki Drugi kot simbolna institucija govori preko njega. Ker so osebe s poklicem izrekanja performativov zvedene na utelešenja simbolnih institucij, jih po Žižku spremlja videz marionetnosti.

6. 2 Formacija štirih diskurzov po Lacanu

Lacan podaja matrico štirih diskurzov: *histerika, Gospodarja, univerzitetnika in analitika* v seminarju *L' envers de la psychanalyse*, letnik 1969/1970. Žižek meni, da lahko Lacanovo shemo štirih diskurzov beremo tudi kot shemo glavnih tipov sodobnega političnega diskurza. Kapitalistični diskurz opredeljuje kot diskurz histerika, ki nastopi s prelomom fevdalne ideologije, nato pa kot diskurz Gospodarja znova oživi v fašizmu in stalinizmu. Univerzitetni diskurz opredeljuje kot neostalinski diskurz z namenom odpraviti nekatere ekscese čistega stalinskega diskurza. Diskurz analitika naj bi imel kot nasprotje diskurza Gospodarja nalogo razbiti iluzijo Drugega in ga s tem objektivizirati.³³ Nas bosta zanimala predvsem oba diskurza Gospodarja: fašistični in stalinistični in njuna aplikacija na Drnovškovo delovanje. Po Millerju (povzeto po Žižek, 1982) se s fašizmom in stalinizmom radikalno spremeni logika politične reprezentacije, saj ta izgubi stik z dejanskostjo. S tem predpostavlja psihotični razcep med masko in realnostjo, kjer maska otrdi: *Ideologija dobesedno ponori in se je ne da več ideološko kritično spodbijati.* (Žižek, 1982: 134)

³¹ Lacan gre od tu naprej v psihoanalizo s tem, ko med učinek prešitja in simbolno identifikacijo postavi raven imaginarne identifikacije kot razmerje imaginarnega jaza do svoje podobe, jaza, kar presega polje naše analize.

³² *Ko isto besedo ponavljamo do neskončnosti, otopimo, beseda za nas izgubi vsak pomen, ostane le njena inertna prezenca – to je glas kot izmeček, ko objektivni preostanek označevalske operacije.* (v Žižek, 1988: 124) Podoben proces se dogaja tudi v Drnovškovi knjigi, kjer stalno ponavlja: *neobremenjenost, nepolitičnost, konstruktivnost, nešablonskost, dialog, strpnost ...*

³³ Ta diskurz Žižek skoraj izvzema iz polja političnega, saj postaja popolnoma apolitičen.

6. 3 Dva diskurza Gospodarja: fašistični in stalinistični

Fašizem in stalinizem sta po Žižku tisti točki psihotizacije, ob katerih zapoved oblasti izgubi svoj travmatični značaj. Diskurz meščanske ideologije Žižek utemeljuje v nevrotičnem diskurzu, diskurz stalinske partije pa psihotičnem diskurzu. *Nevrotični diskurz* kot diskurz desnice se organizira okoli točke, ki izdaja njegovo potlačeno resnico. Vladajoča ideologija skuša te simptomatske točke nevtralizirati tako, da jih dojame kot nekaj naključnega, obrobnega, pogojenega z zunanjimi vzroki. To ustreza Foucaultovemu pojmovanju oblastnih struktur. Nasprotno *psihotični diskurz* kot diskurz leve v osnovi nastopa tako, da ničesar ne taji, marveč se enostavno dela, kot da partikularnost ne spodbija univerzalnosti. Stalinski diskurz avtoritarnosti ne zanika, ampak jo celo poudarja. Tisto, kar kritik z muko dokazuje, se že vnaprej prizna, vendar se da temu povsem drug pomen. Prav ta skrajno avtorizirana in nedeljiva oblast partije se tolmači kot resnično demokratična oblast, ki realizira prave interese množic. Semiotično rečeno, stalinski diskurz premakne spor na raven koda, mi ga lovimo na ravni dejstev, on pa že vnaprej tako priredi kod, da ga dejstva ne morejo zadeti. Stalinist tako že vnaprej priredi polje, da kritika udari v prazno. Medtem ko je za fašizem značilna hipnotična razsežnost, stalinski diskurz nastopa kot čista meta govorica, kot spoznavanje objektivnih zakonitosti.³⁴ Ko stalinist razsoja o stvari, se dela, kot da jo zgolj opisuje in podaja objektivno stanje.³⁵ *Kratek stik stalinskega diskurza je v tem, da hoče oboje: biti hkrati celota in hkrati del – Partija.* (Žižek, 1982: 203) To pomeni, da ni pravega brez lažnega. *Torej ni dialektike brez metafizike, ni Partije brez sovražnikov, resnica rabi laž. Potemtakem je laž v striktnem pomenu notranja resnica, ločnica med njima je linija, ki poteka znotraj vsakega od členov.* (Žižek, 1982: 203) Objekt stalinskega diskurza je tako objektivna stvarnost, ki ne opredeljuje presežnega uživanja. Beg pred objektom se kaže kot nemoč stalinskega diskurza, ki ne zmore zajeti konkretne vsebine in priti do abstraktnih zakonov. Od tod stalna potreba, da se tekst nenehno polni s primeri, kjer se vsaka trditev večkrat ponovi. V stalinskem diskurzu je žrtev sam želeči subjekt, ki se od njega zahteva, da prizna željo, ki jo obsesionalno predlaga stalinist. Medtem pa je v fašističnem diskurzu žrtev Žid, objekt ljubezni. Resnica fašističnega gospodarja je želeči subjekt, ki žrtvuje Žida, ker je v njem nekaj, kar je več kot on sam.³⁶ Vodja se od Žida razlikuje le v tem, da mu je dodan zaznamek Gospodarja. Filozofski nazor fašističnega diskurza je iracionalna volja, ki oblikuje svet,

³⁴ Stalin v tekstu *Anarhizem in socializem* (1948, povzeto po Žižek, 1982) pravi, da moramo gledati na življenje prav tako, kakršno je v resnici. Ob tem se opredelitve veljavno/neveljavno podajajo kot opredelitve biti.

³⁵ Nasprotno Hitler nastopa neposredno kot Gospodar, ki s svojo iracionalno besedo prežema vednost.

³⁶ Uničenje Žida je ponujeno hlapcu kot presežno uživanje, ki se proizvede skozi uničenje. Žrtvovanje Žida poteka v skladu z logiko žrtvovanja objekta želje. Žid in vodja sta tako prepletena, da v notranjosti slehernega od njiju naletimo na drugega. Vodja je v Židu več kot Žid, Žid ima v sebi hipnotično skrivnost vodje, ki se takorekoč žrtvuje preko Žida. Ta je posebej nevaren zato, ker se skriva med nami, ne da bi ga prepoznali.

stalinističnega pa teorija odraza, kot pasivno spoznavanje objektivnih zakonitosti, ki potlači dejavno razsežnost. Po drugi strani pa nastopa stalinski diskurz po Žižku tudi v funkciji univerzitetnega diskurza, s čimer se diskurzu Gospodarja doda točka udejanjanja.³⁷ Medij fašističnega diskurza *par excellence* je govor, živa beseda, ki hipnotizira ne glede na povedano vsebino. Na drugi strani je medij stalinskega diskurza *par excellence* spis, članki, brošure, iz česar sledi, da je stalinist slab govornik. V Sloveniji imamo ambivalentno situacijo, da Drnovšek resnico podaja v obliki stalinističnega diskurza, medtem ko deluje v obliki fašističnega: njegov govor ima značilnosti stalinističnega diskurza, način delovanja in sprejemanja odločitev pa fašističnega. Oboje poteka kot beseda Gospodarja, pri čemer je užitek na strani množice, ki zadnje čase prakticira vse več značilnosti fašističnega diskurza.³⁸

6. 4 Psihoanalitična aplikacija opredelitve dveh diskurzov Gospodarja

Žižek po Lacanu povzema psihoanalitični razloček med dvema tipoma diskurzov, ki ga opredeljuje kot dve ravni identifikacije. Fašističnemu diskurzu ustreza imaginarna identifikacija kot identifikacija s *podobo*, v kateri smo si všeč. Stalinističnemu diskurzu pa ustreza simbolna identifikacija kot identifikacija z *mestom*, od koder se gledamo, da se vidimo v obliki, v kateri smo si všeč. *Razcep med imaginarno in simbolno identifikacijo, med likom, v katerem se vidim, in točko, od koder se gledam, je ključen za histerijo in nevrozo kot njeno podzvrst.* (Žižek, 1988: 125). Histerik igra teater za nekoga drugega, vendar je tisti, za katerega dejansko igra, pravzaprav on sam. Stalinski Ideal Jaza je pogled objektivnega kapitalista, ki naj bi ga fascinirali socialistični uspehi. Od tod nenehen napor stalinistov, da bi pred tujim pogledom ohranili masko, da bi uprizorili Potemkinovo vas kot podobo socialističnega raja. To po Lacanu ustreza razliki med idealnim Jazom in Idealom Jaza.³⁹ *Paranoik vidi pogled, ki ga v resnici ni, perverznej pa sam organizira pogled drugega, ki naj bi spremljal njegovo aktivnost.* (Žižek, 1997: 66) Fašist je po tej definiciji paranoik, saj v zaroto dejansko verjame, stalinist pa perverznej, ki zarote aktivno izumlja. *Trik je v tem, da je subjekt, fasciniran s karizmatičnim likom Vodje, nujno žrtev nekakšne perspektivne iluzije: zato ker kljub slabostim obožuje Vodjo in ne zaradi njih.* (Žižek, 1997: 42)

---

³⁷ Na eni strani imamo neposredno besedo Gospodarja, knjigo Moj boj, ki osebno zavzeto razvija svojo vizijo, na drugi pa Zgodovina VPK, kratek kurz, anonimni objektivni pogled, ki po Žižku izdaja svoj univerzitetni značaj. Knjiga ni neposredna beseda Gospodarja, ampak komentar, v katerem je Stalin uporabnik Leninoveha nauka.

³⁸ Razlage podajam v 11. poglavju in v sklepu.

³⁹ Stalin je v tem primeru histerik, Hitler pa psihotik. Idealni jaz teži k temu, da bi nadomestil osebno ime, (Charles »Lucky« Luciano), Ideal jaza pa priimek (Josif Visarijonovič Džugašvili – Stalin). V prvem primeru naziv aludira na potezo, ki zaznamuje videno. (Lucky Luciano je imel srečo, ker je preživel mučenje gangsterjev), Stalin pa aludira na instanco, od koder se gleda empirični Stalin in presoja svoje delovanje. Ta shema je hkrati osnutek lacanovske teorije imena in priimka, po kateri je ime idealni jaz kot točka imaginarnega poistovetenja, očetov priimek pa točka simbolne identifikacije. Ime je tako že v osnovi podrejeno priimku.

6. 5 Razsežnosti diskurzov

Krožno gibanje med simbolno in imaginarno identifikacijo se po Žižku nikoli ne konča. *Onstran vsake politične zahteve se odpre vprašanje, kaj njen nosilec s tem pravzaprav hoče.* (Žižek, 1988: 130) Za mojo analizo je bistven premik, ki ga v teorijo diskurza vnese Lacan in je v tem smislu blizu Foucaultu. Pokaže, da vse tisto, kar naj bi bilo stilsko orodje, vselej že premesti sam temeljni pomen. Oziroma, da avtor reče nekaj drugega, kot je hotel reči. Tudi Lacan ne išče skritih pomenov, pri njem se perspektiva obrne: vse slogovno obrobje in digresije delujejo kot beg, umik pred neznosnostjo, pred travmo dobesedno izrečenega. Zdi se, da tudi Drnovšek nikoli ne reče tega, kar misli reči. Ko reče: *Ostali funkcionarji in politiki so se odpeljali tako, kot so se pripeljali, s službenim avtomobilom in šoferji. Sam pa sem se potem vrnil s taksijem. Taksi je bil zdelan renault 12* (Drnovšek, 1996: 20) je videti, da bi raje rekel: Poglejte, kako sem skromen. Tako slab avto so mi dali, pa se nisem nič pritoževal. Ko reče: *Običajno leti avion v Beograd slabo uro, ta pa je bil propellerski, počasnejši in je letel eno uro in pol. Tega mi prej ni nihče povedal.* (Drnovšek, 1996: 29) je videti, da hoče reči: Zakaj mi niso prej povedali, da se bom peljal v tako zanič avionu. Če bi to vedel, bi šel z drugim. Ko reče: *Spomnim se, da sem se počutil nenavadno, ko sem se v velikem Titovem podaljšanem mercedesu, skupaj z gostom, peljal od letališča na Surćinu proti Dedinju, v spremstvu motociklistov, ob zaprtem prometu, tu in tam so ob cestah mahali ljudje. Imel sem prav nerealen občutek, da se to ne dogaja zares. Kot otrok sem gledal, kako se je tako prevažal Tito.* (Drnovšek, 1996: 45) je videti, da bi najraje dejal, kako dobro se je počutil, ko se je peljal v Titovem mercedesu. Vendar tega ne sme reči, ker bi vsi mislili, da je razsipen. *Če torej Lacan zapiše prav to hočem reči in rečem, gre tu za preprosto ironično fingiranje, za slogovno figuro, ki nam razsrediščenim govorečim subjektom omogoči prenesti neko neznosno dejstvo; da vselej rečemo nekaj drugega kot to, kar hočemo reči!* (Žižek, 1982: 364) Resnica je na strani izjave, na strani dobesedno izrečenega, trdi Žižek, s čimer se približamo Foucaultovi analizi. Pozicija, ki jo zavzame subjekt izjavljanja, deluje kot beg pred neznosno razsežnostjo izjave. *Obstaja distanca, ki nam omogoči prenesti travmatično neznosnost izrečenega.* (Žižek, 1982: 366) Na tem mestu se odpira prostor za obravnavo fantazem.

6. 6 Od diskurza do fantazme

Delovanja ideoloških mehanizmov in načina, kako ti mehanizmi zgrabijo subjekte, ni mogoče razložiti brez upoštevanja ravni fantazme in uživanja. (Žižek, 1988: 140) Žižek polje diskurza in fantazme poveže preko travme neizrečenega, ki se kot fantazma aplicira na Drugega. Vsaka politična zahteva je vedno vpeta v neko dialektiko, kjer pomeni nekaj drugega od svoje dobesednosti, meni Žižek. Fantazma pomeni poskus zapolniti zev vprašanja z odgovorom.

Na teoretski ravni je fantazma konstrukt, ki zapolni praznino želje Drugega. *Fantazmatski konstrukt je način, kako se izognemo neznosni situaciji, ko Drugi od nas nekaj hoče, pa te želje Drugega ne moremo prevesti v pozitivno interpelacijo, v mandat, v poslanstvo, s katerim bi se lahko simbolno identificirali.* (Žižek, 1988: 131). Funkcija fantazme je, da maši praznino v Drugem, da maskira njegovo nekonsistentnost. To pomeni, da nam fantazme na osebni ravni omogočajo tisto, kar mit omogoča v polju kolektivnega. Če je tisto, kar se lepi na pojme, ideologija, je tisto, kar se lepi na drugega, fantazma, ki nam omogoča živeti drug z drugim. *Fantazma nastopi kot odgovor na neznosno enigma želje drugega, manka v Drugem, hkrati pa daje koordinate našemu želenju, saj konstruira okvir, znotraj katerega sploh lahko nekaj želimo.* (Žižek, 1988: 134) Če prekoračimo fantazmo, se želja sprevrže v nagon. Tu nastopi kategorija užitka, pri čemer Žižek opozarja, da je ta neupravičeno potisnjen v zasebno sfero. Meni, da je glavna pomanjkljivost pristopov k ideologiji ravno potiskanje komponento užitka v predpolitično sfero.⁴⁰ Žižek meni, da je presežni užitek velikokrat povezan s presežno poslušnostjo, saj je edini ustrezen kriterij za presežno poslušnost lastni užitek.⁴¹

7. FANTAZME KOT MITI SODOBNOSTI

Z Žižkovo interpretacijo fantazme si prizadevam združiti vsa obravnavana polja do sedaj in definirati tezo, da so nevidni in hkrati neskriti miti sodobnosti ob padcu velikih idej tisti, ki si jih ustvarjamo sami. Polje mitološkega diskurza se s tem premakne na medosebno raven; izpraznjeno mesto ideologije v mikroprostoru zapolni fantazma. Spremenjena vloga vodje v političnem prostoru, ki nastopa predvsem v funkciji mediatorja in mnenjskega voditelja, je pomembna pomoč pri konstrukciji fantazem. Vloga vodje ostaja pomembna ne toliko zaradi neposredne moči, kot zaradi konstrukcije samega polja za delovanje fantazem. A še preden grem na posameznika, obravnavam nekatere najbolj problematične fantazme slovenstva.

7.1 Ideologija in fantazme

Za Žižka so fantazme podobe, ki zameglijo trezno presojo in ki so v sodobnih medijih prignane do skrajnosti.⁴² Preko fantazem je v vsakdanjem življenju ideologija na delu v navidez nedolžnem sklicevanju na čisto uporabnost ali korist. Tudi najbolj intimna drža do lastnega telesa služi kot ideološka izjava, meni Žižek. Ob tem kritizira predvsem delovanje

---

⁴⁰ Po Heglu je užitek ravno tisti košček uživanja, ki ga prepušča gospodar hlapcu tisto, kar hlapca ohranja v hlapčevskem položaju. Za Lacana je užitek nehistorično jedro historizacije, ki ga subjekt nikoli ne more integrirati v svoj simbolni univerzum.

⁴¹ Ob tem se postavlja vprašanje, kaj užitek pomeni za Slovence.

⁴² Nevarnost novih medijev je za Žižka v tem, da nas pripravljajo za brezumno dejavnost, ki zapolnjuje naš vsakdan.

Navaja primer balkanskega lonca, ki vzdržuje pogled fantazmatske podobe vojne vseh vojn.

fantazem znotraj ideologije: *namesto, da bi priznali protislovja, ki prečijo našo družbo, se prepustimo ideji družbe kot organske celote, ki jo držijo skupaj sile solidarnosti in sodelovanja.* (Žižek, 1997: 11) Žižek navaja, da je najbolj produktivno iskati fantazme tam, kjer se jih najmanj nadejamo najti, v navidez obrobni situacijah. To na neki način počneta tudi Barthes in Foucault: prvi v vsakdanjih praksah, drugi na družbenem obrobju. Žižkova interpretacija fantazem tako nekako združuje Barthesovo pojmovanje mita in Foucaultovo pojmovanje diskurza. Vsi avtorji si prizadevajo s pomočjo neke neveljavljene entitete napraviti prerez skozi obstoječo družbeno strukturo, ker je po Žižku *resnica tam zunaj*. Fantazmatska nepisana pravila danes podpirajo univerzalne ideološke izjave, meni Žižek. *Radikalna dvoumnost fantazme znotraj ideološkega prostora je, da deluje v obeh smereh hkrati: omeji dejanski razpon izbir in ohranja lažno odprtost.* (Žižek, 1997: 46) Fantazma tako označuje hkratno gesto zaprtja in odprtja. To ustreza dvojnemu značaju fantazme, individualnemu in univerzalnemu, ki deluje protislovno.

7.2 Individualni značaj fantazme

Fantazma označuje najbolj notranjo subjektivno vsebino, proizvod domišljajske dejavnosti, ki pa je na paradoksalen način desubjektiviziran in kot tak nedostopen subjektivnemu neposrednemu izkustvu, meni Žižek. (1997: 141) Fantazma je v svoji temeljni razsežnosti nedostopna subjektu. Ker je nedostopnost tista naredi subjekt prazen, Lacan postavlja tezo o razsrediščnem subjektu. Ta pravi, da je moja najgloblja čustva mogoče radikalno povnanjiti, kar pomeni, da se lahko dobesedno smejem in jočem prek nekoga drugega, kar počne na primer Hollywood. To delovanje je primerljivo s tistim elementom stalinskega diskurza, ki množico odvezuje odgovornosti. *Že sama zavest, da drugi opravlja proces, v katerem sodelujem, osvobodi moje misli in jim omogoči svobodno gibanje, saj se zavedam, da sam v stvar nisem vpleten.* (Žižek, 1997: 128) Foucaultov motiv povezanosti med disciplino in subjektivno svobodo se tako pokaže v novi luči: v trenutku, ko se podredim disciplinirajočemu mehanizmu, prenesem na Drugega odgovornost za normalen potek stvari. Edino s tem dobim dragoceno priložnost za uveljavitev svoje svobode. Svoboda pa se kaže tudi v tem, da si preko fantazme posameznik material predela tako, da si ga potem želi. Žižek meni, da ni univerzalne formule ali matrice, ki bi jamčila harmonijo, zato mora vsak posameznik iznajti svojo fantazmo. Fantazma je zato nekaj neskončno individualnega, ki predvideva razpršene subjektivne pozicije. To pomeni, da ni nujno, da se subjekt identificira s samim seboj.⁴³ Želja, ki jo realizira fantazma, ni subjektivna lastna želja, ampak želja Drugega. Vprašanje želje ni,

---

⁴³ Fantazma lahko ustvari množico subjektivnih pozicij, med katerimi lahko lebdi opazujoči subjekt in prehaja od ene identifikacije k drugi.

kaj hočem, ampak kaj hočejo drugi od mene: objekt postane to, kar drugi, ki ga fasciniram, vidi v meni. *Prekoračitev fantazme je v tem, da sprejemem dejstvo, da v meni ni nobenega skritega zaklada.* (Žižek, 1997: 18) Fantazmo lahko spodnesemo s pomočjo pretirane identifikacije, ko hkrati zaobsežemo množico nezdružljivih fantazmatskih elementov.⁴⁴

7.3 Univerzalni značaj fantazme

Fantazma ima poleg individualnega tudi kolektivni značaj, drugače ne bi mogla doseči takšnih razsežnosti. Fantazma je lahko tako kot mit prvotna oblika naracije, zgodbe, ki služi zakritju neke izvirne zagate. Žižek jo namreč opredeljuje tudi v tem smislu, s čimer pa njen značaj postane protisloven. Zgodba kot zaporedje dogodkov in njen zaplet je ogrodje vsakega prvobitnega mita, ki pa se v današnji čas vrača predvsem v obliki paketa, ki ga ponujajo množični mediji.⁴⁵ V tem se kaže Barthesova povezava med vsakdanjo kulturo in mitološko naracijo, medtem ko Foucault navaja kot eno temeljnih značilnosti fantazme nemogoči pogled. *Zaradi ustroja časovne zanke fantazma vselej vključuje nemogoč pogled, ob katerem si je vedno treba zastavljati vprašanje, za kakšen pogled je uprizorjen.* (Žižek, 1997: 22) Foucaultovo mesto gledanja je subjekt, medtem ko pogleda ne zanemarja niti Barthes, ko pravi, da nerazumevanje mita pomeni zgolj to, da ta ni narejen za nas. Preseganje fantazme poteka analogno tudi s Foucaultovim pojmovanjem prelomov, pri obeh gre na politični ravni za iskanje točke, na kateri naj bi se zgodovina obrnila v napačno smer. Žižek kot temeljno fantazmo skupinske solidarnosti navaja spoznanje, da je *skupna udeleženosť pri laži za skupino neprimerno bolj učinkovita kot resnica.* (Žižek, 1997: 42)

7.4 Družbena vloga fantazem

Vsaka pripadnosť družbi vključuje paradokso točko, na kateri je subjektu ukazano, da kot rezultat svoje izbire sprejme to, kar mu je tako ali tako vsiljeno: vsi moramo ljubiti svojo domovino, starše ... (Žižek, 1997: 44) Ta paradoks po Žižku predvideva hoteti nekaj, kar je v vsakem primeru nujno, in se pretvarjati, da obstaja svobodna izbira, čeprav je dejansko ni. Sovpada s pojmom prazne simbolne geste ponudbe, ki je bila narejena zato, da bi bila zavrnjena. V političnem polju je poanta simbolne menjave v tem, da čeprav je na koncu vse tako kot na začetku, je rezultat operacije pridobitev za obe strani, nekakšen pakt solidarnosti. Potreba po fantazmatski opori javnega simbolnega reda, materializirani v nepisanih pravilih, po Žižku dokazuje ranljivost sistema. *Sistem je prisiljen dopustiti možnost izbire, do katerih dejansko ne sme nikoli priti, sicer bi razkrojile sistem.* (Žižek, 1997: 44) Funkcija nepisanih

---

⁴⁴ To naj bi po Žižku bila etična dolžnosť umetnikov.

⁴⁵ Žižek kot primer zaporedja dogodkov in njihovo rekonstrukcijo preko dedukcije navaja žanr detektivk.

pravil je natanko v tem, da preprečijo udejanjanje izbir, ki jih sistem formalno dopušča. To pomeni, da so fantazme hkrati vsebina in forma, zato je njihova vloga nujno dvoumna. Žižek to poda bolj sofisticirano. *Fantazma se skriva v ozadju javnega ideološkega teksta kot njegova nepriznana opora, hkrati pa služi kot zaslon pred neposrednim vdorom realnega.* (Žižek, 1997: 82) Žižek ob tem opozarja na grozo realnega, zato trdi, da je za konstrukcijo realnosti nujna vsaj neka minimalna idealizacija, ki jo subjekt potrebuje, da bi bil sposoben prenašati realno. Za vodje je zato nujno, da si ne dovolijo pogleda od blizu. *Najhuje je, ko nam oseba z avtoriteto, ki jo občudujemo, dovoli vstop v svojo intimnost – karizma nenadoma izgine in začutimo nagonsko potrebo, da bi pobegnili.* (Žižek, 1997: 86) Žižek opozarja tudi na fantazmo sodobnega človeka, da bi nekdo drug verjel namesto njega. Uprizarjanje obreda Dedka Mraza na primer primerja z izgovorom ciničnega politika v trenutku poštenosti, češ: Ne morem razočarati tistih, ki v to verjamejo.⁴⁶ Verovanje po Žižku določajo interpretacije kot načini nasilne prisvojitve, ki pripeljejo do osupljivega učinka resnice.

7. 5 Fetišistični stroj fantazme in vprašanje nacionalizma

Če hočemo spoznati realno, meni Žižek, se ne moremo izogniti fetišizmu. Ta opredeljuje, da so odnosi med ljudmi postali analogni odnosom med stvarmi. Osrednji paradoks postmoderne obdobja za Žižka je, da v njem sam proces proizvodnje deluje kot fetiš, ki zakriva razsežnost forme, torej obliko proizvodnje.⁴⁷ Paradoks pofantomljenja fetiša je v tem, da kljub izgubi materialnosti njena prisotnost postaja celo bolj tiranska, subjekt pa njenemu vplivu ne more uiti. Paradoks Žižek vidi v tem, da se ljudje dobro zavedajo fantomske razsežnosti denarja, vendar se kljub temu ravna po fetišistični iluziji. Žižek temeljni problem fantazem sodobnosti izpostavlja vprašanje, kako obvladati grozečo notranjost, da se ne bi razlila navzven in nas preplavila. Žižek vidi rešitev v tem, da *izvržemo otroka*, torej da najprej opravimo s svojo slepo pego, s čimer lahko ponudimo pogled na umazano vodo. Rešitev vidi v prizadevanju, da se odpovemo mitu o duhovni čistosti nacionalne identitete zato, da bi postala vidna fantazmatska opora, ki strukturira uživanje v nacionalni stvari.

7. 6 Slovenstvo kot ideološki subjekt

Žižek pri tem izhaja iz instance ideološke interpelacije, torej iz ideološkega prepoznavanja kolektivnega subjekta. Prizadeva si odkriti, kako se prepozna povprečni Slovenec⁴⁸ in

---

⁴⁶ To potezo je mogoče zaznati v govorici Janeza Drnovška na več mestih, še posebej ob vrnitvi po bolezni.

⁴⁷ Materialnost fetiša se kljub razkroju krepi: virtualni denar dobiva fantazmatski okvir, zaznan le po učinkih.

⁴⁸ Že Marx trdi, da je človek lahko kralj le zato, ker se drugi do njega obnašajo do njega kot podložniki, medtem ko oni mislijo, da so podložniki zato, ker je on kralj. *Ne le oni, gre zato, da mora tudi kralj sam verjeti, da ima v sebi nekaj, četudi zgolj nezavedno, verjeti mora sam vase, saj lahko le tako izžareva zaupanje.* (Žižek, 1982: 30)

opredeliti tiste delne poteze slovenskega nacionalnega karakterja, ki določajo specifično težo identifikacije s slovenstvom. Biti Slovenec za Žižka pomeni vse in nič: zgolj prepoznati se v slovenstvu in hkrati vzeti nase vse tiste lastnosti, ki jih konotira slovenstvo. Ena najmočnejših določnic slovenske identitete je za Žižka kompleks cankarjanske matere. Kot nosilec nadjaza pri Slovencih namesto očeta nastopi Mati, ki je hkrati utelešenje domačije in nosilka božjega imena. Zapustitev matere, domačega praga ali domovine, pomeni dejanje izdaje, v senci česar živimo še danes, meni Žižek. (1982: 169) Cankarjanski kompleks matere Žižku služi kot pokazatelj ustrojenosti socializacijskega procesa pri Slovencih.⁴⁹ Očetovski nadjaz nas iztrga neposredni dualni relaciji z materjo in odpre širši univerzalnosti. Pomeni odpreti se svetu, pretrgati popkovino, ki nas veže na partikularnost domačega. Materinski Zakon pa ostaja etos zaprtega kozmosa. *Mati je kot nosilka nadjaza vselej že reakcijska tvorba na to, da se ta subjekt ni mogel identificirati s Tujim, da ni zmožni prevzeti nase bremena Univerzalnosti.* (Žižek, 1982: 247) Za Žižka je problematično, da Slovenija ne deluje kot univerzalna domovina, ampak še vedno kot partikularna domačija. To Žižek tolmači kot učinkovanje globokega narodnega arhetipa, ki se realizira v različnih površinskih oblikah.

8. FANTAZME SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE

V tem sklopu bom podala tri poglede, ki kažejo na to, da je problem slovenske nacionalne identitete ena temeljnih slovenskih fantazem. Kot prvi pogled navajam pogled Muska. V pomanjkanju raziskav nacionalnega karakterja je Muskovo delo (1994) dobrodošla študija, ki ponuja psihološki vpogled v nekatere ekstremistične elemente slovenskega nacionalnega karakterja, kot se kažejo v javnem prostoru. Ob tem moram poudariti, da je treba Muskova dognanja vzeti kot hvaležno polje analize, ki pa ji ne moremo pripisati statusa dejstva. Izpostavljam ga zato, ker zavrne nekaj uveljavljenih slovenskih stereotipov, kar se v praksi kaže kot pravilna domneva. Kot drugi pogled navajam skupaj Vidmarja (1932), ki predstavlja primer totalitarističnega pogleda na slovenstvo in Kovačič Peršina (1993), ki ga navajam kot zmerni pogled na slovenstvo. Z Vidmarjevim pogledom skušam pokazati, da v javni diskurz znova prihajajo stare ideje slovenstva, ki jih nato brez dlake na jeziku kritizira Kuzmanič.

8.1 Muskov poskus rekonstrukcije psihološkega profila Slovencev

Musek meni, da spada nacionalna zavest med najpomembnejše kategorije skupinske zavesti. Podobne kognitivne vsebine nacionalne identitete se tako pojavijo pri mnogih pripadnikih

---

⁴⁹ Pirjevec (1964 v Žižek, 1982) opredeljuje, da je bila mati za Cankarja vrhovni etični princip in simbol zaveze in dolga. Zlom cankarjanskega junaka Pirjevec interpretira kot zlom novoveške subjektivnosti, ki pade v polje volje do moči. Mati tako postane znanilka omejene subjektivnosti.

narodnostne skupnosti, kar Musek imenuje narodnostna samopodoba in jo opredeljuje kot korelat osebne ali individualne podobe. Meni, da se nadnacionalna zavest tudi danes le redko pojavlja tako intenzivno kot nacionalna zavest. Razlog za to je po Musku ravno diferencialni moment: nikjer ni Drugega, da bi se lahko pojem človečanske zavesti napolnil z diferencialno vsebino. Drugost je še danes glavna sestavina nacionalnega diskurza, kar ga dela podobnega mitološkemu. Razlikovalnost opredeljuje kot pomembno določilo skupinske identitete, ob tem čemer predpostavlja obstoj nezavednih prvin v razvoju nacionalne identitete. Mnoge prvine so nezavedne že zato, ker so pridobljene zelo zgodaj, druge, denimo narodnostni stereotipi⁵⁰, pa so prav tako pridobljene v procesih nezavednega socialnega učenja. Sem spadajo nacionalni avtostereotipi kot predstave naroda o sebi, heterostereotipi kot predstave o pripadnikih drugih narodov in metastereotipi kot predstave o tem, kakšne predstave imajo drugi o nas. Za Muska je pomembno, da velik del teh predstav zadeva tudi psihične lastnosti in poteze.⁵¹ Prijatelj je v vsakem primeru pripadniki skupine, s katero se lahko psihološko identificiramo, medtem ko je identifikacija sovražnika najbolj variabilen del (v op.) sheme, odvisen zgolj od okoliščin. Taka shema nam razloži črno-bele presoje, ki so včasih naravnost paradoksalne. Popolnoma ista dejanja in isti motivi so ocenjeni diametralno nasprotno zgolj glede na to, ali jih pripišemo prijatelju ali sovražniku. Poleg tega velja poudariti tudi, da nacionalne značilnosti praviloma ne izhajajo *od znotraj*, ampak se oblikujejo kot diferencialno razmerje do drugega. Musek pri opredeljevanju psihološkega profila izhaja iz lastnosti pripadnikov narodnostne skupnosti. Predvsem ga zanima, v kakšni meri narodnostni stereotipi ustrezajo empirični resničnosti.⁵² Mednacionalna primerjava (Musek, 1989) pokaže, da smo Slovenci relativno introverten narod, srednje nevrotičen, vendar z zelo visokimi vrednostmi psihotocizma. *Psihološka dejstva so torej v nasprotju s stereotipno sodbo, da smo Slovenci ponižen, neagresiven in celo hlapčevski narod.* (Musek, 1994: 72) Razloge za tako visoke vrednosti psihotocizma vidi po eni strani v nezaupljivosti pripadnikov naroda, ki se bolj kot drugi čuti ogroženega in obdanega s tujci. Po drugi strani pa Musek opozarja na možnost, da so se pri Slovencih kot majhni narodnostni skupnosti skozi generacije ohranjali agresivni, trdi in nepopustljivi posamezniki na račun blagih in prilagodljivih, ki so se asimilirali. *Slovenci smo*

---

⁵⁰ Ule (1992: 122) jih imenuje etnični stereotipi in jih označi kot poenostavljene in neutemeljene sodbe o narodih ali nacionalnih skupinah oz. pripadnikih teh skupin. Nastanejo z generalizacijo nekih lastnosti na cel narod ali skupino. Zaradi poenostavljenosti in rigidnosti je njihova utemeljenost vprašljiva.

⁵¹ Osnovni princip stereotipov in predsodkov na tem mestu omenjam zato, ker je povezan z logiko delovanja mita. Je preprosta bipolarna nasprotujoča si shema dveh nasprotnih elementov, ki ju lahko označimo kot prijatelj in sovražnik. Po srbskemu filozofu Popovu (cit. po Mojzes, 1995: 23) velja posebna logika ravno na Balkanu: enkrat sovražnik, vedno sovražnik, medtem ko za prijatelja to ni nujno. Ta shema omogoča, da vežemo na oba elementa vrsto atributov po enostavni pravili: na prvi element se vežejo pozitivni, na drugega pa negativni.

⁵² Pri mednarodni primerjavi psihološkega profila Slovencev se Musek osredotoča na nemškega psihologa Eysencka, ki predpostavlja tri temeljne osebnostne dimenzije: introvertnost-ekstrovertnost, čustvena stabilnost-labilnost (nevroticizem) in blagost-trdota (psihotocizem).

v povprečju več kot dovolj agresivni, željni neodvisnosti, uveljavitve in potrditve, vendar se ta težnja prikriva v introvertni zadržanosti na eni strani, po drugi strani pa se troši v egoizmu in pomanjkanju čuta za sodelovanje. (Musek, 1994: 74) Najbolj problematičen se mu zdi avtostereotip, po katerem si Slovenci radi očitamo preveliko ponižnost in hlapčevstvo, česar psihološki podatki ne potrjujejo. Musek meni, da je visoka stopnja psihoticizma pri slovenski populaciji potrjena tako pogosto, da o veljavnosti tega podatka ne moremo dvomiti.⁵³ Musek to podkrepi z zgodovinskimi dejstvi. Meni, da smo Slovenci že večkrat pokazali puntarski duh, težnjo po neodvisnosti in uveljavljanju, kar se ujema z nadpovprečnimi potezami psihoticizma.⁵⁴ Slovenci v povprečju za Muska nismo ravno blagi pacifisti, res pa je, da naš višji psihoticizem ni militaristično obarvan. *Avtostereotip o podrejenosti in hlapčevanju je naravna reakcija na frustrirano težnjo po uveljavljanju.* (Musek, 1994: 77) Musek ugotavlja, da se je občutje majhnosti pri Slovencih sprevrglo v kompleks, ki na osebni ravni ustreza adlerjanskemu manjvrednostnemu kompleksu, na nacionalni pa na ustvarjanju avtomatsko drugačnega razmerja do tujine in tujcev. Meni, da so Slovenci vajeni doživljati sebe kot narod, ki je vržen iz centrov. A za razliko od drugih narodov naj bi Slovenci to tujost občutili navznoter kot razsrediščenost. Takšne prvine v nacionalni zavesti so povzročale obrambne drže, ki so se pokazale tudi v značilnostih slovenskega nacionalnega profila, meni Musek. Tako zgodovinski znaki kot analize osebne strukture danes kažejo, da pri Slovencih v povprečju ni ravno primanjkovalo naravne agresivnosti, bojevitosti in celo težnje po dominiranju. *Poleg tega je avtostereotip o ponižnosti in neagresivnosti nezavedno psihološko sredstvo, ki mora razorožiti nasprotnika in njegovo agresivnost, in ki hkrati tolaži lastno moralno vest, lastni nadjaz, ki ne dovoljuje agresivnosti.* (Musek, 1994: 183) Raziskovanje potez slovenskega nacionalnega karakterja Musek zaključuje z nespodbudno ugotovitvijo: *V luči ugotovljene bazične osebne strukture Slovencev se kombinacija potez, ki profilirajo slovensko osebno povprečje, ujema tudi s slovensko razdvojenostjo in težnjo, da si oponiramo in zavzemamo drug proti drugemu ekstremne pozicije.* (Musek, 1994: 184)

8. 2 Vidmarjevo domoznanstvo in Kovačič Peršinovo domačijstvo

Za Vidmarja (1932) je narodnost tista prvina, ki je in bo ostala osnova vsake bodoče preureditve sveta. Narodni značaj je za Vidmarja tista apriorna bitnost pripadnikov istega naroda, ki generira pripadnost skupnosti in oddaljenost od drugih. S svojo *kulturno misijo*, ki naj bi jo slovenskemu narodu vdahnil Prešeren, se narodnost pokaže kot poseben duševni

---

⁵³ To pomeni, da smo Slovenci v mednarodnem nadpovprečju kar zadeva agresivnost, maskulino obnašanje, dominantnost, upornišvo, dogmatizem, težnjo po neodvisnosti in upor zoper avtoritete.

⁵⁴ Na primer spopadi s Turki, kmečki upori, NOB ...

sklad, ki ustvarja v narodih vzgon in potrebo po lastni kulturi. Vidmar sklepa, da je kultura osrednja vsebina narodnega življenja, zato priznava kulturo samo v okviru narodov, torej kot domoznansko, narodnostno kulturo. Ob tem meni, da se kaže narodnostni značaj v narodnem kolektivu kot mogočna sila, pri posamezniku pa kot komaj zaznana shema, ki se v življenju posameznika pojavlja kot narodnostni žig. Takšno stihijsko pojmovanje pa ohranja tudi sodobna slovenska politična misel. Kot protimoderne pregrade Rupel (1990) denimo označuje ovire, ki preprečujejo kristalizacijo slovenskega nacionalnega kompleksa in njegovo razrešitev. To pomeni vračanje k sakralizaciji narodove biti, kar bom kasneje pokazala tudi s primeri. Kovačič Peršin (v nadaljevanju Peršin) sakralizacijo naroda imenuje domačijskost in meni, da takšna logika nujno vodi v ksenofobijo. *Sakraliziranje nacionalnega pomeni totaliziranje te človekove komponente in s tem avtomatično zatrtje eksistencialnega, bitnega v človeku.* (Peršin, 1993: 32) Po raziskavah sodeč, navaja Peršin, sodi ravno slovenski narod med najbolj ksenofobične v Evropi. *Slovenski narod kljub osvobodilnim bojem in družbeni revoluciji domačijstva še vedno ni povsem presešel. Spet in spet se zateka vanj kot v navidez varno okrilje svoje usode, nezavedajoč se, da s tem ostaja ujetnik preteklosti.* (Peršin, 1993: 70) S tem povezan kompleks slovenske majhnosti se izraža kot servilna drža pod močnejšimi in kot gospodovalna drža nad šibkejšimi. Takšna drža nažira samozavest ljudstva, kar se kaže kot prikrita negotovost glede vztrajanja pri slovenstvu. V političnem pogledu smo še vedno ujeti v matrico ideološke polariziranosti in zaplotniške mentalitete, opozarja Peršin. *Sedanja slovenska politika je v veliki meri prav podoba tega notranjega samoobčutenja slovenstva. Negotova in nesuverena je sama v sebi, navzven pa deluje evforično in domačijsko omejeno.* (Peršin, 1993: 79) Peršin jo označi kot manifestacijo prikritega in sprevrženega slovenskega nihilizma. Zaskrbljujoče je, da politika jemlje domačijstvo kot model za obnovo slovenskega narodnega duha in ga postavlja kot cilj kulturne in družbene prenove. Peršin meni, da vračanje k takšnim modelom vodi le v pogubo. *Uveljavljajoči koncepti slovenskega integriranja v Evropo kažejo, da ostaja slovenska politika ujetnica hlapčevskega stereotipa in s tem globoko anahroistična.* (Peršin, 1993: 139) Pojave nacionalizma in nestrpnosti označuje kot izraz naše nekulture in notranje nesvobode. *Družbena kriza slovenskega naroda se tako razkrije hkrati kot osebna duhovna kriza slovenskega človeka.* (Peršin, 1993: 152) Vidimo, da se v zadnji instanci problemi naroda vedno odražajo kot kriza posameznika, kar France Bučar povezuje z vlogo in ravnanjem političnih elit (v 2001: 22), Lev Kreft poziva k odprtemu in razsrediščnemu slovenstvu. (v 2001: 41), Miloš Mikeln pa k obračunu z zli miti. (2001: 50) Makarovič (1996) temeljni pogoj nadaljnjega razvoja slovenske nacionalne enovitosti vidi v varovanju slovenske nacionalne suverenosti in istočasni široki odprtosti v evropski in svetovni prostor. Takšno videnje za Slovence, kot bomo videli v nadaljevanju, ostaja težko dosegljivo.

8. 3 Kuzmaničev politični ekstremizem in pivski rasizem

Kuzmaničeve poglede jemljem kot radikalno kritiko pogledov na slovenski javni prostor in na posledično mesto Drnovška v njem. Zaradi radikalnosti Kuzmaniča ne morem jemati kot potrditev svojih hipotez, ampak ga izpostavljam zato, ker išče ekstremnost tam, kjer je naj ne bi bilo – v centru. V tem smislu je blizu temeljni ideji moje naloge. Fenomen slovenske (anti)politike razlaga s pomočjo fantazme nepolitičnega centra, ki kot tradicionalno nasprotje umazane politike in ostaja čist in nepokvarjen.⁵⁵ Vdiranje desnice, ki ga zastira navidezni mit o zmagi levice, Kuzmanič zasledi že takoj po volitvah 2000. Desnica, o kateri govori Kuzmanič, ni več tradicionalno politična, ampak vzvišena in arogantna, predvsem pa apolitična.⁵⁶ Politično ekstremnost Kuzmanič opredeljuje kot relacijski koncept, ki temelji na drugačnem predznaku drugega, kar kaže na podobnost z mitološkim diskurzom.⁵⁷ Navidezna praznost ideologemov (v op.) ne sme zamegliti pogleda na njihov obstoj in delovanje, meni Kuzmanič. Fantazmo izpraznjenega centra jemlje kot osnovo postsocialističnega neoslovenstva, ki ga imenuje liberalna kmečkost.⁵⁸ Za desnico naj bi po Kuzmaniču veljalo, da je Slovincem bolj domača kakor levica. Na njeno mesto vstopa fundamentalno, kleno in korenjaško, medtem ko prave levice zanj ni.⁵⁹ *Dominantni diskurz je postal diskurz oikosa, govorica, ki ne temelji več na političnem dialogu in javnem konfliktu (kot v osemdesetih), pač pa na skrivnosti, prikritosti, učinkovitosti, na zaslužkarstvu in denarju, na izvedencih, specialistih, strokovnajkih in na njihovih komandah.* (Kuzmanič, 2001: 41)⁶⁰ Ob tem po Kuzmaniču nemoteno funkcionira fenomen Drnovšek, ki se kaže kot pravi center. *V tem živem pesku, ki prevladuje v javnem mnenju, ni več nikakršne možnosti za razlikovanje,* meni Kuzmanič. (2001: 40) Nadalje razmišlja, da se slovenski politični prostor razhaja kvečjemu glede udejanjenja neoslovenstva, kar imenuje politika nerazlik.⁶¹ *Slovenstvo je samo slepa*

⁵⁵ Drnovšek denimo s svojim uprizarjanjem sredinskega politika izhaja ravno iz te fantazme. Ideologem *Mani pulite* (čiste roke) je še vedno v ozadju liberalnega antipolitičnega koncepta politike.

⁵⁶ *Iskati jo je treba predvsem znotraj manageriziranih drnovškovcev, v pojavih, kakršna je mešanica rasističnega in postmoderne pri Jelinčiču in v antipolitičnem pojavu, kot je vstop Stranke mladih v parlament.* (2001: 28)

⁵⁷ Ideološko-mitološka gesta centra kot osrčja moči ideologije, mita in vladanja nasploh temelji na nespodbitnosti centra, okoli katerega se formirajo ekstremi. Po Foucaultu so ekstremi pogledi, ki se oblikujejo okoli centra, ki deluje kot fantazma in se kaže kot prazno mesto. Kuzmanič ob tem navaja ideologeme, ki funkcionirajo kot nadomestek centra oz. kot izpraznjenost sama: *nevtralno, strokovno, skupno, naše ...* To se kaže tudi kot Drnovškova govorica: *Razmišljal sem neobremenjeno, brez šablon ...* (1996: 12), postavil sem se na *stališče zdravega razuma*, (1996: 14), k problemu sem pristopil izrazito *strokovno nevtralno* (1996: 21)

⁵⁸ Kuzmanič ob tem opredeli tudi značilnosti slovenskega nacionalnega karakterja, ki ga opredeljuje neizpostavljanje, zapečkarstvo in zlatosredinskost kot osrednje kategorije slovenskega zaprtega kozmosa.

⁵⁹ Kuzmanič je še posebej kritičen do kroga Nove revije kot glavne zagovornike našosti in do pozicije časnika Delo. Takšna pozicija zanj ni objektivna ocena dogodkov, ampak antipolitično stališče, ki govori s pozicije logike oikos. To pomeni s pozicije očeta kot moralne instance, ki si prilašča nalogo svarjenja pred levimi in desnimi odkloni. Postavlja se na točko subjekta vednosti, ki predstavlja slovenski neokonservativni mainstream.

⁶⁰ Teoretično ideološki vrh takšnega slovenstva Kuzmaniču predstavlja ravno Žižek kot ideolog LDS, ki s tem predstavlja nekakšen nadrejeni kontekst nereflektiranega slovenstva.

⁶¹ Možnost odprte primerjave je nadomestila zaprta primerjava Janša – Drnovšek, ki je enaka primerjavi Janša in vse drugo, kar nima zveze z demokracijo. Prihodnost vidi kastrirano na EU, Nato in ekonomski razvoj.

pega samoujetosti tega vladajočega diskurza. (Kuzmanić, 2001: 43) Ob tem opozarja na nujno odprtje slepe pege, torej slovenstva samega. Ker je ekstremno postalo merilo za demokracijo⁶², lahko takšni načini merjenja postanejo tudi nevarni, meni Kuzmanić. Ob tem opozarja, da tudi Drnovšek vedno ne izpolnjuje programa demokracije, človekovih pravic in svoboščin ter politične enakosti, pač pa program nadvse neokonservativnega slovenstva. Takšen kontekst kaže na javno komuniciranje v zaprtih Mi kategorijah (Mi Slovenci), ki naredi položaj slovenstva za vseobsegajočo centralnost. Na površinsko raven javne govornice vnaša kategorijo časti in ponosa, ki postane mesto popadanja identitet in omogoča, da se vse suka okoli vase zagledanega slovenskega sebstva. Postmoderno neoslovenstvo s tem ohranja stare forme slovenstva, kjer se ekstremno pojavlja v centru samem: *Osrčje najnovejše slovenske travme ne kaže iskati pri ekstremih, pač pa v samem osrčju domačijskega mainstreama, ki je, in tukaj zato gre, čedalje bolj ekstremno.* (Kuzmanić, 2001: 46) Za prikaz ekstremističnih pojavov Kuzmanić razkriva tudi nekatere potlačene elemente neoslovenstva.⁶³ Država se po mnenju Kuzmanića kaže kot razširjena domačnost, kot nekakšno veliko gospodinjstvo, na katerem se nadaljuje tradicija, ki temelji na toplem občutju domačega ognjišča. Iz domačega mleka in kruha, ki napaja domačo kri, se po Kuzmaniću oblikuje fenomen slovenstva, ki ga opredeljujejo nezgrešljivi geni *slovenske pivske našosti*. (Kuzmanić, 1999: 11) Pivski diskurz je zanj rasističen, dojema ga kot specifično obliko razkroja slovenskega uma. Iznajdbo slovenske pivske govornice označuje kot mesto neulovljivega izjavljanja, ki je nov in specifično slovenski postsocialistični pojav.⁶⁴ Pri pivskem diskurzu gre tako za najbolj izrazito kolektivno zavedno in javno ustvarjanje. Pivci meljejo težave, ki tarejo ves slovenski narod, s čimer rešujejo bistvo naše biti.⁶⁵ Glavna sestavina takšnega diskurza je *pivska jeza* do drugačnih. Kuzmanić je kritičen do časnika Delo, ki pivce obravnava kot daljnovidce, nosilce specifičnega znanja, ki igrajo diskurzivno vlogo središča sveta. Prikazani so kot možje *par excellence*, njihov diskurz pa za *diskurz potence in velikih jajc*. Ob tem Kuzmanić opozarja na nevarnost, da država prevzame značilnosti pivskega diskurza, kar pa se danes že dogaja. *Če se odpovemo pripovedovanju kot procesu iskanja resnice, bodo zgodbo namesto nas povedali politika, korporacija, popularne*

---

⁶² Po Dahlu (1997: 11) tudi demokracije ne definira pozitivna vsebina tega pojma, ampak njeno diferencialno razmerje do nedemokracije, pri čemer se lahko konkretna vsebinska zasedenost obeh polov spreminja.

⁶³ Za Kuzmanića sta država in državljanstvo še vedno dojeti s kategorijami zemlje, krvi, dedov in dedovine. V luči teh kategorij se proizvaja neskončna veriga drugačnosti, tujstva in tujosti.

⁶⁴ Z analizo takšnega diskurza Kuzmanić cilja tudi na specifično obliko šovinistične govornice o ogroženosti slovenskega naroda, ki jo je po njegovem mnenju izoblikoval krog Nove revije po letu 1992. Nekdanji ameriški diplomat v Beogradu Warren Zimmerman je za slovensko dogajanje skoval izraz garbo nacionalizem.

⁶⁵ Pivska govornica je za Kuzmanića originalna slovenska literarna iznajdba, ki omogoča izrekanje celoto naše biti. V simbolni govornici pivcev je prisoten lik Martina Krpana, slovenskega mitološkega junaka, ki kot prvi lik nacionalista fizično obračuna s Turki. Turki so zanj danes tujci, homoseksualci in ženske.

samoumevnosti miti in ideologija. (Luthar, 2001: 22) Lutharjeva problematiko takšnega diskurza kritizira z vidika novinarske objektivnosti.⁶⁶

9. ANALIZA MNENJ O MITOLOŠKEM DISKURZU PRI SLOVENCIH

V analizi prehajam na mnenja o Slovencih in slovenstvu, kot ga opisujejo nekateri novinarji, filozofi, literati in druge osebnosti iz javnega življenja. Pri tem izhajam iz časnika Delo in revije Mladina. S tem skušam razširiti teoretične poglede avtorjev, ki jih navajam skozi nalogo. Opazanja oblikujem v sedem vsebinskih sklopov.

9.1 Strah pred tujci kot strah pred Turki (zlo je v pogledu)

Prvi kresovi so prižgani. Turek je spet na meji. Turek, ki je po eni strani agresor in plenilec, po drugi strani nosilec tuje vere, je arhetipska slovenska fobija. /.../ Fobija pred Turkom je tudi danes dovolj močna, da lahko torpedira tanko plast libertarnosti, ki je pred poldrugim desetletjem prekinila komunistično avtoritarnost. (Ali H. Žerdin, Mladina, 15. 12. 2003) Prav arhetipska fobija pred Turki je po mnenju Žerdina skupni imenovalec dveh najbolj perečih tem v zadnjem času na Slovenskem: debate o izbrisanih in džamiji. Ksenofobične debate po Žerdinu temeljijo na starodavnih strahovih o Brdavsuh, ki ga nihče ne zna ustaviti. Ustavi ga šele Krpan, ljudski človek s ceste, čigar mesto preko t. i. referendumске mesarice prevzame množica, slovenski narod. Temu primeru ustreza Kuzmaničeva teza o pivskemu rasizmu, ki iz gostiln vstopa na ulice. Slovenski mufti Osman Đogić Slovencev sicer nima za islamofobov, vendar meni: *Slovenci sedaj mislijo, da smo še vedno v 15. stoletju ter da jih ogrožajo Turki.* (Mladina, 26. 1. 2004) Takšna govornica lahko hitro dobi konkretne posledice v poročanju medijev, na kar opozarjata Kumanić in Lutharjeva. Rastko Močnik (Mladina, 25. 1. 1999) predpostavlja, da so za fašistizacijo odgovorni tudi neodvisni proizvajalci javnega mnenja. *Pač, D. B. je idealen osumljenec. Sklada se s stereotipi o Bosancih, ki so pri Slovencih usidrani že desetletja.* (Mladina, 13. 10. 2003) Ksenofobija za Lorencija (Delo, 17. 2. 2004) ni tipična slovenska lastnost, ampak udari na površje kot posledica frustriranosti družbe, na kar opozarja več avtorjev.⁶⁷ Tleče ksenofobično razpoloženje *zajaha pravi jezdec v podobi Janše*, meni Lorenci. Noben pojav ni po njegovem mnenju tako naglo vdrl v politiko in tako premešal kart. Žižek (Mladina, 24. 9. 2001) ob tem opozarja na obdobje velikega spanja, ki nastopi, če je svet udobno razdeljen na dobre in zle. Logika nepriznavanja nasprotnika je zanj enostavna, saj nasprotnika predstavi kot ozko interesnega, svojo pozicijo pa kot univerzalno.

---

⁶⁶ Mit o objektivnosti za Lutharjevo v praksi pomeni, da so novinarji v konfliktih domnevno nevtralni in da je zgodbo mogoče povedati iz nikogaršnjega stališča, kar sili v pripovedovanje zgodb brez lastne subjektivitete.

⁶⁷ Na razmah ksenofobije v času krize opozarjata tudi Vreg (v poglavju 10. 1) in Cassirer (v poglavju 12. 3)

To je za Žižka značilnost stalinističnega diskurza, ki ga lahko zaznamo povsod v slovenskem političnem prostoru. Shod proti t. i. Diktaturi Kranjske klobase, v kateri je Jani Kovačič (Mladina, 26. 2. 2001) pel celo: *Mi smo potomci Martina Krpana, ki je švercal sol, mi pa švercamo prebežnike ...* je v tem primeru potekal bolj kot izjema, ki potrjuje pravilo. Lastnosti, ki jih pripisujemo Drugim, so ponavadi opazne že v sami srčiki problema naroda, opozarja Žižek. (Mladina, 24. 9. 2001) Manjvrednostni kompleks v Sloveniji tako primerja s fanatizmom v ZDA: *Kot je ZDA z 11. septembrom prestopila fantazmatski zaslon, kjer so vse njene fobije postale realnost, tako Slovenija z vstopom v EU prestopa okvir, kjer bodo njene fobije manjvrednosti, ki jih trenutno zvrča na tujce, postale realnost.* (Mladina, 24. 9. 2001) Zlo ne prihaja od zunaj, ampak se skriva v nedolžnem pogledu, ki vidi zlo okoli sebe, Žižek citira Hegla. Nežmah to imenuje paranoični pogled, ki nastopa v žurnalizmu tudi danes. (Mladina, 11. 8. 2003) Močnik ob tem opozarja na dva vira takšnega pogleda; to sta svetovni neoliberalizem in domača hipokrizija. Akterji teh procesov se po Lorenciju (Delo, 6. 1. 2004) poigravajo na terenu podzvestnega in potlačenege, kar ustreza pojmovanju fantazem koz mitov sodobnosti. *Pred našimi očmi nastaja verjetno najbolj razdiralna in nevarna psihološko-politična situacija v kratki zgodovini samostojne Slovenije,* meni Lorenci. (Delo, 6. 1. 2004) Ob tem opozarja, da nam grozi bistven premik družbenega življenja na slabše, če se bo zaostрил odnos Slovencev do tujcev v državi, kar imenuje *haiderjanstvo po slovensko. Ksenofobija je kot stekel pes, ki se rad strga z verige,* opozarja Lorenci. (Mladina, 25. 9. 1999) Več avtorjev torej opozarja na problem ksenofobije, ki ne prihaja od zunaj, ampak je plod lastnega omejenega diskurza. Naslednji sklop avtorjev išče vzroke za ta pojav.

9. 2 Polje brez idej kot gojišče ksenofobije (slovenski nihilizem)

Boris Jež (Delo, 25. 2. 2004) meni, da je slovenska politika izčrpana, izprana in škodljiva, medijski prostor pa nasičen s figurami in imeni politikov, ki vreščijo drug čez drugega. *Slovenija je zgodba o uspehu, toda samo po birokratskih merilih Bruslja; v resnici je brez idej, zaprta v lasten politični mikrokozmos, brez perspektive.* (Delo, 25. 2. 2004) Medtem ko njen predsednik debatira o Davosu o vsem mogočem, samo o tem ne, kar se nas tiče. (Delo, 26. 1. 2004) Marko Zorko (Delo, 10. 4. 2004) odnos Slovencev do domovine opredeljuje v podobi domovine – cesarja, ki ne ve, kaj delajo njegovi uradniki. Jež se na tem mestu obregne na brezidejnost in nesposobnost slovenske politike, ki daje prednost populističnim temam, na kar kljub številnim nasprotujočim stališčem opozarja tudi Kuzmanič. Jež (Delo, 1. 3. 2003) takšno stanje imenuje slovenski nihilizem, ki je introvertiran, suiciden in brezidejen. Za slovenski narodni značaj pravi, da mu je tuje vse, kar je svetovljanskega in da nima volje do moči: *najraje bi se vrnili v domač vrtiček s senco in litrom vina na mizi.* Frane Adam (v Jež,

Delo, 24. 3. 2003) ob tem meni, da majhne družbe, kot je slovenska, ohranjajo nekatere značilnosti skupnosti (Gemeinschaft). Miha Naglič (Delo, 26. 8. 2000) navaja, da so za Nietzscheja tri glavne sestavine korumpiranja Evropejcev krščanstvo, alkohol in socializem, ker vse troje ubija voljo do moči. Zanimovo je, da so te sestavine prisotne tudi v samopodobi Slovencev, kar opisuje predvsem Musek. *V cerkvah, gostilnah in na ulicah se zbirajo čredni ljudje, ki so sami po sebi šibki, strahopetni, le navidez krepostni, suženjski, hlapčevski, sočutni*, meni Naglič. (Delo, 26. 8. 2000) Katoliški intelektualec Alojz Rebula (Mladina, 24. 2. 2004) demistificira mit o pohlevnih Slovencih, ki jih nima za nič boljše od drugih narodov. Preseneča ga, kako so lahko bivši vodilni komunisti tako hitro presedlali h kapitalistom. Tine Hribar (Delo, 15. 3. 2003) ob tem meni, da sta bila slovenski katolicizem in komunizem le dvojčka v državljanski vojni, saj sta sestava različnih idej z isto strukturo. S tem čimer razloži številne dvojnosti in nekonsistentnosti v potezah slovenske samopodobe in njene nihilistične politike. *Tudi nacionalno, če ga sakraliziramo, postane izvir nihilistične akcije*, meni Tine Hribar. (Delo, 25. 10. 2003) Vera Kržišnik–Bukić (Delo, 3. 4. 2004) vzroke za takšno stanje označi kot hkratno pešanje narodnega samospoštovanja in kolektivnega narodnostnega večvrednostnega kompleksa. Peter Rak (Delo, 5. 4. 2004) ob tem navaja slovenski fenomen, da se mlačnost, neodločnost in taktiziranje, predstavljajo kot preudarnost, razumnost in spretnost, ljudem pa najbolj ugajajo politiki v *napol meditirajoči pozi modreca, ki jim tu in tam uspe izdavi kakšen stavek*.⁶⁸ O tem govori tudi Muskova teza, da se Slovenci radi predstavljamo v lepši luči kot dejansko smo. Prepričevanje v tej smeri pa poleg politike izvajajo tudi množični mediji. Sodobni razlagalec mitov Paul Veyne (Mladina, 6. 3. 2000) meni, da je najboljše prepričevanje zgolj nizanje imen in datumov, kar doseže učinek, da je to predstavljeno kot dejstvo. Novinarsko poročanje je tako zapakiran paket informacij, ki mu verjamemo. *Našo družbo na eni strani zaznamuje totalitarni model, na drugi pa popolna permisivnost*, ob tem meni Žižek (Delo, 22. 2. 2004) in opozarja: *Mita, ki daje smisel našemu bivanju, nikoli ne smemo vsiliti kot splošnega okvira sobivanja z drugimi*. Hribar problem Slovenije vidi v paternalizmu, ki ga označi kot princip, ki drugemu jemlje njegovo avtonomijo. Zanimivo je, da Hribar priznava raven nezavednega, pri čemer je odločilen seštevek nadjazov v obliki kolektivnega nezavednega. Na tem mestu lahko spet omenimo funkcijo fantazem kot mitov sodobnosti, ki zdržujejo tako individualno kot kolektivno raven. Tudi za Hudečka (Nedelo, 28. 3. 2004) je nekaj shizofrenega v deželi Kranjski, saj ljubimo tuje, tujcev pa ne. Tako pojmovana shizofrenost ustreza slovenskemu nihilističnemu samoobčutju, pripadajoči politiki in medijskemu poročanju kot vzrokih za takšno stanje.

---

⁶⁸ V tem mnenju je zaznati, da z navedbo nekaterih lastnosti politikov cilja tudi na Drnovška.

9. 3 Nacionalni junaki, melanholični hudiči in slovenski memi

Slovenci imamo po mnenju zgodovinarja Repeta (Delo, 30. 10. 2003) in literata Mazzinija (Mladina, 7. 2. 2004) tri nacionalne junake: kralja Matjaža kot arhetip spečega državnika, ki bo svojemu ljudstvu prinesel zlate čase,⁶⁹ Petra Klepca kot zgled moči in zaprtega kozmosa in Martina Krpana kot primer zgodbe o neizkoriščenem uspehu. To naj bi kazalo na dejstvo, da si Slovenci svoje maloštevilne nacionalne junake radi mitiziramo. Prešerna naj bi vendarle uspeli tudi demistificirati s tem, ko smo si po mnenju Kmecla (Delo, 2. 12. 2000) njegovo podobo preklali: pol ga je nesrečnega pesnika in pol kralja Matjaža, pol ženskarja in pol zastavonoše. Prešeren tako lepo pade v stereotip alkoholika, slovenske razklanosti, samodestrukcije zakompleksanega moškega, odsotnega očeta, vendar kljub temu ostaja nacionalna ikona. Slovenci smo v svojega literarnega junaka dobesedno vtisnili pečat, ki ga dela našega, in ga zato začeli ljubiti. Pol ga je občudovanja vrednega, pol pa nič boljšega od nas, s čimer se lahko tolažimo. Drago Jančar (Delo, 3. 4. 2004) novodobne mite slovenstva imenuje *melanholični hudiči*. To so *sence, ki letijo čez nebo, domujejo v alpskih kotlinah, krošnjah dreves in v skalnih pogorjih, v vaških gostilnah in na nedeljskih ulicah praznih mest*, kar kaže na povezavo z mitskim kresnikom (v poglavju 10. 3). Jančar ob tem meni, da bi se Slovenci radi čimprej otresli svojih *skrivnosti, spominov, svoje temne melahnolije in postali podobni Evropejcem*. Ob tem apelira na instanco zelene kolektivne pozabe, po kateri se hočemo otresti preteklosti in se čim prej mentalno zliti z Evropo. Vendar se nam preteklost vrača tudi v obliki podedovanih mitoloških arhetipov, ki jih Vesna Milek vidi v podobi pevcev in pevk iz nekdanje Jugoslavije. (Delo, 28. 6. 2003) Dejan Steinbuch (Delo, 9. 11. 2002) v ta namen opisuje slovanski duh, ki ga navezuje na neoprijemljivost in svobodo, ki prinaša hrepenenje. Slovanstvo povezuje s širokimi stepami in odprtimi dušami, medtem ko je slovenstvo zaprto med griče in gore. Slovenstvo je nasploh velikokrat povezano s simboliko gora, ozkimi dolinami in mentalno zaprtostjo. Pisatelj Lojze Kovačič (Delo, 1. 3. 2003) vidi Slovence kot pleme Indijancev, ki živi na sveti gori, in tistega, ki je v dolini, ne sprejme več medse. *Kar nam manjka, je širokosrčnost*, ob tem meni Kovačič. (Delo, 1. 3. 2003) In zakaj ne moremo postati široki in odprti? Miha Mazzini (Delo, 7. 2. 2004) imenuje tisto, kar bomo zapustili svojim zanamcem v obliki jezika, mitov in idej, *memi*. Mazzini meni, da so memi Slovencev vendarle drugačni od drugih narodov, vendar od njih niso ločeni. *Narod, ki iz vsakega hriba vidi svoje meje in je izgubljen med osvajalskimi narodi, bo gotovo konservativen in se bo bal sprememb*, meni Mazzini. To povzroča nezmožnost odločanja in strah pred zamero velikih, pri čemer se agresivnost prenaša na šibkejše ali navznoter.

---

⁶⁹ Speči kralj Matjaž Mazzinija nekako spominja na Drnovška.

10. MITOLOŠKI DISKURZ JANEZA DRNOVŠKA

10. 1 Politično komuniciranje in etnični dejavnik

Kot uvod v analizo Drnovškovega diskurza najprej izpostavljam pogled komunikološke stroke na politični diskurz, ki se razlikuje od pogleda strukturalistov. Slovenski komunikolog France Vreg trdi, da vsaka oblika medsebojnega komuniciranja vsebuje odnose nadrejenosti in podrejenosti, kar izničuje enakopravnost in recipročnost. Zlasti v političnem komuniciranju se po njegovem prepletata dve komunikacijski paradigmi: *avtoritarno in demokratično komuniciranje*.⁷⁰ Političnemu diskurzu po Vregu ustreza model informativno-prepričevalne interakcije, ki združuje sestavine objektivnega informiranja in model prepričevanja. Politik se mora vedno odzvati na potrebe občinstva tako, da bo to začutilo, da želi politik zadovoljiti njegove potrebe.⁷¹ Strukturo potreb občinstva pa je mogoče pojasniti le v sklopu analize obstoječe strukture moči in oblasti v družbi, meni Vreg. Tesno s tem je povezan pojem mediacije, ki terja procese razjasnjevanja, prepričevanja in pogajanja, zato mora mediator razviti *fleksibilnost, strpnost, visoko motivacijo, multikulturne izkušnje ter lingvistično znanje* (Vreg, 1997: 94)⁷² Za mediatorja se ima tudi Drnovšek: *Takrat sem bil edini člen, ki je lahko komuniciral z vsemi – s Srbi, z generali JLA, slovenskim vodstvom, z drugimi v Jugoslaviji in hkrati z mednarodno skupnostjo.* (Drnovšek, 1996: 268) *Imel sem občutek, da je general Kadrijević zadovoljen, da je dogovor dosežen z mano in da bom jaz tisti, ki bo nosilec tega dogovora s slovenske strani.* (Drnovšek, 1996: 269) Proces komuniciranja je po Vregu zaradi svoje zgodovinske determiniranosti povezan tudi z oživljanjem etničnosti. Pri Drnovšku se ta element kaže predvsem v njegovem političnem programu, v katerem je zaznati poudarek na slovenskem folklorističnem izročilu, ki je v predvolilne obljube vtkan zelo premišljeno (v poglavju 11.11). Etnična komponenta v ekspresivni obliki nastopa kot *nacionalna in zgodovinska zavest in je kot identitetno delujoča instanca orientacijskih in pripadnostnih vzorcev osrednji parameter, ki določa hitrost, kakovost in rezultat integracijskih procesov v družbi.* (Wentnis, 1993: 11 v Vreg, 1997) Empirične raziskave in politična stvarnost v Evropi kažejo, da etničnost v evropskih državah sodi k osrednjemu strukturalno-funkcionalnemu in

---

⁷⁰ Ule (1992: 329–330) ju imenuje demokratiški in avtokratski stil vodenja. Razlikujeta se predvsem po vrsti moči in odnosih med vodjo in vodenimi. Demokratiški način vodenja je bolj usmerjen k spodbudi skupine in ji prepušča tudi dejansko iniciativo. S tem motivira člane in ugodno vpliva na skupinsko dinamiko. Odsotnost vodje se ne pozna toliko. Avtoritarni voditeljski stil pa je bolj direktiven in običajno strogo usmerjen k realizaciji ciljev. Vodja ima v skupini največjo moč, vpliv in odgovornost. Skupina ga ponavadi obožuje zaradi njegove osebne kompetence, medtem ko njegova odsotnost skupino slabi. Pri podrejenih takšen način vodenja povzroča občutke odvisnosti in nemoči, neke vrste infantilnosti, ustvarja vzdušje pasivnosti in apatije. Po kasnejših raziskavah sodeč sta ta dva načina vodenja ekstrema, ki se le redko realizirata v čisti obliki.

⁷¹ Šele takrat bodo volilci zadovoljili potrebe politika tako, da bodo zanj glasovali. To Jowett in O'Donnel (v Vreg, 1997: 21–23) imenujeta situacija *interaktivne dependence*.

⁷² Pojem mediacije je blizu tudi Foucaultovemu pojmovanju diskurza kot mreže relacij. Voditelj je v bistvu mediator, ki drži niti skupaj: nikjer ni na čelu, ampak vedno nekje vmes.

socio - političnemu dejavniku. Zaradi pomembne vloge etničnosti v evropskem prostoru menim, da je etnična razsežnost nezanemarljiva komponenta pri oblikovanju komunikacijskih strategij sodobnega politika v slovenskem prostoru. Etničnost ima tako pomembno vlogo po Vregu (1997) zato, ker ob izgubi vrednostnega sistema nastopi kot nadomestek za razsrediščenega subjekta nove dobe, ki trpi za pomanjkanjem prave identifikacije. V takšnih razmerah deluje kot psihološko sidro, ki lahko zopet poveže interese in čustva takrat, ko postanejo druge socialne vloge abstraktne in neosebne,⁷³ kar se kaže tudi pri Drnovškovih mitološko obarvanih postavkah. Kakor etničnost povezuje kolektivno identiteto, se Drnovšek postavlja kot usklajevalec med Slovenci, kot personifikacija države in njeno okno v svet. Cassirer (1995: 176) vzpon mitov povezuje z nastopom družbene krize, ki se v Sloveniji kaže v obliki vsebinske izpraznjenosti. V takih razmerah se politično komuniciranje po Vregu napaja tudi z mitološko simboliko. *Komunikacijska sporočila izgubljajo svojo racionalno sestavino in se polnijo z versko čustvenostjo in ideološko ekskluzivnostjo.* (Hall 1980 v Vreg, 1997: 96) V Drnovškovih komunikacijskih sporočilih je zaznati predvsem slednje.

10. 2 Slovenski vodja

Doživel sem prav spontane ovacije Dubravčanov. /.../ Ni šlo samo za pozdrave šefu države. Kot da sem ljudem poosebljal njihove želje, pričakovanja, upanje. (Drnovšek, 1996: 63) Že predmoderni teoretiki politike poudarjajo celo vrsto karakteristik vodje⁷⁴, ki jo zahteva posamezna vrsta političnega sistema. Machiavelli meni, da prevelika predanost načelom škoduje, zato si mora vladar prizadevati, da reče vedno tisto, kar je slišati dobro. Ob tem se zaveda, da ljudje raje kot po vsebini povedanega sodijo po videzu: *Vsak vidi, kaj si videti, malokdo pa čuti, kaj si!* (Machiavelli, 1990: 65) Odziv voditeljev na izzive vladanja naj bi po Machiavelliju določali struktura družine, prepričanja, miti, heroji, legitimni tipi vedenja ter prevladujoči tipi osebnosti. Analize tako širokih vplivov na delovanje vodje ni mogoče zajeti v eni nalogi, vendar skušam zajeti čim širši spekter vednosti, ki bi utegnile določiti značilnosti razmerij, v katerih je deloval in deluje tudi Drnovšek. Po Janowitzu in Morrcku določeni tipi osebnosti oziroma njihove predizpozicije veliko prej kot drugi pripeljejo do značilnosti

---

⁷³ Ob analizi slovenske samopodobe postane jasno, da smo Slovenci trenutno v takšni situaciji, ko tudi v diskurz znova vstopa etnična kategorija.

⁷⁴ Ule (1992: 326–328) navaja, da je bilo v psihologiji že veliko raziskav glede osebnostnih lastnosti vodij, vendar te niso pojasnile vprašanja, ali so te lastnosti predpogoj za dobrega vodjo, ali pa vloga vodje zgolj izzove določeno obnašanje in razvije določene lastnosti pri posameznikih na vodstvenih položajih. V zadnjem času se je za ta namen začel uveljavljati *situacijski pristop vodenja*, ki opredeljuje, da vsaka situacija zahteva specifični tip razreševanja in vodenja. Tip vodenja naj bi tako določala velikost skupine, vrsta naloge in prisotnost kompetentnega člana, ki prevzame mesto vodje.

odnosa do avtoritarnih voditeljev. (1935: 17 v Dahl, 1997: 35)⁷⁵ Pri Drnovšku me zanima tudi to, ali je v njegovem diskurzu zaznati značilnosti avtokratskega načina vodenja (op št. 68). Še prej pa je moj cilj pogledati, koliko skupnega imajo na videz starodavni miti z Drnovškovim političnim vedenjem in njegovim diskurzom v knjigi *Moja Resnica*.

10. 3 Eliade in mit o večnem vračanju

Gadafi ni hotel pristati, če ne pridem na letališče. /.../ Bil sem trmast in nisem hotel, nato pa so mi povedali, da je libijski ambasador popolnoma obupan, da se je usedel, zastrmel predse in ponavljal, da je z njim konec, da je mrtev. Potem sem se odločil, da grem in to zaradi njega. Gadafi je pristal in pri izhodu iz aviona se je prikazal v beli obleki z rdečimi škornji ... (Drnovšek, 1996: 93) Moj namen v tem poglavju je pokazati, da je v starodavnih ritualih tradicionalnega človeka in sodobnimi političnimi ritualni še marsikaj sorodnega. Pokazala bom na podobnosti, ki jih narekuje Eliadejeva mitologija obrednega ponavljanja s političnim vedenjem danes. Po Eliadeju se tradicionalne skupnosti prizadevajo prezreti zgodovino, upirajo se konkretnemu, historičnemu času in hlepijo po občasem vračanju mitskega časa kot začetku vseh stvari.⁷⁶ Mit po Eliadeju kasni le kot formulacija, njegova vsebina pa je arhaična, njegova dejanja predpostavljajo absolutno resničnost, ki je nadčloveška. Ker arhaični svet ne pozna profanih dejavnosti, lahko vsakdanje dejanje participira v svetem. Po obdobju desakralizacije naj bi odgovorna dejavnost postala profana. Aplikacija Eliadeje formulacije na politično delovanje bi lahko pomenila, da profano pomeni zasebno, sveto pa javno delovanje. S tem trčimo ob Foucaulta, kjer zasebno izginja, saj z nadzorovanjem vse postaja javno. Namesto zasebnih dejanj so le še vsakdanja dejanja, ki participirajo v javnem. S takšno formulacijo se da razložiti, zakaj moderni človek prelomne momente zaznava podobno kot predmoderni: *Takrat sem to ponazoril s prisposodbo, da je to tako, kot da bi te izstrelili na Mars. Ravno toliko sem vedel o tem, kaj me čaka, kot bi vedel o tem, kaj me čaka na Marsu.* (Drnovšek, 1996: 5) Logika javne osebnosti pač ukinja zasebna dejanja, saj vsako zasebno dejanje javne osebnosti postane javno: *Tekel sem v Belem dvoru, v parku. Enkrat bi me skoraj ustrelil vojak stražar, ki ga je v zadnjem trenutku zaustavil moj slovenski varnostnik Tone.*

---

⁷⁵ Raziskava Adorna in sodelavcev z naslovom avtoritarna osebnost iz leta 1950 je ena prvih večjih raziskav o povezanosti med predsodki in osebnostno strukturo. Povod raziskave je bil antisemitizem, pri čemer so odkrili, da je ta pojav le del sindroma predsodkov, ki so povezani z etnocentrizmom (poveličevanje lastnega naroda in negativen odnos do drugih narodov in manjšin) in konservativizmom. Skupen sindrom predsodkov so imenovali antidemokratska orientacija, posebno strukturo osebnosti pa avtoritarna osebnost. Pojem avtoritarnosti so izbrali zato, ker osebe s tako strukturo osebnosti nekritično sledijo vodjem oziroma manjšini. (v Ule, 1992:139–143)

⁷⁶ Tradicionalne skupnosti po Eliadeju zavojevanje jemljejo kot posnetek stvarjenja sveta, žrtvovanje kot ponovitev stvarjenja, čaščenje pa kot reaktualizacijo odrešenikovega življenja in smrti. Te prvine s prehodom v postmoderno niso izginile, ampak so dobile nekatere nove oblike. Za analitika mitov Paula Mojzesa (1995: 176) so mitološko dojetje časa, sindrom križanja in ponovnega vstajanja, poveličevanje vojne, krvi in zemlje temeljne mitološke prvine današnjega dogajanja na Balkanu.

(Drnovšek, 1996: 95) Eliade trdi, da se vsa žrtvovanja odvijajo v istem mitskem trenutku začetka, zato paradoks obreda ukinja profani čas: *Kocka je padla. Spremeniti se ni dalo ničesar več. Zdaj grem naprej in kar bo, bo.* (Drnovšek, 1996: 19) *Imel sem občutek, da je to zadnji dan takšnega življenja in da zdaj vstopam v nekaj povsem neznanega, novega, nekaj povsem odprtega.* (Drnovšek, 1996: 29) S posnemanjem se človek po Eliadeju postavi nazaj v mitsko dobo. Z enoletnim mandatom predsednika predsedstva se je Drnovšek na neki način tudi postavil nazaj v mitsko dobo, saj je bilo na vsakem koraku čutiti nedavno Titovo prisotnost. V obširnih opisih prostorov in objektov in z uporabo pridevnikov, kot so *pravljlični, nerealni, srednjeveški*, Drnovšek nakazuje, da ga veličastnost Titove ostaline ni pustila neprizadetega: *Bila je ogromna pisarna, največja, kar sem jih do tedaj videl. Ob tem sem imel zelo nenavadne občutke. Češ, tukaj naj bi jaz delal. To je bila pisarna prejšnjih predsednikov predsedstva, vključno s Titom.* (Drnovšek, 1996: 27) Reproducent vzorčnih obrazcev se tako znajde v mitski dobi, v kateri so se obrazci prvič razkrili. Če pomeni premik v sveti čas enoletni mandat šefa države, postane razumljivo, zakaj si Drnovšek kljub boleznim tako prizadeva ostati v visoki politiki. *Dokler posameznik obredno opravlja arhetipsko žrtvovanje, tudi zapušča profani svet smrtnikov in se pojavlja v božanskem svetu neumrljivih.* (Eliade, 1992: 47) Sila, ki je močnejša od posebljenih bogov in personifikacije naravnih sil, je za Cassirerja ritual, zasnovan na mitskih predstavah. Mitski ritual se za Drnovška prestavlja na polje mednarodne javnosti. *Odziv evropskih parlamentarcev je bil izjemen. Govor so sprejeli s spontanim dolgotrajnim aplavzom, pozneje sem prejel veliko iskrenih, navdušenih čestitk. /.../ Dogodki tistega dneva so bili ena sama navdušenost, resnični evropski triumf, takšen, kot si ga pred letom dni ne bi predstavljal niti v najbolj drznih sanjah.* (Drnovšek, 1996: 177) Tako vojaki kot vodje se hočejo približati arhetipskemu vzorcu, meni Eliade. Vendar s pojmovanjem mitskega v zgodovinskih osebnostih Eliade razume predvsem na elemente nerealnega in nemogočega. S takšnimi občutki se spopada tudi Drnovšek: *Prezvel me je občutek nerealnosti, kot da vse to, kar se dogaja, ni povsem res.* (Drnovšek, 1996: 20) To pravljličnost Eliade imenuje mitski prestiž, ki se ponavadi lepi na zgodovinske anahronizme. Junaki so zanj oblikovani po zgledu starodavnih mitov, medtem ko je še tako pomemben zgodovinski dogodek pozabljen, če se ne približa mitskemu vzorcu. Mitsko je zanj tisto, kar je preživelo do danes in hkrati *zadnja stopnja v razvoju junaka*. Eliade meni, da zgodovinsko osebo ljudska domišljija zvede na ljudski vzorec – junaka, dogodek pa identificira s kategorijo mitskih dejanj. Mit je za Eliadeja pozabljena zgodovina, medtem ko kolektivni spomin ohranja samo vzorce: kategorije namesto dogodkov in arhetipe namesto

posameznikov, medtem ko vsebina izgine. *Mit postane resnica, resnična zgodba pa postane zgolj ponaredek.* (Eliade, 1992: 54)⁷⁷ Kot se hočejo ljudstva z obredi vračati v stanje animalnosti in ohraniti stik z bitjo, tako se sodobni človek nenehno vrača k svojim koreninam, ki jih danes pojmuje kot etnično pogojene. Vendar Eliade meni tudi: *Z vsakim novim vladarjem, naj si bo še tako nepomemben, se začne nova doba.* (Eliade, 1992: 85) O tem bomo glede Drnovška lahko sodili šele čez čas: vsebina bo morda izginila, kategorija resnice dobila nove razsežnosti, Drnovšek bo postal arhetip voditelja, ki bo lahko tudi kulturni junak.

10.4 Meletinski in kulturni junak

Ko sem prišel v dvorano slovenske skupščine, je najprej nastala velika tišina, potem pa so začeli ljudje navdušeno ploskati. Kazalo je, kot da se je vsem odvalil kamen od srca, zavladovalo je veliko olajšanje. Ko sem šel proti svojemu sedežu, sem slišal komentarje, češ, on je prišel sem, potem bo vse v redu. Moja vloga takrat je bila samo, da prisostvujem skrivnostnemu začetku zasedanja v slovenski skupščini. Ni mi bilo treba govoriti, že moja prisotnost sama je govorila zase. (Drnovšek, 1996: 104) *Bil sem sam, res na najvišjem položaju, vendar sam.* (Drnovšek, 1996: 75) *Bil sem trmast in nisem popustil za nobeno ceno.* (1996: 116) *Velikokrat so me prepričevali in pritiskali name, naj vendarle nadaljujem z ustaljeno prakso, vendar sem to kategorično odklanjal.* (1996: 148) V tem poglavju bom opredelila glavne značilnosti kulturnih junakov in skušala pokazati, katere od teh lastnosti nosi tudi Drnovšek. Meletinski⁷⁸ (2001) trdi, da je najstarejši lik svetovne folklore kulturni junak ali demiurg. Pogosto naj bi imel podobo bratov dvojčkov, ki tekmujeta ali se vojskujeta med seboj. Dejavnost kulturnih junakov naj bi se povsod nanašala na daljno mitološko preteklost, sedanje stanje sveta pa je rezultat njihovih dejanj. Tudi Meletinski navezuje prvotno mitologijo na daljno preteklost, na stanje, ko so družbene ustanove še prikazane kot naravni pojavi. Nasproti togosti članov tradicionalne skupnosti Meletinski postavlja svobodo samoizražanja mitičnih junakov, ki živijo v daljni preteklosti. Elemente kulturnega junaka pa si pripisuje tudi Drnovšek, čeprav bolj po ovinkih: *Ko sem se v zgodnjih jutranjih urah prišel domov, sem v soseščini slišal ljudi, kako so proslavljali, pokale so petarde, ljudje so se veselili.* (1996: 260) Meletinski trdi, da se pobuda za vse novosti pripisuje kulturnemu junaku, mit o njem pa je svojevrstna kronika človekovih zmag nad naravo, kronika dosežkov tehničnega napredka. *To je bila slika, ki bi ji lahko vsak ploskal. Na podlagi doseženih*

⁷⁷ Za tradicionalnega človeka ni nič novega, vse je le ponovitev prvobitnih arhetipov. Eliadejevo pojmovanje mitskega je v tem podobno skeletu dinosavrov, na podlagi katerega lahko sklepamo, kako so živeli. Arhetipi v tem primeru postanejo kosti.

⁷⁸ Meletinski predstavlja popolno nasprotje francoske šole, opira se na tradicionalne preučevalce mitov: Levi-Straussa, Levy-Bruhla in Cassirerja.

rezultatov in na podlagi podanih usmeritev bi to resnično bil izhod in hkrati tudi velik civilizacijski dosežek. (Drnovšek, 1996: 178) Meletinski poudarja zgodovinsko naravo mita, za mitologijo kulturnih junakov trdi: *V mitih o kulturnih junakih je idealizirana človeška ustvarjalna dejavnost, medtem ko v starejših verzijah kulturni junaki niso idealizirani.* (Meletinski, 2001:10) Mitični kulturni junak praviloma ni bog ali objekt religioznega kulta. Kot primer kulturnega junaka, meletinski navaja lik Prometeja, ki je od antike naprej pomeni simbol humanizma in žrtvovanja.⁷⁹ V nadaljnji antični tradiciji se uveljavi kot razsvetljevalec človeškega rodu in oče kulture. Za razsvetljevalca Slovencev se ima tudi Drnovšek: *Nisem imel izrazitih političnih ambicij, nisem predstavljal nobene politične opcije in zato sem verjetno v svojih razmišljanjih in odgovoril zadel marsikaj, kar je mislil, občutil in pričakoval povprečni Slovenec.* (Drnovšek, 1996: 12) *Že v teku dneva se mi je zdelo, da vse zajema nekakšno navdušenje. Ljudje so bili vznemirjeni, kot da se dogaja nekaj posebnega.* (Drnovšek, 1996: 19)⁸⁰ Za Carlyla je kult heroja nujen element človeške zgodovine. *V vseh dobah svetovne zgodovine najdemo Velikega človeka, ki je nezamenljiv odrešitelj svoje dobe, je iskra, brez katere gorivo nikoli ne bi zagorelo.* (Carlyle, 1995: 14) Po Meletinskem so legende o kulturnih junakih starejše od religije in umetnosti. Za legende o kulturnih junakih so značilni parni liki, kar ustreza tudi binarni logiki mita.⁸¹ Meletinski navaja zanimiv spoj kulturnega junaka in sleparja, hkrati urejajočega in razdirajočega pola v eni in isti osebi, ki je mogoč zgolj zato, ker se pravljичno-mitološki cikli dogajajo pred ustaljenim redom sveta. Nekaj nasprotujočih lastnosti ima po svojih besedah tudi Drnovšek: *Zdelo se mi je, da so me v Sloveniji na nek način potrebovali kot enega zelo redkih specialistov za kreditno-monetarni sistem; po drugi strani pa so me imeli za nekakšnega posebnega.* (Drnovšek, 1996: 21) Celotna zgodovina 20. stoletja, zaznamovana s kultom vodij, ki je na eni strani oče naroda, na drugi morilec, potrjuje, da je takšen spoj mogoč. Najstarejši kulturni junaki so v folklori prikazani kot sinkretični liki, ki pogosto združujejo tri vidike: mitičnega stvarnika, smešnega sleparja in arhaičnega borilca, ki rešuje zemljo pred pošastmi, vendar takšno delitev Meletinski postavlja na začetek človeške civilizacije. Bližje sodobnemu pojmovanju mita je Platon, za katerega naj bi imel mit posebno vlogo zato, ker predstavlja koncept, ki je soroden naravi človeškega uma, ki misli s podobami oziroma preko njih.⁸²

⁷⁹ Lik Prometeja nastane kot posledica heroizacije kulturnega junaka, ki naredi herojstvo za splošno človeško in s tem postane najstarejši folklorni lik. V njem so vidne poteze kulturnega junaka – demiurga. Prometej stori klasično kulturno dejanje – ljudem da ogenj.

⁸⁰ Vendar statistika njegovega navdušenja ne potrjuje. Leta 1989, ko je Drnovšek šef države, ima zgolj 36-odstotno podporo in se uvršča za Stanovnikom, Kučanom in Smoletom, ki imajo vsi nad 50-odstotno podporo.

⁸¹ na primer: Prometej in Epimetej, Soslan in Sirdon, Odin in Loki ... Lik enega od bratov se ponavadi razvije v tragično smer, lik drugega v komično.

⁸² Medtem ko mit zagotavlja mišljenje preko podob, logos ponuja mišljenje s koncepti. Oba težita k resnici, vendar je mit za Platona prepričljivejši in komunikativnejši od logosa.

10. 5 Mikhailov in praslovanski mit

S tem poglavjem se hočem iz splošnih pojmovanj mita in kulturnega junaka približati k staroslovanskemu izročilu in iskati morebitne podobnosti med praslovanskim glavnim mitom in sodobnim politikom. Mikhailov (2002) ugotavlja, da se slovenska hipostaza praslovanskega gromovnika odraža kot obstoj mitskega kresnika. Domneva, da je kresnikov mit slovenska verzija rekonstruiranega praslovanskega glavnega mita, saj slovensko ljudsko izročilo vsebuje neposredne analogije s kresnikovo⁸³ rekonstruirano shemo, po kateri je odločilno sožitje dobrega in zlega. *Prisotnost in sožitje dveh antagonističnih kresnikov v slovenske ljudskem izročilu ilustrira prehodni trenutek v razvoju mitološke mentalitete.* (Mikhailov, 2002: 65) Ni bilo podobe, v katero se kresnik ne bi mogel potvoriti, kadar se je boril s sovražnimi duhovi, trdi Mikhailov. Zmožnost potvorbe je značilnost, ki podobo Kresnika povezuje z Drnovškom, ki je lahko vdano pohleven, popolnoma samostojen ali celo prepirljiv: *V Ljubljani je v tistem času Ministrstvo za informiranje organiziralo tiskovno konferenco. Predlagali so jo sami. Jaz sem jo vdano sprejel.* (1996: 21) *Vendar je bil ves uspeh, slabost in tudi moč mojega delovanja ravno v samostojnosti, popolni individualnosti, lastni presoji. /.../ Velikokrat sem bil zanje nepredvidljiv.* (1996: 37) *Z Jovičem sva se spopadla na žive in mrtve ...* (1996: 98) Kresnik ponavadi napada, udarja s sakralnim orožjem, skoraj vedno nevtralizira sovražnika. Drnovškova nevtralizacija ponavadi poteka kot sprejemanje nemogočih kompromisov, kar v nadaljevanju opisuje Nežmah. Kresnik je v poznejših literarnih obdelavah mita sin nebeškega vladarja, najmočnejši junak ali knez vseh Slovencev, kar dokazuje prvotno glavno vlogo v slovenskem modelu sveta.⁸⁴ Slovenski glavni mit uteleša dvoverstvo in razklanost, ki jo lahko najdemo med večino slovenskih nacionalnih junakov (Prešeren, Cankar, Trubar). Razklanost seveda ni zgolj slovenska značilnost, vendar je gotovo ena najbolj trdovratnih, saj je prisotna ne glede na zgodovinsko obdobje. Mikhailov upošteva vlogo ljudske domišljije pri rekonstrukciji arhetipskih likov, ki po pokristanjevanju dobijo več hipostaz, zato govori o sožitju antagonističnih kresnikov. Tako, kakor mora, kot bomo videli kasneje, sodobni politični voditelj združevati več nasprotujočih si lastnosti. Te ne vodijo nujno heroizacijo: *Naš DJ je lahko resda genialen in neizprosen politik, nikakor pa nima titanovske moči, ki bi mobilizirala narod, da bi o njem pletel bajke, legende in epe.* (Prešeren, Mladina, 27. 11. 2000) Vendar to ne pomeni, da nimajo konkretne politične moči.

---

⁸³ Po Kelemeni (1930 8–9 v 2002: 61) obstaja kresnik v treh hipostazah: kot sončni junak, kot mitski knez Slovencev in kot hudobni kresnik (Vidovini, krvni kresnik), ki se bori proti dobrim.

⁸⁴ Primer slovenskega dvoverstva v primeru kresnika se izraža v predaji funkcij dobrega staroslovanskega božanstva Janezu Krstniku, kar simbolizira dokaj neproblematično prilagajanje Slovencev danim razmeram.

11. ANALIZA MNENJ O MITOLOŠKEM DISKURZU PRI DRNOVŠKU

Začelo se je. Še zadnji formalni popravek. Dokončno slovo Milana Kučana in ustoličenje Janeza Drnovška. Proseči pogled policista, ki skrbi, da v posvečene prostore ne bi kakšen nepridiprav pretihotapiti česa nevarnega ... V mimohodu, kjer ga je spremljala gruča fotoreporterjev in kameramanov, je bilo čutiti drugačnost. Če ne drugega, je bil nekoliko večji od svojega predhodnika. Ima tudi drugačen korak in držo. Pa tudi las ima neprimerno manj. V zloščenih črnih čevljih in temnem dolgem plašču. Po Drnovškovo eleganten. Prisotna je bila tudi drugačna drugačnost, ki se je ne da opisati z besedami. Enostavno jo začutiš. Vsi so bili nekako na trnih. Pa ne novinarji ali fotoreporterji. Ne, na trnih je bilo osebje, ki skrbi za predsednika republike. Kot da so želeli narediti vtis. Želeli so, da bi bilo vse popolno. /.../ Tam smo lahko še za hip uzrli Drnovška, ko je izginjal za vrati. /.../ Medtem sta nekdanji in sedanja za zaprtimi vrati opravljala še predzadnje dejanje pred dokončnim slovesom in dokončnim ustoličenjem. /.../ Ko sta skupaj z naslednikom prikorakala iz predsedniške palače, se je na ulici zaslišalo ploskanje. Nekaj deset državljanov se je prišlo posloviti od starega predsednika ali prikloniti novemu. Bolj verjetno tisto prvo. Prihod do častne straže. Trenutki tišine. Čakajoč na himno. Po odigrani himni se je zdaj državljan Kučan odpravil še na zadnji pregled častne straže. /.../ Prepoznavna siva glava, velike modre oči. Na katere so padli mnogi, skrivnostni nasmeh ... Še zadnja slika za v album. Bilo je slovesno. In drugače kot pred pol ure. Tako kot bo poslej drugače tudi v predsedniških sobanah. (Tomaž S. Natlačen, Delo, 24. 12. 2002) Primer navajam kot dokaz mistifikacije Drnovška, ki poteka v slovenskih medijih. Ravno v medijih, ki so mu relativno naklonjeni, sem našla nekatere poglede, ki skušajo njegovo vedenje demistificirati.⁸⁵ Moj cilj je s pomočjo teoretskih nastavkov potrditi to, kar odraža njihovo pisanje. Do sklepa prihajam preko tistih avtorjev, ki znajo povedati tudi nekaj resnic o nedotakljivih. Sklepe podajam v enajstih točkah. Ob tem opažam, da so elektronski mediji z izjemo nekaterih humoristov (Sašo Hribar) še daleč od demistifikacije dveh najbolj čislanih političnih osebnosti v državi, Kučana in Drnovška.⁸⁶

11. 1 Mitološka povezava vodje in množice

Nežmah se v pamfletu (Mladina, 30. 9. 2002) sprašuje, zakaj se razen Kučana in Drnovška nihče več ne zdi dovolj dober predsedniški kandidat. *V vsej svoji slepoti se je razmahnila ljubezen do vladarjev. To je namreč idealni položaj, v katerem razen ljubljene vodje ne vidiš nikogar, ki bi mu bil enak.* Da tu sploh ne gre več za realnega posameznika, potrjuje

⁸⁵ Da poudarim mitološke prvine v Drnovškovem diskurzu, sproti navajam tudi nekatere njegove temeljne postavke v predvolilni knjižici za predsednika republike decembra 2002.

⁸⁶ Po raziskavi SJM (1999: 864) sta Kučan in Drnovšek daleč najbolj priljubljena politika med Slovenci. Največ ugleda pri Slovencih imajo: Kučan (71,2%), Drnovšek (52,4%) in Janša (12,1%).

dejstvo, da je Janez Drnovšek v predsedniški tekmi nasledil enako popularnost, kot jo je imel pred njim Milan Kučan. Nežmah to potrjuje s tezo, da pri nas pač ljudstvo spontano vzljubi voditelje, ki so dovolj dolgo na oblasti. Po Nežmahu voditelj danes namreč ne pooseblja samo oblasti, temveč vsakogar izmed državljanov. *Ko torej seže v roko ameriškemu predsedniku, toplota srečanj spreleti slehernika ...* Vladanje poteka po načelu Država – to sem jaz – voditelj. Iz te optike se po Nežmahu predsednika in premiera več ne percepira kot politika, temveč kot očeta naroda, kot junaka, ki dosega to, da se preko njiju Slovenija srečuje s svetovnimi in verskimi voditelji. Temu mitskemu elementu Drnovšek seveda nasprotuje: *Časi niso več takšni, da bi država potrebovala očeta naroda ...* (Delo, Izjava tedna, 29. 12. 2003) Po Nežmahu princip ljubezni do državnih poglavarjev vsebuje vzporedni mehanizem odpuščanja, ki preprečuje, da bi bila ljubezen zares ogrožena. Odtod naziv ljubljeni vodja. *Na eni strani imamo ljudstvo, ki politiko dojema na arhaični ravni kot stvar ljubezni, ne pa hladnega odločanja, na drugi strani pa voditelje, ki se iz dneva v dan spreminjajo v nove Tite,* meni Nežmah. (Mladina, 30. 9. 2002) In pristavi: *Najbolj boleča resnica diktatorjev je namreč ta, da jih velik del ljudstva obožuje.* (Mladina, 24. 3. 2003) Vendar se ima Drnovšek kljub temu ves čas za nekakšnega antijunaka, ki ga drugi ne priznavajo dovolj: *V Sloveniji je bila takrat moja vloga manj izpostavljena. Dovolj je bilo drugih kandidatov za junake in kot član dotedanjega jugoslovanskega predsedstva nekako nisem šel v ta osamosvojitveni osvobodilno – junaški kontekst.* (1996: 296) Zanimivo ob tem je, da Drnovšek svoj politični kredo ves čas gradi ravno iz točke nepriznanega junaka, ki ga ljudstvo sčasoma vzljubi. Morda je skrivnost ljubezni med ljudstvom in njegovim vodjem ravno v tem, da ga ima to še vedno za tihega junaka, ki se svojega junaštva medtem zave in ga zdaj s pridom uveljavlja. A Slovenci tega nočejo videti, saj je prevzetnost še vedno eden od sedmih smrtnih grehov.

11. 2 Mitologija prehoda: iz anonimnosti do šefa SFRJ

Po drugi strani tudi Drnovšek svoj nagel vstop v politiko opisuje zelo mitsko: *Znašel sem se v vlogi predsednika države, prišel pa sem iz popolnoma druge igre. Bilo je, kot da bi igral simultanko z zelo dobrimi nasprotniki in na zelo veliko šahovnicah. Nihče ni bil na moji strani, vsi so bili potencialni nasprotniki. Z njimi sem moral delati, hkrati pa v njih videti ljudi, ki mi lahko naredijo karkoli.* (Polet, 28. 8. 2003) Javnost mu je bila ob prihodu relativno naklonjena, v svoji knjigi (1996) navaja tiste izjave, v katerih se tudi prepozna: kot *slika mladosti, svežine in optimizma* (Repubblica, 5. 4. 1989), *avtonomija, ki ima od včeraj tudi svoje ime – J. D., mladi ekonomist, bodoči šef države* (Corriere Della Serra, 13. 4. 1989), *poosebljeno obdobje rehabilitacije inteligence* (Mladina, 16. 5. 1990), *zadržan, deloven, tih, za sedem kozmičnih let drugačen od prejšnjih.* (Borba, 15. 5. 1990) Takšne izjave se zdijo

potrditev teze, da tako kakor Drnovšek o sebi rad navaja tisto, kar potrjuje in krepi njegovo samopodobo, tako se Slovenci po Musku radi predstavljamo v lepši luči, kakor dejansko smo. Mihelj⁸⁷ (Mladina, 22. 9. 1989) Drnovška ob imenovanju za predsednika SFRJ imenuje kot človeka brez barve, vonja in okusa. Drnovšek je človek pomote, ki se ji v Sloveniji reče kadrovska politika, meni Mihelj. Ker je brez biografije, si na začetku lahko privoščiti dokaj širok manevrski prostor. Kompromise sklepa tudi v situacijah, ki teh ne dopušča. Po Miheljaku ima Drnovšek vse od takrat mandat absolutnega solista. Mihelj⁸⁷ že leta 1993 kritizira številne nekonsistentnosti Drnovškovih stališč. Nežmah ob tem cinično pripomni: *Kdor se spominja lika mladega Drnovška, z neoprijemljivim politikom žepnega formata, bo celo v Gorazdu Drevenšku ugledal retoričnega šarmerja.* (Mladina, 30. 9. 2002) Vendar Drnovšek hitro sprevidi, v čem je moč vladanja: *Predsednik je imel v predsedstvu samo en glas in je bil zlahka preglasovan. Imel pa je možnost sprožiti proceduralne zaplete, lahko je predlagal ali ustanavljal seje, predlagal razprave in drugače taktiziral. To sem velikokrat izkoristil, to je bilo eno mojih orožij.* (Drnovšek, 1996: 168)

11. 3 Mitologija vladanja I: spretnost in centralnost kot premier

Drnovškove izjave o možnih koalicijah v času mandatarstva po besedah Alija H. Žerdina (Mladina, 6. 11. 2000) zvenijo kot matematični katalog. Raje ima koalicijo s tremi kot z dvema strankama, saj vedno lahko računa na razprtije med stranema in uveljavi sebe v vlogi mediatorja. *Pri dveh enakovrednih partnerjih ni veliko možnosti manevriranja,* meni Dr. Andrej Rus. (Mladina, 6. 11. 2000) Po Rusu ima slovenska politična tradicija samoobrambni refleks, da se vlado čimbolj utrdi pred napadi političnega sovražnika. Kljub temu skuša Drnovšek najti kompromis tudi tam, kjer ti niso dopuščeni. *Če je tranzicija še dopuščala tekanje v krogih in iskanje smeri, pa razvoja ni brez jasne smeri in dobrega vodenja,* meni Rus. Žerdin (Mladina, 27. 3. 2000) to opredeljuje kot dejstvo, da volilno telo v devetdesetih ne nagrajuje več karizmatičnih voditeljev iz osemdesetih, ampak da je bolj naklonjeno *zadržanim politikom, ki javnost lahko prepričajo, da obvladajo tehniko upravljanja z državo.* Za Drnovška meni, da si na vsak način prizadeva obdržati imidž sredinskega politika, kar, kot smo videli, kritizira Kuzmanič. Za Žerdina Drnovšek ni herojski tip politika, kar opredeljuje z dejstvom, da se ideološkim temam izogiba kot hudič križa. To pozicijo vzdržuje z neskončnim *pogajalskim slalomom,* ki je veliko manj strm in vratolomen, ko se to zdi na prvi pogled in kakor hoče Drnovšek prikazati v javnosti. (Mladina, 13. 11. 2000) *Politični čarodej*

---

⁸⁷ Vlado Mihelj⁸⁷ je deloval kot kolumnist v mnogih časopisih: Mladina, Republika, Sobotna priloga. Kolumne med leti 1987 in 1995 je izdal v knjigi *Slovenci padajo v nebo*, vendar sem njegove misli citirala glede na časopis, za katerega je v tistem času pisal. To ne pomeni, da njegovo pisanje predstavlja opcijo tistega časopisa.

*Drnovšek nadaljuje s svojo magijo, pa takšno delovanje poimenuje Nežmah. (Mladina, 27.11.2000) Komentar obeh je namenjen predvsem razpustitvi vlade na mitski datum, 2. 4. 2000, torej točno 11 let po tem, ko je anonimni Drnovšek postal predsednik SFRJ. Ob tem Bučar (Mladina, 12. 6. 2000) hitro sprevidi Drnovškove namene, da bi rad vladal sam. Nežmah (Mladina, 10. 4. 2000) pravi, da Drnovšek vselej postavi pravila igre tako, da v njej nasprotnik izgubi, kakorkoli se odloči. Še pred tem, natančneje ob padcu Drnovškove vlade v začetku leta 1997, Nežmah vpelje tezo o Drnovškovi metodi vladanja za vsako ceno: *Drnovšek je dobival ves čas signale, da ga poslanci in bližnje stranke podpirajo že a priori. Padec njegovih kandidatov je zato predvsem udarec njegovi nečimrnosti biti kandidat na vsak način, četudi z najbolj protislovno koalicijo.* (Mladina, 11. 2. 1997) Drnovšek je svoj manever premierskega stolčka tako večkrat izkoristil za igro najmočnejše stranke (LDS), ki vodi državo tako, da izigrava preostale stranke. Nežmah je spet piker: *Prvi mož vlade se ne bo zapisal v zgodovino po znamenitih besedah, temveč kot politik, ki bi se spečal s hudičem, če bi ga to obdržalo na oblasti.* (Mladina, 16. 11. 1998) Drnovšek je v intervjuju za Delo leta 1993 izjavil, da *stranka pač potrebuje predsednika, predsednik pa stranko.* Mihelj (Republika, 17. 3. 1994) opredeljuje, da je Drnovškova taktika podobna Markovičevi, kjer je vprašanje osebnega političnega preživetja imperativ, ki zastavi celo preživetje države. Sprašuje se, do kam gre lahko Drnovškova neokusna racionalnost. *Drnovšek se ima za predsednika, verjame, da je predsednik. In če se srečata predsednik in stranka, pač pride do simbioze.* Mihelj ima Drnovška takrat za edinega pravega zmagovalca največjega političnega manevra po osamosvojitvi, ob čemer oceni, da je *uspešen politik, njegova politika pa neuspešna.**

11. 4 Mitologija vladanja II: glas razuma kot predsednik

V predvolilno predsedniško tekmo je po Nežmahovih besedah (Mladina, 7. 10. 2002) vstopil kot v nebesa na zemlji, kjer so vse podobe idealne. Vendar je z zapustitvijo premierskega stolčka izgubil tudi veliko moči in posledično avtoritete pri poslancih. Drnovška zdaj poslanci obravnavajo tako, kakor je on njih prej: *prijazno se mu smehljajo in kimajo, potem pa naredijo ravno nasprotno,* meni Marko Pečauer (Delo, 27. 3. 2004) Lojze Peterle (Delo, 24. 12. 2002) ob menjavi predsedniškega stolčka meni, da je Kučanov odhod pomembnejši kot Drnovškov prihod, saj naj bi bil Kučan tudi simbolni varuh preteklosti. (Delo, 24. 12. 2002) Po drugi strani pa je nadškof Rode izjavil, da je konec leta 2003 edino božično darilo namenil ravno predsedniku Drnovšku. (Delo, Izjava tedna, 29. 12. 2003) To pomeni, da se Drnovškova domnevno centralna figura premika na desno. Boris Jež (Delo, 21. 11. 2003) je piker predvsem do predsednikovega razglabljanja o vrednotah, saj meni, da so politiki najmanj poklicani osebki, da bi se ukvarjali s temi rečmi. Na brezplodnost takšnih razprav se

je obregnil tudi Nežmah. (Mladina, 20. 10. 2003) Meni, da se je Drnovšek znova postavil v sredinsko pozicijo *Idejnega Boga*, saj naj bi spet postal nekakšen vezni člen družbe, od česar naj bi imel največ koristi on sam. Po Marku Pečauerju (Delo, 27. 3. 2004) se želi Drnovšek s svojimi seansami opredeliti predvsem kot *preosvetljeni vodja, kot nadstrankarski glas razuma*. Saša Vidmajer je glede Drnovška kritična zaradi neodločnosti glede vilniuške izjave: *Hitro se privaja na udobnost predsedniškega položaja, na katerem odgovornosti ni* (Delo, 12. 2. 2003) in neodločnosti glede vojne v Iraku: *Slovenija molči. /.../ Predsednik republike išče zavetje v neodločni govorici sklicevanju na ceremonialne pristojnosti. Na novinarsko vprašanje, ali je Slovenija članica vojne koalicije, je v zadregi zamomljal, da ne, kolikor on ve.* (Delo, 20. 3. 2003) Tudi v zvezi s pojasnitvijo pridružitve k vojni proti Iraku Vidmajerjeva navaja Drnovškovo omahovanje: *Predsednik je bil tih in nerazločen.* (Delo, 3. 4. 2003), medtem ko krčenje njegove zunanjepolitične dejavnosti, ki jo Drnovšek v zvezi s Hrvaško vidi predvsem kot skrbeti za dobro ozračje med državama, komentira: *Vtis je, da Drnovšek ve, da njegova prerokanja na vrhu že škodujejo državi ...* (Delo, 14. 5. 2003) To kaže na dvojnost njegovega delovanja. Davor Gjenero, neodvisni hrvaški politični analitik, Drnovška kot lik mediatorja in pogajalca še bolj nazorno demistificira: *Če vemo za »vojno« med slovensko vlado in predsednikom Drnovškom za vpliv na oblikovanje zunanje politike, /.../ pa bi bil lahko predsednik Drnovšek bistveno bolj uspešen kakor v Atenah in bi na novem položaju obdržal nadzor nad dvostranskimi odnosi.* (Delo, 14. 5. 2003)

11. 5 Mitologija vladanja III: umik v anonimnost

Nežmah (Mladina, 17. 5. 2002) opazi, da si Drnovšek na izletih v tujino drugi ali tretji dan rad vzame zase, ob tem se obnaša, kot da je zasebnik, ki do javnosti nima nobene odgovornosti. *Včasih pa naredi celo kapital iz svojega počivanja, meni Nežmah. Če v zahodnih družbah čislajo kult dela, slovensko ljudstvo po ocenah anketarjev SJM ceni prav Drnovškovo odsotnost iz delovnega mesta.* (Mladina, 5. 6. 2000) Saša Vidmajer (Delo, 9. 10. 2003) meni, da je postalo glavna vsebina Drnovškovega bivanja v predsedniški palači *lagodje dolgoročnega razmišljanja*. Problem njegove strategije je, da je lahko uspešna zgolj v stanju mirovanja, kjer se nenehno zoperstavlja dinamiki in polarizaciji, meni Mihelj. (Republika, 17. 3. 1994) Takšna *znevtralizirana, pacifizirana in sterilizirana politika* ne more dati globalnih rezultatov, ampak kvečjemu preživetje aktualnih političnih konstelacij. Mihelj opredeli posebno lastnost slovenske politike, kjer je vedno prostor za dva. Ob tem napove, da se bo Drnovšek zavoljo predsednikovanja v bodoče moral priključiti bodisi Kučanu bodisi Janši. *Če bo poslušal srce, bo šel k Janši, če bo obvladal lastni narcizem pa h Kučanu.*

11. 6 Osebnostne karakteristike vodje I: samovoljnost in arogantnost

Drnovšek za vsakršno kritično interpretacijo svojih dejanj krivi medije. To držo Nežmah (Mladina, 2. 12. 2002) označuje kot držo poslednjega razsodnika, ki opoziciji in kritikom pojasnjuje, da vidijo napačno Slovenijo. Na tem mestu se sprašuje, kako to, da javnost zaupa razsodni oblasti. *Posledice desetletja na oblasti so povzročile, da najmočnejša stranka ne reagira več na želje in potrebe svojega prebivalstva, to pa v ponižni katoliški verziji vdano čaka in upa, da bo bolje, da se raj spusti na zemljo.* Matevž Krivic (Mladina, 22. 12. 2003) je kritičen do Drnovškovega omahovanja pri priznavanju sklepov ustavnega sodišča, najvišjega sodišča za človekove pravice, ki jih ima bivši premier na vsakem koraku polna usta. Peter Rak v članku Janez Bond (Delo, 14. 4. 2003) za Drnovškov sindrom označi *distanco do zadev, na katere bi se dalo vplivati, rezerviranost do slovenskega vsakdana in zagledanost v velike teme v slogu Bondovskega reševanja sveta.* Boris Jež (Delo, 19. 5. 2003) je kritičen do Drnovškovega arogantnega odnosa do slovenske vojske: *... toda naš predsednik se ne da iztiriti, on ostaja Drnovšek in pika, noben vojaški praznik mu ne spodmakne notranjega miru.* V zvezi s tem Jež nadaljuje: *Že Kučanu se je zdela vojska samo malo več kot odvečnost, njegov naslednik pa je flegmatičen odnos do uniforme povzdignil na raven Armanija.* Rok Praprotnik (Delo, 28. 1. 2003) navaja aroganco predsednika Drnovška in njegovih v zvezi z pojasnitvijo določenih izjav doma in v tujini, kar odraža nespoštovanje do javnosti in volilcev. Nežmah (Mladina, 30. 10. 1995) bivšega premiera že leta 1995 obtožuje nespoštovanja načel pravne države in krivi za razsutje pravnega sistema v primeru namerne oslabitve sodniškega sistema in sodnih zaostankov. Očita mu, da mu je do pravne zaščite državljanov toliko kot za lanski sneg. Filozof Rado Riha (Mladina, 3. 1. 2000) njegovo politiko imenuje *odpoved razsodni moči*, saj še naprej relativizira in počez obravnava razlikujoče se pravne akte. Razsodna moč po Rihi temelji na pravnih načelih, ki jih Drnovšek spodbija s tem, ko ravna pragmatično, torej se vsakokrat odloča na podlagi drugih načel. Mihelj (Mladina, 15. 12. 1989) mu očita, da je še v času šefa SFRJ v primeru Azema Vlasija dopustil poteptati človekove pravice: žrtvoval je albansko vprašanje, da bi rešil slovensko oziroma svoj stolček.

11. 7 Osebnostne karakteristike vodje II: igranje vlog

Ko se Drnovšek leta 1998 znajde na parlamentarni obravnavi, svoje trpljenje primerja s trpinčenimi v udbovskih procesih in na Golem otoku. *Ves racio Drnovškove metafore je bil pokazati samega sebe kot ubogo žrtev, ko prikupnega Kalimera. /.../ Že nekaj ur kasneje, ko se je po naključju znašel kot gost TV SLO, je pihal od jeze, bobnal s prsti, trepetal z ustnicami in ubijajoče zavijal z očmi. Stopil je namreč na mino.* (Mladina, 14. 12. 1998) Na drugi strani pa imamo neskončno konformnega urednika Poleta Boštjana Tabela, ki o Drnovšku v uvodniku

intervjuja pravi: *Janez Drnovšek danes še bolj kot prej daje vtis razsvetljenega vladarja, ki ne razmišlja o dnevni politiki, temveč o dolgoročnih procesih na mednarodni ravni.* (Polet, 28. 8. 2003) In kaj bi lahko še bolj ohranjalo mit o predsedniku, saj takšna teza nekako ustreza večinskemu mnenju. Nasprotno Nežmah (Mladina, 15. 7. 2002) Drnovškovo dnevno spreminjanje izjav označuje kot politiko absolutne nenačelnosti, ki jo prekriva s skrito podmeno, da je *on Mojzes, ki edini lahko pripelje Slovenijo v Evropsko unijo.* Nekdanji prvi mož vlade ima po Nežmahu ljudstvo za norca, saj trdi, da to, kar je rekel danes, nima nikakršne zveze z jutri, s čimer uvaja princip nenačelnosti. *Značilnost njegovega vladanja je ta, da njegova vlada zgolj vlada, posledice vladanja, ki ljudstvo vsakodnevno zadevajo, pa so božje – ali še raje hudičevo delo.* (Mladina, 15. 7. 2002)

11. 8 Osebnostne karakteristike vodje III: nepogrešljivost in nenačelnost

Nevrotik se v določenih situacijah čuti poklicanega, da brez posebnih pooblastil nekaj stori v imenu celotne skupine. Značilnost nevrotika tudi je prepričanost o lastni nepogrešljivosti, kot jo poudarja Drnovšek v intervjuju za Jana: *V prihodnje bom naredil selekcijo, kaj je pomembno in česa ne morem prepustiti drugim. Pravzaprav sem spoznal, da sem druge, tudi svoje sodelavce preveč razvadil, tako da so name prenašali tudi tiste stvari, ki bi jih lahko naredili sami.* (Jana, 7. 9.1999) V istem intervjuju ne skriva naklonjenosti do tuje politične scene in prezira do domače: *Domača politična scena te že ne more pozitivno motivirati in zato pač skušam zdržati. /.../ A v preteklih mesecih sem na mednarodni sceni doživel kar nekaj priznanj ... Jaz se trudim, da vzdržujem politično stabilnost v državi, pod mojim okriljem pa lahko marsikdo počne marsikaj. /.../ Po drugi strani pa je težko nehati, dokler ti ljudje zaupajo. Težko je odnehati nekje vmes, ker bi s tem izdal zaupanje ljudi.* Ta njegova nepogrešljivost, ki jo odraža že od prvih političnih korakov, se kaže tudi na primer v ceremoniji v zvezi s pristopnim podpisom Slovenije k EU, ko si je predsednik države zaželel doživeti aplavz atenske publike, medtem ko je premier Rop odletel v Ljubljano: *Govoril sem zato, da bi se izognil interpretacijam, da si želi premier prisvojiti slavnostni ceremonial, je takrat svojo žrtev utemeljil Drnovšek.* (v Mladina, 5. 1. 2004) Podobna dogodivščina je bila v zvezi z Natom na vrhu v Pragi novembra 2002, le da je bil takrat v ozadju Kučan. Takrat naj bi po Nežmahovih navedbah (Mladina, 25. 11. 2002) prelomil dogovor s Kučanom in se domnevno na povabilo lorda Robertsona prerinil v prvo vrsto. Nežmah opazi zastrašujočo gesto, da je naš takratni premier in bodoči predsednik bližje evropskim in ameriškim funkcionarjem kot lastnemu predsedniku: *Ko stopi pred Busha, ga lopne po plečih in si ga prižame na srce, iz objema z Robertsonom ga ne bi iztrgali trije silaki, s Prodigjem sta kot neločljiva.* (Mladina, 25. 11. 2002) Nasprotno se ob srečanjih s slovenskimi politiki razveseli

komaj toliko, da raztegne ustnice in prikima v pozdrav. *Povsod sijoči kralj Drnovšek*, ga takrat imenuje Nežmah, in opazi, da se gospod premier najbolj kislo drži med svojimi, medtem ko zažari šele pod žarometi mednarodne javnosti. To je za Nežmaha klasičen tip provincialnega politika. Naklonjenost Drnovška tujim diplomatom Nežmah opisuje s tezo, da se Drnovšku ne zdi vredno demantirati tujih politikov, če gre za napačna stališča o Sloveniji, glede Iraka pa mu pripisuje tako kot Vidmajerjeva neodgovornost za izrečene besede: *Predsednik Janez Drnovšek se spremeni v dlakocepskega sholastika, ki proučuje razliko med pomenom koalicije za razorožitev Iraka in koalicijo za vojaško posredovanje v Iraku, in potem ponosno vzdikne, da smo v razorožitveni in ne v vojni koaliciji.* (Mladina, 7.4.2003)

11. 9 Osebnostne karakteristike vodje IV: pragmatizem

Lorenci (Delo, 26. 11. 2003) Drnovška označuje kot samostojnega, nadstrankarskega in nepredvidljivega človeka, ki za vsako ceno uveljavlja politični pragmatizem, kar zanj pomeni pogajanja na levi in na desni. Nekdanji premierski čar Drnovška označi kot težko opredeljivo mešanico *operativne moči, tehnokratskih in političnih sposobnosti ter preudarnosti človeka, ki vedno išče kompromise in se izogiba odprtim konfliktom.* Lorenci ne pripisuje karizme. Meni, da podoba skrivnostnega človeka goji zavestno, da je hladnokrven, obvladan in preračunljiv politik. Za kompromise pravi, da jih je Drnovšek naredil same po sebi za vrlino vladanja. Drnovška označi *za več kot poklicanega*, da nasledi Kučanovo mesto. Namesto Kučanove ljudskosti se skuša uveljavljati kot izrazit človek sredine, kot predsednik vseh Slovencev in po potrebi kot posrednik med obema političnima poloma. Vloga mediatorja torej, ki ustreza Foucaultovi kategoriji oblasti in Kuzmaničevi fantazmi centra. Drnovšek se ima ob tem za človeka dejanj: *V pogovorih s sedanjim predsednikom Jugoslavije je imel (komentator Thomas Schreiber) prijeten občutek, da je končno srečal človeka dejanj, ne pa ideologa.* (Drnovšek, 1996: 87) Žerdin (Mladina, 29. 11. 1999) napove, da bo prihodnje tisočletje predvsem v znamenju ideoloških političnih tem na Slovenskem, katerim pa se hoče Drnovšek na vse pretege izogniti. Dragica Korade (Mladina, 3. 6. 2002) meni, da se zavoljo svoje všečnosti Drnovšek nerad spušča v ideološke vsebine: *da ne bi pokvarile njegovih političnih, ekonomskih in socialnih ravnotežij.* Žerdin meni, da se Drnovšek ideološkim opredelitvam ne bo mogel izogibati do onemoglosti. *Če kaj potrebujemo, potrebujemo tršega očeta* (Mladina, 24. 9. 2001), saj so pred Slovenijo izzivi, ko pragmatizem ne pomaga.

11. 10 Mitološka zapuščina in vloga ljudstva

Drnovšek kot premier je bil glavni protagonist nabave 57 milijonov vrednega vladnega letala. Poleg tega so mu v tem času preuredili Titovo brunarico v lastno rezidenco. Rok Praprotnik

(Delo, 24. 4. 2003) je eden redkih novinarjev, ki je poročal o Drnovškovi zasebni uporabi brunarice na državne stroške, kar pa je nezakonito. Od obnove leta 2000 naj bi jo uporabljal izključno Drnovšek, ki je bil takrat predsednik vlade. Po informacijah s posestva Brdo naj bi Drnovšek leta 2002 bival kar več tednov zapored. Ob tem ugotavlja, da je Drnovškova uporaba objekta *povsem netransparentna in skregana z logiko pravne države*. Drnovšek naj bi tudi kot predsednik objekt nemoteno uporabljal naprej in živel na državne stroške skoraj ves marec 2003, kar pa ostaja zavito v medijski molk. Njegovo zadrževanje na Brdu naj bi po Praprotniku povzročalo tudi velike težave državnemu protokolu.⁸⁸ V tem se Drnovšek razlikuje od ostalih slovenskih politikov: *Nekdanji predsednik Milan Kučan ni nikdar prenočeval v državnem objektu na državne stroške, prav tako tudi ne nekdanji predsednik vlade Andrej Bajuk in sedanji Anton Rop*. Praprotnik v kritičnem članku zaključuje: *Drnovškova uporaba državnih objektov je torej predvsem stvar njegovega osebne sloga in ni toliko povezana s funkcijo, ki jo v danem trenutku opravlja*. Nežmah ob tem izpostavlja vlogo nekritične množice: *Ljudstvo je še naprej popolnoma zadovoljno in ne uzre že despotskega stadija Drnovškove vladavine, /.../ nasprotno, zadovoljno je, da ima pred seboj lik dobrotljivega cesarja, ki sam odpravlja zlo v državi*. (Mladina, 11. 11. 2002) Ob nakupu letala pisatelj Mate Dolenc v pismih bralcev komentira: *Imamo predsednika (zdaj države, ne vlade), ki je neke vrste Bog. Čeprav ranjen Bog. Ali prav zato. Po božje ga častimo. On ne more biti odpisan tako kot drugi državljani*. (Delova priloga Ona, 28. 1. 2003) Dejstvo je, da je na zadnjih predsedniških volitvah zmagal s 15-odstotno razliko, a za to porabil trikrat več sredstev kot Barbara Brezigar.⁸⁹ *Stvar politike je, da spretno izkorišča človekovo naravo in jo usmerja tako, kot to vsakokrat ustreza političnim interesom*, ob tem meni Rado Riha. (Mladina, 3. 1. 2000) Srž Drnovškove vladavine je v tem, da se ljudstvo v vsakem primeru zanaša na njegovo modrost. Nežmah trdi, da deluje po načelu: *Preprosto mi zaupajte, zakaj za vse nas je bolje, da ne razkrijem detajlov, saj bi s tem izdal svoje adute ...* In že smo pri svetopisemskih likih nezmotljivih voditeljev, ki z božjo pomočjo vodijo ljudstva in množice, ki jim vdano sledijo. (Mladina, 24. 12. 2001) *Ni naključje, da je premier sklenil dogovor tudi z božjimi namestniki na zemlji*, pospremi Nežmah sklenitev vatikanskega sporazuma. Navezanost Slovencev na vodjo opiše z besedami: *Kar napravi Drnovšek, je za Slovence zlato: ko izda zaveznike pri sestavi vlade, je politični modrec, ko počiva, je genij, ki čaka na come back. Državljani pa verjamejo, da deluje v dobro domovine, tudi ko kaj zamoči*. (Mladina, 5. 6. 2000) Drnovšek svojo osebno odgovornost v PVK utemeljuje na podlagi

⁸⁸ Posebej zanj so morali v natrpan urnik med obema referendumoma stlačiti tudi prevoze tujih visokih gostov iz Ljubljane na Brdo in nazaj.

⁸⁹ Barbara Brezigar je porabila 38, Janez Drnovšek pa kar 94 milijonov sit, kar dokazuje, da ni tako skromen, kakor rad poudarja.

zaupanja Slovencev v predsednika, ki naj bi mu zaupali bolj kot tolarju, šolstvu in vojski, še posebej *ko gre za domovino in ponos, tedaj zaupanje namenjamo predsedniku*. (Drnovšek, 2002: 4) S tem pokaže na zavedanje naklonjenosti Slovencev do svojih maloštevilnih vodij, kar potrjuje tudi komentar *Suddeutsche Zeitung*a (v Delo, 12. 11. 2002), ki Drnovška po prvem krogu predsedniških volitev označi kot *prekinitev in nadaljevanje hkrati*, Slovence pa kot sloveče po *zvestobi svojim politikom*.

11. 11 Mitološko izrazoslovje

V tem delu bom skušala analizirati nekaj najbolj močnih in dvoumnih postavk v Drnovškovi predvolilni knjižici, ki kažejo na značilno mitološko izrazoslovje. To izhaja iz raznih ustaljenih besednih zvez, rekel in fraz, ki v zavesti uporabnikov slovenskega jezika delujejo kot naravno povezane tvorbe. Izpostavljam najmočnejšo in najbolj dvoumno izjavo: *Po predsedniku se država pozna – in Slovenija si zasluži, da jo v dobrem svet še bolje spozna*. (Drnovšek, 2002: 2). Po slovenskem pregovoru se po jutru dan pozna, kar naj bi pomenilo, da je Drnovšek *jutro*⁹⁰ vseh Slovencev. Torej luč, ki bo razsvetlila slovensko zemljo. Drugi del izjave je še bolj izpoveden, a hkrati bolj zastrt, pri čemer je vprašljiv pomen besedice *dobro*⁹¹. Iz izjave je razbrati, da si poleg jutra Drnovšek pripisuje tudi atribute, ki jih konotira besedica dobro. V političnem smislu je dobro relacijski koncept, vendar se pri Drnovšku kot parcialno dviguje na raven univerzalnega. *Dobro* deluje tudi kot personifikacija, vezana na človeka, ki si *zasluži*, da je predsednik. Vprašanje je, kdo lahko določa, kaj si Slovenija zasluži, in iz kakšne pozicije to izjavlja. Po Drnovškovem mnenju si Slovenija pač zasluži, da jo vodi nekdo, ki si je to nekako že prislužil. Nekdo, ki Slovenke in Slovence najbolje pozna in zato se na njih obrača z željo, da njegovo Besedo sprejmejo kot *zavezo človeka, ki ga dobro poznate ...* (Drnovšek, 2002: 2) Z aplikacijo v drugi osebi se Drnovšek obrača direktno na volilce. Zgornja izjava vsebuje tudi besedno zvezo: *še bolje*. To naj bi pomenilo, da nas svet že tako ali tako pozna, kar glede na našo majhnost ne ustreza realnosti, zato pa toliko bolj ustreza Drnovškovi mednarodni pojavi, v kateri ga je svet resnično že spoznal. Vendar bolj njega kot človeka kot državo, ki naj bi jo predstavljal. To kaže na Drnovškovo personificirano držo do države, katere preteklost in prihodnost povezuje z besedno zvezo *korenine prihodnosti*. Ohranitev slovenstva Drnovšek poetično ponazori: *Slovinci smo narod, ki se dodobra zaveda svojih korenin – in ki si jih za nič na svetu ne pusti spodkopati. Najbolje jih bomo znali ubraniti, če jih bomo znali splesti v veje prihodnosti*. (2002: 3) Občutek za poezijo

⁹⁰ Po SSKJ (1997) jutro po kvalifikatorju ekspresivno s prilastkom simbolizira obdobje nastajanja, začetek

⁹¹ Po SSKJ (1997) pomen dobrega bolje označi izraz *dobrost*, ki izraža dobro lastnost, krepost; *dobrota*, ki pomeni lastnost dobrega in dejanje, storjeno v korist ter izraz *dobroten*, ki pomeni dobitljiv in doberdelen.

se na tem mestu prepleta s slovenskim folklorističnim izročilom, saj spominja na pletenje vencev. (Vsi so venci vejli, samo moj zeleni.) Po drugi strani pa so bili v obliki prepletajočih se vencev žita in zelenja upodobljeni tudi grbi iz nekdanjih šestih jugoslovanskih republik. Vsebinsko spornejša je naslednja izjava: *Ponosna, da je bila med najboljšimi v svojem razredu, bo še naprej študirala in se učila – da bo že v najbližji prihodnosti postala zglledna članica svetovne skupnosti.* Iz tega gre razbrati, da je bistvena naloga Slovenije v prihodnosti v sledenju, učenju in poslušanju, kar spominja na Žižkovo interpretacijo (1982), ki izenačuje apel *Bodi Slovenec! z Bodi priden!* Pridnost izraža z naslednjimi izrazi: *najboljši v razredu, študirati, učiti se in biti zglled*, kar odraža elemente infantilnosti in nezmožnosti lastnega razvoja. *S strpno dediščino civilne družbe in s plebiscitarno odločitvijo za samostojnost smo našo državo postavili na temelje, ki je še tako močna burja več ne zamaje.* (2002: 5) To naj bi pomenilo, da je bilo ob odločitvi za samostojnost v zvezi s strpnostjo večinoma že vse storjeno. *Soglasje je lepa slovenska beseda za družbeni dogovor, ki upošteva sleherni glas – a šele, ko ti glasovi ubrano zazvenijo*⁹² *skupaj, zares prevzamejo in sežejo daleč.* (2004: 5) S to izjavo Drnovšek znova poudarja več stvari naenkrat: pomen slovenske besede, idejo družbenega dogovora, moč volilnega glasu, pri čemer je poudarek na reku: *v slogi je moč.* To spominja na teorijo o tiraniji večine, ki je spet predstavljena nadvse poetično: *zvenenje glasov* ter njihova *ubranost* in *daljnosežnost*. Tudi v tem je folkloristični element, saj apelira na *zvenenje zvonov*. (Slovenska narodna pesem Zagorski zvonovi) Vsebinsko sporna je postavka o *ubranem zvenenju*, kar implicira na željo, da so si glasovi čim bolj podobni in usklajeni, vendar pa je en glas vedno slišati najbolje. (glej opombe) Za življenje v Evropi pravi: *... naša obzorja se bodo razširila, meje izginile, pričakovanja pa še narasla.* (2004: 5) Veliko obljub, niti besedice pa o konkretni vlogi in strategiji. Ta naj bi bila po Drnovšku pogojena z *okoljsko pestrostjo, izjemno geografsko lego, pregovorno pridnostjo* in *visoko kulturnostjo*, zaradi česar naj bi bila Slovenija na najboljši poti, da v *izbrani družbi evropskih prijateljev zablesti kot še nikoli.* (2002: 6) Sporen je izraz *izbrana družba*, s čimer postanejo neevropske družbe avtomatično neizbrane. Izraz konotira tudi na besedno zvezo *izbrano ljudstvo*, vendar je pomen v tem primeru bolj vezan na topos časti in ugleda, ki ga Drnovšek pripisuje evropski družbi *prijateljev*, kot na povezavo z bogom. Ob tem ne smemo prezreti, da izraz prijatelj vedno predpostavlja obstoj binarnega dvojčka v obliki sovražnika. Vsebinsko takšna izjava znova izraža personifikacijo: izjave, ki jih namenja Sloveniji, Drnovšek aplicira nase, še posebej glede prijateljstev, ki naj bi si jih Slovenija ustvarila. Tako aktualni dogodki kot

---

⁹² Presenetilo me je, ko sem v SSKJ (1997) poiskala pravi pomen izraza *zazveneti*. Ta izraz pomeni postati *jasno slišen, postati звоčno bogat, ubran*, v ekspresivnem smislu pa *postati zaznaven in opazen*. Kako lahko potem glasovi ubrano zazvenijo skupaj, če se enega vedno sliši najbolje?

mnenja novinarjev so pokazala, da je predvsem njemu osebno v interesu, da splete čim več takih prijateljstev. Njegova govorica pa se v naslednji izjavi nevarno približa Bushevi: *V času mnogih svetovnih negotovosti, ko je novo stoletje na samem začetku pokazalo zobe slepega fanatizma, je dobo negovati močna prijateljstva.* S takšno govorico vnaprej opravičuje naslanjanje na močnejše zaveznike, medtem ko svojo predsedniško kandidato opisuje kot zgodovinsko odločitev: *Je izraz skupne volje ljudstva, ki voli predsednika. Je odsev zgodovinskega trenutka, ki daje pečat času. Zato sem trdno prepričan, da predsedniške volitve niso ne televizijski šov, ne cirkus, temveč trenutek skupne tehtne odločitve.* (Drnovšek, 2002)

To naj bi pomenilo, da je večina ostalih stvari pač samo televizijski šov, ki ne vsebuje preiščenih odločitev. Glede na to, da gre za Drnovškov predvolilni material, ne moremo trditi, da se je Drnovšek mitske govornice lotil slučajno. Svojih dvanajst⁹³ izbranih intervjuvancev v PVK izbere zelo skrbno, saj vsak njihov odgovor pomeni rekapitulacijo Drnovškovih splošnih postavk.⁹⁴ Ob tem presenečata predvsem dva odgovora, ki kažeta na Drnovškovo osebno pozornost: Karel Pavčič prihodnost povezuje z zabavami v brunarici: *Smo rekli, pa bomo eno brunarico naredili, pa bomo imeli za ansambel notri ...* (v Drnovšek, 2002: 7) Luka Šefic pa poudarja mitsko kategorijo borca: *Ne vem, po mojem moraš biti sam na svojem, sam zase se moraš boriti. /.../ Ampak – pravzaprav smo pa borci, mi Slovani, a je tako?* (v Drnovšek, 2002: 7) Prvi odgovor se potrjuje v realnosti v Drnovškovi pogosti uporabi brunarice v zasebne namene, drugi pa ustreza izjavam iz knjige, v kateri Drnovšek na več mestih poudarja svojo borbeno naravo: *Z Jovičem in Zelenovičem sem se, kot že tolikokrat, ostro spopadel in zapustil sejo.* (Drnovšek, 1996: 226)

12. SKLEP

12.1 Obnovitev temeljne ideje

Velikonja (1995: 9) opozarja, da z vzponom znanstvene racionalnosti nismo opravili z mitološko konstrukcijo stvarnosti. To razvija tudi Drnovšek, ki se ima sicer za izrazitega racionalista. Če se v svojem političnem delovanju najraje izogiba ideološkim temam, pa se diskurzu, ki odraža značilnosti mitološkega, ne more izogniti. Ker poudarja, da je moč v preiščeni besedi, sem v svoji nalogi resnično analizirala samo besede, ki naj bi bile plod premisleka: njegovo knjigo in na koncu predvolilni knjižico. Svoje hipoteze nisem mogla potrditi drugače, kot da sem zbrala čim večje število kritičnih mnenj, s pomočjo katerih sem želela demistificirati nekaj najbolj tipičnih postavk, ki jih Slovenci gojimo o samem sebi in o

---

⁹³ Dvanajst zvezdic je na zastavi Evropske unije, število dvanajst je mitsko število: pomeni celost in popolnost

⁹⁴ Te so: lepota dežele, boljše življenje, svetovni mir, izobrazba, zadovoljstvo s sedanostjo, zdravje, premislek za prihodnost, dolgo življenje, sreča in zadovoljstvo.

svojem predsedniku kot simbolnemu očetu naroda. Kot sem nakazala že na začetku, ne morem trditi, da je struktura naloge trdna, a sem jo vendarle poskušala zvesti na šest sklepov.

12. 2 Sklepi analize

- 1) **Mitološki diskurz je sestavni del življenja tudi v postmodernej družbi.** V tabeli podajam pregled mitoloških diskurzov, ki sem jih razvila v nalogi.⁹⁵ Shema izhaja iz Foucaultove definicije trojnega pristopa k analizi diskurzov.

AVTORJI	MIT kot	TEORIJA	PRAKSA	METODA	FUNKCIJA MITOV	BRANJE MITOV	ISKANJE MITOV
BARTHES	metajezik	semiologija	kultura	interpretacija nerečeno	skriti pomen	poln označevalec	mit kot simbol
FOUCAULT	fantazma	arheologija	zgodovina	vztrajanje pri rečenem	nevidno neskrito	nedeljiva celota	prisotnost sama
EL, ME, MI	arhetip	lingvistika	literatura	hierarhizacija nadrečeno	skupne točke	prazen označevalec	dobesedni pomen

- 2) **Fantazme funkcionirajo kot miti sodobnosti.** Kot najbolj problematično fantazmo pri Slovencih sem zaznala jezo do drugačnih v obliki naraščujoče ksenofobije, kar potrjuje tudi SJM.⁹⁶ Ob tem ne mislim, da smo Slovenci ksenofobični bolj kot drugi narodi, ampak to, da se imamo za miroljuben in strpen narod, kar pa seveda nismo. Fantazme se po Adornu, kot sem že dejala, pojavijo, ko stereotipi podivjajo.
- 3) **Diskurz, ki ga v svoji knjigi razvija Drnovšek, ima značilnosti mitološkega.** Iz izjav knjige *Moja resnica* sem zaznala naslednje značilnosti njegovih opisov *resnice*. Drnovšek se ima za človeka, ki Slovence najbolj pozna in edini ve, kaj je za njih dobro. Poosebljal naj bi njihove želje in upanje, predvsem na podlagi svoje ideološke neobremenjenosti, izrazite nepolitičnosti, usmerjenosti k velikim mednarodnim temam in resnim ekonomskim vprašanjem. Medijskega blišča ne mara, vendar se zelo rad za

⁹⁵ Pojmovanje Eliadeja, Meletinskega in Mikhailova sem morala zaradi zahtev strukture premakniti, Žižka pa sem kot nadaljevanje Barthesa in Foucaulta navedla predvsem zaradi povezave in nadgradnje avtorjev. Vendar tudi Žižek vsebuje nekatere elemente tradicionalno mitološkega, predvsem glede vzpona k nadrečenemu.

⁹⁶ Po raziskavah SJM (Vrednote v prehod 1990–1998) se slovenska narodna samozavest najbolj izraža v zavzetosti za vse lastno narodno in vse bolj izraženem razlikovanju do drugačnosti, do drugega in tujega. To dobiva svoj negativni odsev v izražanju nacionalne nestrpnosti, v zanikanju enakih pravic ljudi in v posameznih primerih celo v agresivnem nacionalizmu. (Toš, 1997: XV) Klinar (1992 v 1999: XV) to imenuje prikriti nacionalizem, ki naj bi se razširil predvsem pri nižjih slojih in med mladimi, in kmalu našel posrednike v strankah. Takšen diskurz je (po Roter, 1992 v 1999: XVII) izrazito ideološki in usmerjen v preteklost.

zaprtimi vrati pogovarja s priznanimi tujimi političnimi osebnostmi, ki mu izkazujejo priznanje za njegovo znanje jezikov, mladost, svežino, naprednost in neobremenjenost. Ima se za edinega človeka, ki je bil v takratnih razmerah zmožen komunicirati med Ljubljano in Beogradom. V svojem mandatu šefa SFRJ izraža muko ob številnih ceremonijah, vendar po drugi strani na dolgo in široko opisuje objekte, kjer je spal, in vozila, s katerimi se je vozil. Opisuje tudi čuden občutek, ki ga dobi, če je v bližini vojske. Podtaknjene govornice, da je homoseksualec, pripisuje zaroti jugoslovanskega vrha. Najbolj od vsega pa poudarja svojo nepopustljivost, ko gre za slovenski interes, zaradi katerega je nosil v Beograd po svojih besedah glavo naprodaj. Takšen način podajanja resnice po Žižku bolj ustreza tipu stalinističnega diskurza.

4) **Drnovškovo politično delovanje vsebuje značilnosti avtokratskega stila vodenja.**

Na podlagi analize mnenj sem zaznala naslednje karakteristike Drnovškovega vladanja: izrazita pragmatičnost, pogajalska spretnost, podoba centralnosti, samovolja pri sprejemanju odločitev, arogantnost pri vodenju, misterioznost, prezirljiv odnos do domačega političnega prostora, servilen odnos do mednarodnega političnega prostora, nenaklonjenost do medijev in nenazadnje zanimanje za izbrane objekte in prevozna sredstva. Ob tem je zanimivo, da ga množica ljubi ne glede na vse. Značilnosti avtokratskega načina vodenja so predvsem direktivnost in usmerjenost k realizaciji ciljev (pragmatičnost). Vodja ima v skupini največjo moč, vpliv in odgovornost predvsem zaradi svoje osebne kompetence, (politični kredo iz časa SFRJ), medtem ko njegova odsotnost skupino slabi (izstop iz LDS). Takšen stil vodenja je po Žižku bolj ustreza tipu fašističnega diskurza.

5) **Slovenci zaupamo svojim maloštevilnim vodjem, ker jih povezujemo z generatorji zgodovinskih sprememb ter jim pripisujemo mitski prestiž.**⁹⁷

Slovenci se tudi zaradi svojega domačijstvo še vedno obračamo v preteklost, kar opisujejo mnogi avtorji v poglavju št. 9. To je pogojeno tudi z videnjem predsednika kot simbolnega razumnika, ki je narod popeljal v samostojno državo. Utemeljitev tako nenavadne povezave med vodjem in množico, kot je prisoten med Slovenci in njihovim predsednikom, sem našla pri **Gabrielu Tardeju** (1999: 335–337), po katerem moč vodje temelji na sugestiji, kar pomeni po eni strani sposobnost podrejanja drugih, po drugi pa, da morajo tudi vodjo voditi določene ideje, ideali ali

---

⁹⁷ Po Le Bonu je prestiž tisti element, ki daje vodji njegovo moč. Je neke vrste čar, ki slabi naše kritične sposobnosti in napolni naše duše s strahospoštovanjem, kar primerja s hipnotično močjo vodje. (1999: 334)

vera. (Nato in EU) Vodja množico prepričujejo v svoj prav z željo po nekem prestižu, kar pomeni doseči določeno ime ali funkcijo. Ime daje občutek gotovosti, ustvarja slavo in nesmrtnost. Vodja je zaradi svojega hotenja po samooboževanju, po vzvišenosti nad množico, navadno osamljen, vendar ni izoliran. Tako kot vodja samega sebe obožuje s pomočjo množice, tudi množica skozi sprejetega vodjo obožuje samo sebe. Če hoče torej vodja množici ustreči, mora graditi visoko mero samoobčudovanja.

- 6) **Drnovšek združuje redko kombinacijo introvertnosti in ambicioznosti, kar ustreza visokim stopnjam introvertnosti in psihoticizma⁹⁸ pri Slovencih.** Pri političnih voditeljih je takšna kombinacija bolj izjema kot pravilo. Ker je njegov način vladanja v teh značilnostih podoben vedenju Slovencev, mu ni treba narediti veliko, da se obdrži na vrhu. V skladu s tem je njegova izvolitev za predsednika države decembra 2002 potekala po principu samoizpolnjujoče se prerokbe. Drnovšek svoje politične poglede oblikuje v skladu s pričakovanjem večine Slovencev, kar kaže na poznavanje slovenskega volilnega vedenja⁹⁹ in prvih mitološkega diskurza.¹⁰⁰ Ob tem kaže, da je Drnovšek kljub svoji nekomunikativnosti dober politični komunikator.

---

⁹⁸ v Musek, glej str. 31: Psihoticizem vključuje agresivnost, maskulino obnašanje, dominantnost, uporništvu, dogmatizem, težnjo po neodvisnosti in upor zoper avtoritete.

⁹⁹ Drnovšek v svoji knjižici opredeljuje, da Slovenci bolj kot tolarju, šolstvu in vojski zaupamo predsedniku države. To ni povsem res, podatki iz leta 1998 pravijo, da šolstvu zaupamo bolj kot predsedniku. Najbolj zaupamo družini (55%), šoli (20%), bogu (16%), nato predsedniku (13%), tolarju (13%) in vojski (8%). (1999: 856) Drnovšek v knjižici tudi svoje preferenčne vrednote razporedi tako, da ustrezajo temeljnemu občutju slovenstva. Pri tem ne zanemarja, da sta dva pojma, s katerima se Slovenci leta 1991 najbolj identificirajo, narod in samostojnost, najmanj pa s priseljenci iz drugih republik in begunci iz Hrvaške. (1999: 103)

¹⁰⁰ Mitološke prvine se kažejo v številnih rekah ali besednih zvezah: *po predsedniku se država pozna* (izhaja iz pregovora dan se po jutru pozna), *korenine prihodnosti* (kot povezava preteklosti in prihodnosti), *odgovorna prihodnost* (kot zanašanje na lastno razsodnost in modrost), *pregovorna pridnost* (kot tipični avtosterotip) ...

12. 3 Sklepna razmišljanja

Analiza mitologij je vselej analiza najbolj samoumevnih, najbolj razširjenih in seveda najbolj svetih resnic, ki jih kaka družba goji o sebi in o drugih. (Velikonja, 1995: 9) In zakaj mit v sodobni družbi ostaja pomemben del javnega diskurza? Cassirer v štiridesetih letih opredeljuje politične mite kot skrajna sredstva, ki kot *ultima ratio* vstopijo v polje delovanja takrat, ko razum odpove. Za Cassirerja mit ni bil nikoli zares premagan in obvladan. *Ves čas je tam, prežeč v temi, čakajoč na svojo uro in priložnost.* (Cassirer, 1995: 13) Za francoskega znanstvenika Douutteja (v Cassirer, 1995: 14) je mit preprosto posebljena kolektivna želja. Intenzivnost kolektivne želje pa se po njegovem utelesi v vodji. *Sodobni politik mora v sebi združevati dve popolnoma različni in nezdružljivi funkciji. Istočasno mora nastopati kot homo magus (magik) in kot homo faber (obrtnik).* (Cassirer, 1995: 15) Po Cassirerju je sodobni vodja svečenik nove dobe, ko pa mora to braniti, ravna zelo metodično. Ravno to je razlog, da moja analiza predvideva tako tradicionalno kot moderno pojmovanje mita. To na videz čudno kombinacijo Cassirer navaja kot najočitnejšo lastnost sodobnih političnih mitov. To se ujema tudi z na videz čudno kombinacijo ambicioznosti in introvertnosti pri slovenskemu političnemu voditelju. Če je ambicioznost namenjena predvsem pojavljanju v tujini, pa je introvertnost in relativna zaprtost namenjena domači politični sceni, na kateri se Drnovšek rad umika v zasebnost.

Fantazme premaknejo pojem mita v vsako poro posameznikovega življenja. Ob tem nacionalna determinanta nastopa kot ena najbolj koherentnih in povezovalnih kategorij, pri čemer preči tako področje javnega kot zasebnega, preteklega in prihodnjega. Nastopa tako v primeru nogometne pravljice¹⁰¹ kot izbrisanih in džamije. Tudi številni zgodovinski dogodki dobijo današnjo vrednost s pomočjo mitov. Množični mediji so pri konstrukciji mitov gotovo najbolj vplivni. Žižek ob tem poudarja bridko resnico, da imamo možnost odločanja le še o nepomembnih stvareh, kar bistveno zožuje polje osebne svobode. Tako miti kot fantazme pri tem zamegljujejo jasno presojo, zato je namen moje naloge vsaj deloma pregnati meglo s pomočjo analize mitološkega diskurza. Ker miti govorijo z glasom narave, je za njihovo zavedanje treba *nujno iti čez tisto, kar se zdi, da je zdrava pamet.* (Billig, 1999: 157)

---

¹⁰¹ Po raziskavah SJM (1990–1998) so Slovenci od vseh referenčnih skupin in simbolov najbolj ponosni na mednarodne uspehe svojih športnikov (43, 6 odstotkov). (1999: 416) Po drugi strani se zelo strinjajo, da bi morali biti strožji ukrepi za pregon ilegalnih priseljencev (52,1 odstotkov). (1999: 420)

13. LITERATURA:

- 1) Barthes, Roland (1979): Književnost, Mitologija, semiologija. Nolit, Beograd
- 2) Barthes, Roland (1990): Retorika starih, Elementi semiologije. ŠKUC FF, Studia Humanitatis, Ljubljana
- 3) Billig, Michael (1999): v zborniku: Ule Nastran Mirjana: Predsodki in diskriminacija: izbrane socialno-psihološke študije (157–183), založba Alfa, ZPS, Ljubljana
- 4) Carlyle, (1995): v Cassirer: Tehnika sodobnih političnih mitov. ČZK, letnik XXIII, št. 176, Ljubljana
- 5) Cassirer, Ernst (1995): Tehnika sodobnih političnih mitov. ČZK, letnik XXIII, št. 176, Ljubljana
- 6) Dahl, A. Robert (1997): Uvod v teorijo demokracije. založba Krt, Ljubljana
- 7) Dolar, Mladen (2001): spremna beseda v Arheologiji vednosti. (233–246) Studia Humanitatis, Ljubljana
- 8) Dolar, Mladen (1991): spremna beseda v Vednost, oblast, subjekt (VII-XXXIV). založba Krt, Ljubljana
- 9) Drnovšek, Janez (1996): Moja resnica, založba Mladinska knjiga, Ljubljana
- 10) Drnovšek, Janez (2002): Drnovšek – odgovor na prihodnost. izdajatelj: LDS, Ljubljana
- 11) Eliade, Mircea (1992): Kozmos in zgodovina. Ljubljana
- 12) Foucault, Michel (2001): Arheologija vednosti. Studia Humanitatis, Ljubljana
- 13) Foucault, Michel (1991): Vednost, oblast, subjekt. založba Krt, Ljubljana
- 14) Foucault, Michel (1984): Nadzorovanje in kaznovanje: Nastanek zapora. zbirka Družboslovje, Delavska enotnost, Ljubljana
- 15) Foucault, Michel (1998): Zgodovina norosti v času klasicizma. Založba *cf., Ljubljana
- 16) Furst, Maria (1990): Filozofija. učbenik, Državna založba Slovenije, Ljubljana
- 17) Hribar, Tine (1990): Literatura in nacionalnost: Sveta igra sveta, umetnost v postmoderni. zbirka Nova slovenska knjiga, Mladinska knjiga, Ljubljana
- 18) Hrženjak, Majda (2002): Izbrana poglavja iz francoskega strukturalizma. Študentska založba zbirka Scripta, Ljubljana
- 19) Kovačič Peršin, Peter (1993): Zaveza slovenstvu. ZPS Ljubljana
- 20) Kurnik, Andrej; Lukšič, Igor (2000): Hegemonija in oblast: Gramsci in Foucault. Sophia, ZPS, Ljubljana
- 21) Kuzmanić, A. Tonči (1999): Bitja s pol strešice: Slovenski rasizem. Mediawatch, Open society Institute, Ljubljana
- 22) Kuzmanić, A. Tonči. (2001) Mit o zmagi levice: Mediji in politika med volitvami 2000 v Sloveniji, zbirka Mediawatch, Mirovni inštitut, Ljubljana

- 23) Luthar, Breda (2001) Mit o zmagi levice: Mediji in politika med volitvami 2000 v Sloveniji, zbirka Mediawatch, Mirovni inštitut, Ljubljana
- 24) Machiavelli, Niccolo (1990): Politika in morala. Slovenska matica, Ljubljana
- 25) Makarovič, Jan (1996): Evropske korenine slovenske ustvarjalnosti. Obzorja, Maribor
- 26) Meletinski, Jelezar Mojsejevič (2001): Bogovi, junaki, ljudje. Založba *cf., Ljubljana
- 27) Mihelj, Vlado (1995): Slovenci padajo v nebo. Spekter 4/95, ZPS, Ljubljana
- 28) Mikhailov, Nikolai (2002): Mythologica Slovenica. Mladika, Trst
- 29) Močnik, Rastko (1999): 3 teorije: Ideologija, nacija, institucija. Založba *cf., Ljubljana
- 30) Mojzes, Paul (1995): Mitski element. ČZK, letnik XXIII, št. 176, Ljubljana
- 31) Musek, Janek (1994): Psihološki portret Slovencev. zbirka Forum, ZPS, Ljubljana
- 32) Rupel, Dimitrij (1990): Slovenske slovesnosti in vsakdanjosti 1888–1988. ZO Maribor
- 33) Samopodoba Slovencev (2001): zbornik prispevkov za simpozij ob 75–letnici Slovenskega PEN, uredili Blatnik A., Taufer V., Vodopivec P. Slovenski PEN, Ljubljana
- 34) Slovar slovenskega knjižnega jezika (1997): elektronska izdaja, verzija 1.0. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, založba DZS, Ljubljana
- 35) Slovenska smer (1996) zbornik: Rupel D., Hribar T., Žižek S., Ude L., Vodopivec P., Mencinger J., Svetlik I., Keber D., Rus V., Crnkovič M., Cankarjeva založba, Ljubljana
- 36) Škamperle, Igor (2001): spremna beseda v Bogovi, junaki, ljudje. Založba *cf., Ljubljana
- 37) Toš, Niko (1997): Vrednote v prehodu I. SJM 1968–1990, Dokumenti SJM, Ljubljana
- 38) Toš, Niko (1999): Vrednote v prehodu II. SJM 1990–1999, Dokumenti SJM, Ljubljana
- 39) Trstenjak, Anton (1995): Slovenska poštenost. Inštitut AT, Ljubljana
- 40) Ule Nastran, Mirjana (1999): Predsodki in diskriminacija: izbrane socialno-psihološke študije, zbornik. založba Alfa, ZPS, Ljubljana
- 41) Ule Nastran, Mirjana (1992): Socialna psihologija. ZPS, Ljubljana
- 42) Velikonja, Mitja (1996): Masade duha. Sophia, Ljubljana
- 43) Velikonja, Mitja (1995): Mitologije našega časa. ČZK, letnik XXIII, 1995, št. 176, Ljubljana
- 44) Vreg, France (1997): Sporazumevanje živih bitij. FDV, Teorija in praksa, Ljubljana
- 45) Vidmar, Josip (1932): Kulturni problem slovenstva. Tiskovna zadruga, Ljubljana
- 46) Žižek, Slavoj (1988): Želja in krivda. Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana
- 47) Žižek, Slavoj (1997): Kuga fantazem. Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta, Ljubljana
- 48) Žižek, Slavoj (1982) Zgodovina in nezavedno. Misel in čas, Cankarjeva založba, Ljubljana

14. ČLANKI

- 1) Aleksič, Jure: Na noge, krajani! tema: nestrpnost, Mladina, 13. 10. 2003, Proti diktaturi kranjske klobase, demonstracije, Mladina, 26. 2. 2001
- 2) Grah, Matija: Slovenstvo, kruh in mleko naše politike: intervju s Petrom Kovačičem Peršinom, Delo, SP, 7. 6. 2003
- 3) Dolenc, Mate: Vesnin tuš na onkologiji, pisma bralcev, Ona, 28. 1. 2003
- 4) Drnovšek, Janez: Izjava tedna, Delo, 29. 12. 2003
- 5) Gjenero, Davor, gostujoče pero: Ali lahko Mesic in Drnovšek pripomoreta k izboljšanju odnosov? Delo, 14. 5. 2003
- 6) Grujičić, Branka: Jaz se nikoli ne vdam, intervju z Dr. Janezom Drnovškom, 7. 9. 1999
- 7) Hrastar, Mateja: Psovke so argument tistih, ki nimajo prav, intervju s slovenskim muftijem Osmanom Đogićem, Mladina, 26. 1. 2004
- 8) Hribar, Tine: Revizija (I, II, III), politična zgodovina, Mladina, 12. 7. 1999, 19. 7. 1999 in 26. 7. 1999
- 9) Hudeček, Jože: Slovenec Slovincu, uvodnik, Nedelo, 24. 8. 2003; Tuje je dobro, tujci pa ne? uvodnik, Nedelo, 28. 3. 2004
- 10) Jančar, Drago: Nenavadno povabilo, Pomisleki, Delo, SP, 3. 4. 2004
- 11) Jež, Boris: Češplja prve hitrosti, mnenje, Delo, 26. 1. 2004; Dekameron in trebušne plesalke, komentar, Delo, SP, 12. 3. 2004; Diktatura kranjske klobase, komentar, Delo, SP, 28. 2. 2004; Domovinska in demokratična vzgoja, mnenje, Delo, 11. 8. 2003; Drnovšek kot Patton, Delo, 19. 5. 2003; Država je umrla, komentar, Delo, SP, 26. 8. 2003; In vsi naši Berlusconi, mnenje, Delo, 7. 7. 2003; Kdo bo celjski grof?, Delo, 14. 3. 2003; Kdo je spridil Slovenijo? mnenje, Delo, 18. 8. 2003; Kje si, Thomas Jefferson?, mnenje, Delo, 30. 6. 2003; Konvencija? Rajje plavati na vso moč! mnenje, Delo, 14. 7. 2003; Leva polovica možganov, mnenje, Delo, 16. 6. 2003; Mačkofobnost in krokodilofobnost Slovencev, Delo, SP, 10. 1. 2004; Na Luno in Mars! Da! mnenje, Delo, 19. 1. 2004; Odvisnost in nestrpnost, Mimogrede, Delo, 25. 10. 2003; Slike predsednikov, mnenje, delo, 24. 3. 2003; Sliši se dobro, samovšečno, mnenje, Delo, 4. 8. 2003; Slovenski nihilizem, Delo, SP, 1. 3. 2003; Strateški svet za premlevanje, mnenje, Delo, 23. 6. 2003; Strel med oči? mnenje, Delo, 24. 12. 2003; Ubijanje predsednikov, mnenje, Delo, 29. 12. 2003; Včerajšnja tehnologija, mnenje, Delo, 25. 2. 2004
- 12) Kante, Lojze: Drnovšek ni imel časa za Illyja, Delo, 23. 6. 2003
- 13) Kmecl, Matjaž: Pesnik pri Savici in pri Slovincih, Delo, SP, 2. 12. 2000

- 14) Korade, Dragica: Ekvilibristika in druge politike, kolumna, Mladina, 3. 6. 2002
- 15) Krivic, Matevž: Janša, Peterle, Drnovšek, Poncij Pilat, kolumna, Mladina, 22. 12. 2003; Na novega predsednika- star pritisk, kolumna, Mladina, 20. 1. 2003
- 16) Kržišnik – Bukić, Vera: Vest slovenstva za slovenstvo, tema: slovenski narod in slovenska nacija. Delo, SP, 3. 4. 2004
- 17) Lorenci, Janko: Dirigentov zamah: Ocena ministrov, Delo, SP, 2. 12. 2000; Drsenje v različne svetove, Slovenija in Jugoslavija, 30. 3. 2004; Kam spada Janez Drnovšek? vprašanje avtoritete, Delo, 8. 4. 2004; Nad domovino z varekino, Slovenci in ksenofobija, Delo, 17. 2. 2004; Padanje mask sredinskosti, tema: Izbrisani, Delo, 6. 1. 2004; Pazljivo med levico in desnico, Janez Drnovšek, Delo, 26. 11. 2003; Vrnitev Milana Kučana, tema: Forum 21, Delo, 3. 3. 2004
- 18) Matos, Urša: Drnovškova brunarica, Mladina, 28. 4. 2003, Država kot plen strank, intervju s Francetom Bučarjem, Mladina, 12. 6. 2000
- 19) Mazzini, Miha: Ste se kdaj vprašali, kako smo Slovenci preživel stoletja, tema: skrivnost slovenskega uspeha, Delo, SP, 7. 2. 2004
- 20) Mihelj, Vlado: Narodna sprava, kolumna, Delo, SP, 17. 11. 2001
- 21) Milek, Vesna: Melanholični hudiči so tu gosto naseljeni, intervju s pisateljem Dragom Jančarjem, delo, SP, 29. 3. 2003; Leto 1991 pač ni leto nič, tema: Jugonostalgija, Delo, SP, 28. 6. 2003; Sicer školjke postanejo kamni, intervju s pisateljem Lojzutom Kovačičem, Delo, SP, 1. 3. 2003
- 22) Močnik, Rastko: Kakšno gospostvo? kolumna, Mladina, 26. 3. 2001; Požigalci slovenskih duhov, kolumna, Mladina, 25. 1. 1999
- 23) Naglič, Miha: Nietzsche je umrl, Bog preživel, nadčlovek šele prihaja, tema: Pred 100 leti je umrl F. Nietzsche (1844–1900) Delo, SP, 26. 8. 2000
- 24) Natlačen, S. Tomaž: Milan Kučan je prišel, nazdravil in odšel. tema: Po imenovanju novega predsednika republike, Delo, 24. 12. 2002; Veliki in mali mož oziroma obratno, tema: predaja poslova prednika republike, Delo, 24. 12. 2002
- 25) Nežmah, Bernard: Bog nam pošlji dobrega kandidata, pamflet, 30. 9. 2002; Cena nasmeha, pamflet, Mladina, 21. 7. 2003; Cinizem izbire, pamflet, Mladina, 21. 10. 2002; CK Foruma 21, pamflet, Mladina, 5. 4. 2004; Čudeži ne rastejo vsak dan, pamflet, Mladina, 14. 12. 1998; Čudežni dečki in čudežna orožja, pamflet, Mladina, 8. 12. 2003; Izdaje in prevare v ljubezni, pamflet, Mladina, 1. 3. 1999; Jeza namesto politike, pamflet, Mladina, 3. 11. 2003; Katoliški intelektualec, intervju z Alojzjem Rebulo, Mladina, 24. 2. 2003; Kdo ruši idilo med ljudstvom in vladarjem? Mladina, 11. 11. 2002; Ko zmaguje cinizem, pamflet, Mladina, 2. 12. 2002, Lekcija arogance,

pamflet, Mladina, 22. 12. 2003; Moč, ki čudežno narašča, pamflet, Mladina, 27. 11. 2000; Nagobčnik fašizma, pamflet, Mladina, 15. 12. 2003; Nepozabni iz leta 2003, pamflet, Mladina, 5. 1. 2004; Oholi mandarini na pohodu, pamflet, Mladina, 6. 5. 2002; Pišmeuh, pamflet, Mladina, 29. 7. 2002; Plakatna demokracija, pamflet, Mladina, 26. 6. 2000; Politika absolutne nenačelnosti, pamflet, Mladina, 15. 7. 2002; Polnočni poker, pamflet, 10. 4. 2000; Pravica do intime namesto, pamflet, Mladina, 11. 2. 1997; Premier, ki se počuti kot cesar, pamflet, Mladina, 5. 6. 2000; Protipotresno letalo, pamflet, Mladina, 8. 4. 2002; Prvi koraki v žametno diktaturo, pamflet, Mladina, 24. 12. 2001; Razlagalec verovanja v mite, intervju s Paulom Veynem, 6. 3. 2000; Resnica sem jaz, pamflet, Mladina, 31. 3. 2003; Skrivnost vodnega jezika, pamflet, Mladina, 24. 3. 2003; Slovenija brez Schwarzeneggerja, pamflet, Mladina, 20. 10. 2003; Slovenija – primer naravne katastrofe, pamflet, Mladina, 30. 10. 1995; Spopad vrednot, pamflet, Mladina, 24. 11. 2003; Streljanje na napačne tarče, pamflet, Mladina, 7. 4. 2003; Teorija zarote kot zakon, pamflet, Mladina, 9. 9. 2002; Tri nevidne bombe, pamflet, Mladina, 29. 3. 2004; Volitve niso volitve prvega med prvimi, Mladina, 9. 12. 2002; V postelji s sovražnikom, pamflet, 16. 11. 1998; V primežu prijateljev, pamflet, Mladina, 25. 11. 2002; V ritmu kameljega koraka, pamflet, Mladina, 4. 3. 2002; V zavetju idile, pamflet, Mladina, 7. 10. 2002; Zmagoslavje na sodišču, pamflet, Mladina, 9. 6. 2003

26) Ogorevc, Blaž: Skromen Gizdalin, tema: Prešeren, Mladina, 4. 12. 2000

27) Pečauer, Marko: Čemerno in vsak zase, tema: Deset let LDS, Delo, 12. 3. 2004, Janez Drnovšek, portret tedna, Delo, SP, 27. 3. 2004; Kje so zastave? tema dneva, Delo, 26. 6. 2003

28) Praprotnik, Rok: Drnovška menda narobe razumeli, tema: Irak in slovenski referendum, Delo, 28. 1. 2003; Drnovšku dodelili objekt na Brdu, Delo, 24. 4. 2003; O nesrečnih Slovencih, Delo, 25. 10. 2003; Premik v slovenski zavesti, tema: Tine Hribar, Delo, 6. 1. 2004

29) Prešeren, Janja: Božanski dr. DJ, Manipulator, Mladina, 27. 11. 2000; Vse najboljše, predsednik, Manipulator, Mladina, 22. 5. 2000

30) Pušenjak, Dejan: Ocena kandidatov: Janez Drnovšek, Delo, 8. 11. 2002

31) Rak, Peter: Janez Bond, komentar, Delo, 14. 4. 2003; Oblika je vsebina, tema: Nestrpnost v Sloveniji, Delo, 5. 4. 2004

32) Repe, Božo: Gospodarji dveh tretjin Evrope, Delo, SP, 30. 10. 2003

- 33) Repovž, Gregor: Ni nedorečenosti. vse je dorečeno, intervju z Dr. Janezom Drnovškom, Delo, SP, 19. 10. 2002; Strah je negativen izraz za varnost, intervju z Dr. Tinetom Hribarjem, Delo, SP, 15. 3. 2003
- 34) Riha, Rado: Ne-razsodnost, tema: vatikanski sporazum, Mladina, 3. 1. 2000
- 35) Rus, Andrej: Polna vlada, prazen parlament?, tema: koalicija, Ml. 6. 11. 2000
- 36) Soban, Branko: Strah na sončni strani Alp? mnenje, Delo, 28. 11. 2003
- 37) Steinbuch, Dejan: Včeraj in nikoli več, tema: slovanstvo, Delo, SP, 9. 11. 2002
- 38) Šaver, Boštjan: Državni simboli: Triglav in kulturni pomen gora, Delo, 5. 12. 2003
- 39) Štefančič, Marcel jr.: Kdo je fundamentalist, intervju s Slavojem Žižkom, Mladina, 25. 11. 2002; Očetov naših imenitna dela, tema: Prešeren, Mladina, 4. 12. 2000; Slovenci smo bliže Budi kot Mojzesu, intervju s Tinetom Hribarjem, 11. 6. 2001
- 40) Tadel, Boštjan: Drnovšek, intervju, Polet, 28. 8. 2003
- 41) Tomažič, Agata: Šopek politističnih nekorektnosti in izzivanj, Delo, 27. 1. 2004
- 42) Vidmajer, Saša: In kaj dela predsednik, mnenja, Delo, 9. 10. 2003; Kje je predsednik, kje je premier, tema dneva, Delo, 14. 2. 2003; Na dnu, tema dneva, Delo, 3. 4. 2003; Natoprodaja, mnenje, Delo, 5. 3. 2003; Ne z ZDA in ne proti njim, tema dneva, Delo, 4. 2. 2003; Rutinska diplomacija, tema dneva, Delo, 14. 5. 2003; Skrivanje za kuliso Združenih narodov, Delo, 20. 3. 2003; Ste za vojno pa nočete povedati? tema dneva, Delo, 20. 3. 2003
- 43) Zorko, Marko: Beli prah imaš v očeh, profili preporoditeljev, Delo, SP, 10. 4. 2004
- 44) Žerdin, H. Ali: Arhar vs. Drnovšek, predsedniški kandidati, Mladina, 27. 3. 2000; Brez presenečenja, tema: volitve, Mladina, 11. 11. 2002; Drnovškova končnica, tema: vlada, Mladina, 10. 4. 2000; Imamo vlado? tema: koalicija, Mladina, 6. 11. 2000; Kako naprej, tema: koalicija, Mladina, 13. 11. 2000; Liberalci proti Drnovšku, tema: stranke, Mladina, 13. 12. 1999; Mandatarjevi taktično udari, tema: vlada, Mladina, 4. 12. 2002; Naveličan slabih koalicij, intervju z Janezom Drnovškom, Mladina, 17. 4. 2000; Nestrpnost med Slovenci, tema: nestrpnost, Mladina, 13. 10. 2003; Štamcar Miha.: Na sredini, intervju z Janezom Drnovškom, Mladina, 29. 11. 1999; Nova predsedniška duhovnost, Mladina, 1. 7. 2002; Turek prihaja, tema: za čistejšo Slovenijo, Mladina: 15. 12. 2003
- 45) Žižek, Slavoj: Dobrodošli v puščavi resničnosti, komentar, Mladina, 24. 9. 2001

